बसबरिया गाउँपालिका

गाउँ शिक्षा योजना

(२०८१/८२-२०८५/०८६)

बसबरिया गाउँपालिका

गाउँपालिकाको कार्यालय

भवानीपुर,सर्लाही

प्रमुख संरक्षक :
गाउँपालिका अध्यक्ष   : श्री रामसिंहासन राय
सरक्षक :
गाउँपालिका उपाध्यक्ष : श्री सरिता कुमारी

बसबरिया गाउँपलिकाको १० बर्षे गाउँ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल

श्री सिबेन्द्र मोहन यादव
श्री मिन बहादुर थापा
श्री रामाश्रय ठाकुर
श्री सुजित कुमार कर्ण
श्री जनक अधिकारी
श्री पूजा कुमारी
श्री मनोज कुमार राय
श्री भोजराज पोख्रेल
श्री करण यादव

प्रकाशक : बसबरिया गाउँपालिका , सर्लाही

प्रकाशन प्रति :१०००

प्रमाणित मिति : २०८१-१०-११

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०८१

प्राबिधिक सहयोग : युनिसेफ नेपाल/ पिपल प्रोमोट सेन्टर जनकपुरधाम
मोहन ठाकुर , शिक्षा अधिकृत, (पि.पि.सी.)
राजेश झा , EGRP

शुभकामना सन्देश

कुनै पनि देशको विकासका लागि शिक्षा अपरिहार्य विषय हो । शिक्षाले एउटा अबोध बालकलाई सभ्य नागरिक बनाउनमा महत्वपूर्ण भुमिका निर्वाह गर्दछ । नेपालको संविधान -२०७२ ले शिक्षालाई मौलिकहकको रुपमा समावेश गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन -२०७५ले शिक्षालाई आधारभूत तहसम्म अनिवार्य तथा निःशुल्क गरेको र माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क गरेको सन्दर्भमा शिक्षाको महत्वलाई अझ उजागर गरेकोछ । यसका साथै नेपालको संविधान -२०७२ को अनुसूचि-८ ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन-२०७४ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, अनुगमन, मुल्यांकन एवं योजना निर्माणको सम्पूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहेकोले बालमैत्री,प्रविधिमैत्री तथा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु यस पालिको मुल उदेश्य समेत रहेकोले शिक्षालाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न एवं अपेक्षित लक्ष्य प्राप्त गर्न गाउँ शिक्षा योजनाको आवश्यकतालाई हृदयगम गरी यो शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ । यस योजनाको निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गर्ने पिपल प्रमोट सेन्टर जनकपुरधाम तथा तत्कालिन प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम दोस्रोलाई विशेष धन्यवाद दिदै यस योजनाको सफल कार्यान्वयन एवं यसले लिएका उदेश्य तोकिएको समयमा हासिल गरोस भन्ने शुभकामना संदेश दिन चाहन्छु ।

रामसिंहास राय

गाउँपालिका अध्यक्ष

शुभकामना सन्देश

शिक्षा हरेक बालबालिकाको मौलिक अधिकार हो र यसलाई समावेशी, गुणस्तरीय र व्यवहारिक बनाउनको लागि स्थानीय सरकारको भूमिका अत्यन्तै महत्वपूर्ण छ। गाउँ शिक्षा योजनाले तय गरेको लक्ष्य, रणनीति अनुसारका योजना तथा कार्यक्रमहरु सफल बनाउनका लागि आवश्यक बजेटको प्रवन्ध गरी सम्बन्धित पक्षसँग समन्वय र सहकार्यको माध्यमबाट प्रभावकारी कार्यन्वयन सँगै गाउँपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाइ नयाँ ऊर्जा थपी व्यवस्थित बनाइनेछ। योजना अनुरुप विद्यालयहरूमा आवश्यक संरचना, जनशक्ति, शैक्षिक सामग्रीको पहुँच आदि सँगै सिकाइ अनुकुल वातावरण सुनिश्चित गर्दै शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सकिनेछ। समावेशी नीति, सहभागितामूलक योजना र उत्तरदायी कार्यान्वयनलाई अभिन्न अङ्ग लिएको शिक्षा क्षेत्र योजना सफल बनाउन सरोकार पक्ष सबैको सक्रिय सहभागिता रहनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास लिएको छु।

यस योजना निर्माणको प्रारम्भ देखि अन्त्य सम्म सक्रिय सहभागी हुने समिति, उपसमिति, जनप्रतिनिधि, शिक्षक, शिक्षा प्रेमी सम्बन्धित सरोकारवालाका साथै प्राविधिक सहयोग गर्ने पिपुल प्रोमोट सेन्टर जनकपुरधाम र EGRP सबैलाई धेरै धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु। पालिकाको सम्बृद्धिका लागि शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि अपरिहार्य ठानी निर्माण गरिएको गाउँ शिक्षा योजनाको सफल कार्यन्वयनको शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

शुभकामना सहित,
सरिता कुमारी
उपाध्यक्ष
वसवरिया गाउँपालिका

मानव संसाधन विकासको प्रमुख साधन शिक्षा हो । मानव संसाधन विकासमा शिक्षाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । रोजगारमूलक, गुणस्तरीय तथा व्यवहारिक र जिवनउपयोगी शिक्षाले परिवार, समाज र राष्ट्रको आर्थिक,सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउछ। अतःशिक्षा प्रणाली समय सन्दर्भ,राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय परिवेशको आधारमा आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न राष्ट्रले अँगालेको शैक्षिक गतिविधि हो।

भौगोलिक अवस्थाअनुसार स्थान विशेष फरक फरक पहिचान र विशेषता रहि प्रचुर सम्भावनाहरू बोकेको अनुपम स्थल बसबरिया गाउँपालिका हो । पालिकाको भूगोल, हावापानी, प्रकृतिक श्रोत, सामाजिक, साँस्कृतिक,आर्थिक,ऐतिहासिक र वातावरणिय पक्षको पहिचान, संरक्षण, संवर्धन, प्रवर्धन र पूर्ण उपयोग गर्ने नीति गाउँपालिकाले अवलम्वन गरेको छ। शिक्षालाई सिपसँग, सिपलाई श्रमसँग,श्रमलाई रोजगारीसँग, रोजगारीलाई उत्पाकन र उत्पादनलाई बजारसँग जोडि समृद्ध बसबरिया गाउँपालिका निर्माणका लागि टेवा पुर्याउने उद्देश्य सहित १० बर्षे गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो ।

गाउँ शिक्षा योजना निर्माण हुनु मात्रै महत्वपूर्ण कार्य होइन । यसको प्रभावकारी कार्यन्वयन भयो भने मात्र अपेक्षित सक्षमता/उद्देश्यहरू हासिल हुन सक्दछ। तसर्थ योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सम्वद्ध सरोकारवाला सबै पक्षको सक्रिय सहभागिता सहित नवीन शैलीहरू अवलम्बन गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुपर्दछ । योजना बसबरिया गाउँपालिकाको शिक्षालाई व्यवहारिक र जीवन उपयोगी बनाउन सफल हुनेछ भन्ने कुरामा पूर्ण आशा लिएको छु ।

निर्धारित समयावधि भित्र कार्ययोजना निर्माण, गाउँ शिक्षा योजना मस्यौदा समिति र उपसमिति गठन, विज्ञहरूसँगको परामर्श, सरोकारवालाहरूसँग सुझाव सङ्कलन एवम् कार्यपालिका सदस्य, समिति, उपसमिति, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, बुद्धिजीवी, समाजसेवी र संघ/संस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग अन्तर्क्रिया गोष्ठी सञ्चालन लगायका योजना निर्माणका निर्धारित चरणहरु पुरा गरी गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो ।यस प्रक्रियामा सक्रिय सहभागी हुने अध्यक्ष, उपध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, समिति, उपसमिति, प्रतिनिधिहरु,जनप्रतिनिधिहरू, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, राजनीतिक,आर्थिक र सामाजिक जीवनका प्रबुद्ध व्यक्तित्वहरू,कर्मचारीहरु र निरन्तर प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्थाहरु People Promote Center Jankpurdham, USAID EGL सबैमा विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा,योजनालाई बसबरिया गाउँपालिकामा प्रभावकारी रूपमा कार्यन्वयन गर्न सम्वद्ध सरोकारवाला पक्ष सबैको अहम् भूमिका रहने हुँदा यो गाउँ शिक्षा योजनाको निरन्तर समसामयिक थप सुधारका लागि सबैसँग रचनात्मक राय, सल्लाह र सुझावको अपेक्षा गर्दछु।

मिन बहादुर थापा
अधिकृत (आठौं)
शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा

हार्दिक आभार

नेपाल संघियतामा प्रवेश गरे सँगै संघियता कार्यान्वयन हुने क्रममा छ । नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र समेटेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गर्ने अधिकार गाउँपालिकाको रहेको र सोही बमोजिम यस गाउँपालिकाले गाउँ शिक्षा योजना २०८१-२०९० निर्माण गरेको छ । यस योजना मार्फत बसबरिया गाउँपालिकाले आफ्नो बालबालिका तथा विद्यार्थीहरुको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन , शिक्षामा समावेशिता सुनश्चित गर्न र वातावरणीय अनुकुल शिक्षण वातावरण तयार गर्न सफल हुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास लिएको छुं । साथै योजना परिर्वतनशिल भएकोले रचनात्मक सुझाव सल्लाहको अपेक्षा समेत गरेको छु ।

यस गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा विभिन्न माध्यमबाट सहयोग पुर्याउनुहुने गाउँपालिका अध्यक्ष श्री रामसिंहासन राय, गाउँपालिका उपाध्यक्ष श्री सरिता कुमारी, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत संजीव साह, यस बसबरिया गाउँपालिकाका कार्यपालिका सदस्यहरु, कर्मचारी, बुद्दिजिवी, भद्र भलाद्मी , शिक्षक, गाउँपालिका शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलका सदस्यहरु, शिक्षा योजना लेखन समितिका सदस्यहरु, विशेष प्राविधिक सहयोग गर्ने पिपल प्रमोट सेन्टर जनकपुरधाम, तत्कालिन प्राराम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम दोस्रो तथा यस योजना निर्माण कार्यको लागि प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सल्लाह सुझाव प्रदान गरि सहयोग पुर्याउनु हुने सम्पुर्णमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

रामाश्रय ठाकुर
शिक्षा अधिकृत(छैठौं)
बसबरिया गाउँपालिका सर्लाही ।

विषयसूची

परिच्छेद १ परिचयः १०

१.२पालिकाकोसमग्रसन्दर्भ ११

१.२.१सामाजिकतथासांस्कृतिकसन्दर्भ ११

१२ पालिकाको शैक्षिक सन्दर्भ. २०

१.४पालिकाकोशिक्षाक्षेत्रकामुख्यचुनौतीहरू २८

१.६पालिकाकोशिक्षाक्षेत्रकोयोजनानिर्माणप्रक्रिया ३०

१२ योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था.६ 32

१.६.३योजनाकोपहिलोमस्यौदाविकास(ESP first draft preparation) 32

परिच्छेद दुई : दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीतितथा लक्ष्य/गन्तव्य ३४

२१ परिचय. ३४

२.२दीर्घकालीनसोच(Vision) ३४

२ ३ ध्येय.(Mission) 34

२४ उद्द.ेश्यहरू (Objectives) 34

राष्ट्रिय ३७

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा ४२

३.१.१ परिचय ४२

३.१.२ वर्तमान अवस्था ४२

३.१.३ समस्था, चुनौती र अवसरहरू ४२

घ. उद्देश्यहरू: ४३

ङ. रणनीतिहरू: ४४

३.२ आधारभूत शिक्षा ४८

३.२.१परिचय ४८

३.२.२वर्तमानअवस्था ४८

३.२.५प्रमुखक्रियाकलापहरूरलक्ष्यहरु 52

३.३माध्यमिकशिक्षा ५६

३.३.१परिचय ५६

३.३.२वर्तमानअवस्था 56

३.३.३ समस्या र चुनौतीहरू 56

३.३.४उपलब्धि, नतीजा, प्रमुखक्रियाकलाप 59

३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ ६३
३.४.१वर्तमानअवस्था ६३
३ १.१.४.चुनौतिहरु 64
३.४.२ उद्देश्य 64
परिच्छेद ४:अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू ७०
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइसामग्रीतथामूल्याङ्कन ७०
४.१.२उद्देश्य ७१
४.१.३ रणनीति 72
४.३ शैक्षिकसमतारसमावेशीकरण ७९
४.३.१ **वर्तमानअवस्था** ७९
४.३.२उद्देश्य ८०
४.३.३ रणनीति 80
४.४ **दिवाखाजासहितपोषणतथा स्वास्थ्य कार्यक्रम** ८२
४.४.१**वर्तमानअवस्था** ८२
४.४.२**उद्देश्य** ८२
४.४.३रणनीति 82
४.५ आपतकालीनतथासंकटकालीनअवस्थामाशिक्षा ८५
४.५.१वर्तमानअवस्था ८५
४.५.२उद्देश्य ८५
४.५.३ रणनीति 85
४.६ **विद्यालयभौतिकपूर्वाधारविकास** ८८
४.६.१वर्तमानअवस्था ८८
४.६.२ उद्देश्य 88
४.६.३ रणनीति 88
४.७ विद्यालयमासूचनातथासञ्चारप्रविधि ९०
४.७.१वर्तमानअवस्था ९१
४.७.२उद्देश्य 91
परिच्छेद ५:सुशासन तथा व्यवस्थापन ९३
५.१.२उद्देश्य ९३
५.१.३रणनीति 93
५..२ स्थानीयशिक्षायोजनाकार्यान्वयनकोप्रबन्ध ९५
५.२.१वर्तमानअवस्था ९५
५.२.२उद्देश्य 96
५.२.३रणनीति 96
५.२.४उपलब्धि, नतिजा, प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य ९६
परिच्छेद ६:लगानी र स्रोत व्यवस्थापन ९८
६.१वर्तमानअवस्था ९८

६.२उद्देश्य..99

परिच्छेद ७ :अनुगमन तथा मूल्याङ्कन...१०२
७.१वर्तमानअवस्था १०२

७.२उद्देश्य...103

७.६ योजनाको लेखाजोखा..१०४

परिच्छेद१ :परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वि.सं. २०७२ मा जारी भएको नेपालको संविधानअनुसारसंघीय गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्था प्रारम्भ भई संघ,प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन् । यस संविधानले समग्रमा समतामूलक, समावेशी र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ भने यस ध्येयअनुकूलका शिक्षासम्बन्धी सबै नागरिकको आधारभुतर विशिष्ट प्रकारका मौलिक हकहरू र प्राथमिकताहरू स्थापित गरेको छ ।यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा यससम्बन्धी नियमावली २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ भने बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०७५ ले शिक्षालगायत बालबालिकाहकहरूलाई प्रत्याभूत गरेको छ ।नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ ।

सन२०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास (SDG)का१७ ओटा लक्ष्यमा नेपालले पनि सहमति जनाएको छ भने यसअन्तर्गतको चौथो लक्ष्यले “सबैका लागिसमावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने"उद्देश्य (Aim) राखी यससँग सम्बन्धित सातओटा लक्ष्यहरू (Targets) निर्धारण गरेको छ भने लक्ष्य प्राप्तिका लागि थप तीनओटा माध्यम वा तरिका पनि उल्लेख गरेको छ । युनेस्कोद्वारा दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा आयोजित विश्व शिक्षा मञ्च सन् २०१५ को बैठकद्वारा जारी घोषणापत्रले शिक्षासम्बन्धी दिगो विकास लक्ष्य प्रतिको प्रतिबद्धता सहितको कार्यढाँचा तयार गरेकोमा नेपालले पनि यसमा प्रतिबद्धता जनाएको छ ।उल्लिखित सन्दर्भलाई समेत दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले २५ वर्षे दीर्घकालीन दृष्टिकोणसहित पन्ध्रौं र हालको सोह्रौं योजना २०८१/८२–२०८५/८६ तयार गरी शिक्षा विकासका लागि नीतिगत प्राथमिकता निर्धारण गरेको छ।उल्लिखित सन्दर्भहरूलाई समेट्दैसङ्घीयसरकारशिक्षा, बिज्ञानतथा प्रबिधि मन्त्रालयले२०८०/८१ देखि १० बर्षेविद्यालय क्षेत्र योजना (SESP)सन्२०२२/२३–२०३१/३२लाईकार्यान्वयनमा ल्याएकोछभनेयिनैपरिपेक्षहरूमा टेक्दैयसस्थानीयसरकार बसबरिया गाउँपालिका ले संबैधानिक दायित्व, प्रावधानहरु रआफ्ना आवश्यकताहरूलाई सापेक्षरूपमा पुरा गर्न आफ्नो पालिकातहमाशिक्षा क्षेत्रकोयोजना निर्माण र कार्यन्वयन गर्नआवश्यकदेखिएको छ । त्यसै गरी ज्ञान. विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई सान्दर्भिकरणसहित आत्मसात गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा पालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी जनशक्ति विकासका गरी शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि पालिकातहमा शिक्षा क्षेत्रको योजना आवश्यक देखिएको छ । मुलुकको अन्य क्षेत्रहरुमा जस्तै यस पालिकामा पनिबिगतको कोभिड र बेला बखत आइपरेकाबिभिन्नप्राकृतिक बिपत र माहामारीबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लामो अवरोध तथा गतिहिनताले शिक्षा क्षेत्रमा भएको नोक्सानीलाई घटाई गतिशीलता प्रदान गर्नरअबका दिनहरुमा देखा पर्नसक्ने संभावित प्राकृतिक प्रकोप,महामारी तथा आपत विपतबाट उत्पन्न हुने जोखिमहरू साथै जलवायु परिवर्तनले ल्याएको जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सक्षम उत्थानशील (Resilient) शिक्षा पद्धतिको विकासको आवश्यकतालाई उपयुक्त ढङ्गले सम्बोधनगर्नु पर्ने नितान्त जरुरी रहेको छ ।

उल्लिखित सन्दर्भले पालिकातहमाशिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि तथ्यपरकर प्रभावकारी योजनाको आवश्यकता महसुस गरी यस पालिकाले स्थानीय सरकार स्तरकोशिक्षा क्षेत्रको योजना (Education Sector Plan-ESP) आगामी सन् २०३० सम्मका लागि शिक्षा विकासको दृष्टिकोणसहित सन् २०२४–२०२८ का लागि आवश्यक स्रोतको आकलन गरीतयार गरेको छ।योजनाको यसपहिलो परिच्छेदमा योजनाका समग्र सन्दर्भहरू, जस्तैः पालिकाकोसामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ, आर्थिक सन्दर्भ, जनसाङ्ख्यिक स्वरूप, शासकीय स्वरूपलगायत शिक्षाको समग्र अवस्था तथा सन्दर्भ उल्लेख गरिएको छ । प्रस्तुत सन्दर्भका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौती तथा अवसरहरू पहिचान गरिएको छ । यस परिच्छेदको अन्तमा यो योजना निर्माण प्रक्रियाहरू उल्लेख गरिएको छ ।

१.२पालिकाकोसमग्रसन्दर्भ

नेपालमा लामो द्वन्दपछि संविधान सभाबाट संघीय गणतन्त्रात्मक संविधान निर्माण भई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा निर्वाचित सरकार गठन भएर मुख्य कानुनी तथा व्यवस्थापकीय संरचनासहितकार्यरत रहेका छन् ।यो बसबरिया गाउँपालिका सर्लाही जिल्लाको पश्चिम क्षेत्रमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिका नेपाल सरकारको वि.सं. २०७४ जेष्ठ २ गते (२०७३ /११ /२३ को राजपत्रमा प्रकाशित संख्यामा थप हेरफेर गरि कायम गरेको नयाँ गाउँपालिका) निर्णय अनुसार साबिक ४ वटा गाउँ बिकास समितिलाई समेटेर स्थापना गरिएको छ |यस गाउँपालिकाको केन्द्र साबिक भवानीपुर गा.बि.स.को केन्द्र भावानिपुरलाई कायम गरिएको छ |यस गाउँपालिका अन्तर्गत समेटिएका ४ वटा गा.वि.स.हरु मानपुर, भवानीपुर, धनगढ़ा र सहोडवा हुन् । साविक मानपुर र धनगढ़ा गा.बि.स.लाई २/२ वटा वडा र भवानीपुर र सहोडवामा १/१ वटा वडा कायम गरी यस गाउँपालिकामा जम्मा ६ वटा वडाहरु कायम गरिएको छ ।

यो गाउँपालिकाको भूभागको उचाइ समुद्री सतहदेखि ७५ मिटरमा रहेको छ । यसको क्षेत्रफल २९.४२ वर्ग कि.मि. रहेको छ भने २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस पालिकाको जनसंख्या२३५६८ रहेको छ ।

यस अवधिमानेपालमा तुलनात्मक रूपमा स्थिर आर्थिक अवस्था देखिनुलाई सकारात्मक प्रगतिको सङ्केत मान्न सकिन्छ ।सन् २०२४ को आँकडाअनुसार (UNDP, 2024) मानव विकास सूचकाङ्क (०.६०१) का दृष्टिले नेपाल कुल १९३ मध्ये १४६ औं स्थानमा रहेको छ भने न्यूनबाट मध्यम सूचकाङ्क भएको मुलुकमा प्रवेश गरेको छ । व्यक्तिको औसत विद्यालय अवधिमा बढोत्तरी,प्रति व्यक्ति आयमा वृद्धि तथा निरपेक्ष गरिबीमा रहेको जनसङ्ख्याको प्रतिशत घट्नु सकारात्मक सूचकहरू हुन् । शिक्षा विकासमा मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक सन्दर्भ, भौगोलिक, जनसाङ्ख्यिक र शासकीय स्वरूपको प्रभाव रहने भएकालेयसपालिकाकोशिक्षा क्षेत्रकोयोजना निर्माणका क्रममा यी सन्दर्भहरूको सामान्य समीक्षा गरिएको छ ।

१.२.१सामाजिकतथासांस्कृतिकसन्दर्भ

नेपाल सामाजिक तथा संस्कृतिक विविधतायुक्त देश हो । विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, समुदायका फरकफरक सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा, रीतिरिवाज तथा प्रचलनहरू रहेका छन् । भाषिक दृष्टिले पनि नेपाल बहुभाषी देश हो, नेपालमा १२४ भाषा/भाषिका पहिचान गरिएको छ । यस्तो सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भाषिक विविधताले नेपालको पहिचान स्थापित गर्नुका साथै आ-आफ्नो संस्कृति तथा भाषाप्रति र समग्रतामा यस्तो विविधताप्रति सबै समुदायले गौरव गर्ने गर्दछन्। अर्कोतिर नेपालमा भाषिक, जातजातिगत, क्षेत्रगत

आधारमा परम्परादेखि सिर्जित भिन्नताले विभेद तथा बञ्चितीकरणमा परी विकासका अवसरहरूबाट बञ्चित भएका र सुविधाविहिन हुन पुगेका व्यक्ति तथा समुदाय पनि रहेका छन्। खास गरी जातजातीय, भाषिक तथा लैङ्गिक आधारमा हुने भिन्नता तथा बञ्चितीकरणलाई न्यूनीकरण गर्ने विभिन्न प्रयासहरू भई केही सकारात्मक उपलब्धिहरू पनि प्राप्त भएका छन् तापनि सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू थुप्रै छन् ।यस्ता विभेदहरू हटाउन तत् सम्बन्धीविभिन्न कानुनहरू बनाइएका रलक्षितविकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् भने राजनीतिक, प्रशासनिक तथा केही रोजगारीका क्षेत्रमा आरक्षणा तथा विशेष प्रबन्ध पनि गरिएको छ । यसो हुँदाहुँदै पनि कतिपय सामाजिक व्यवहार परिवर्तन हुन नसक्दा कतिपय स्थान तथा समुदायमा यस्ता भिन्नता पूर्ण रूपमा हट्न सकेका छैनन्।यस्तो अवस्थामा एकातिर विविधतालाई सम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू आवश्यक हुन्छन् भने अर्कोतिर सबैलाई समावेश गर्ने, समता अभिवृद्धि गर्ने, विभेदरहितताको वातावरण सृजना गर्ने र आवश्यकतानुसार थप तथा विशेष प्रबन्ध गरी समता र समावेशिता अभिवृद्धि गर्ने आवश्यकतालाई योजना निर्माणमा विशेष ध्यन दिनु जरुरी छ ।यसबाट सामाजिक सद्भाव, सहयोग र सहकार्यको संस्कृति विकास गरी समता अभिवृद्धिमा योगदान हुने छ । त्यसैगरी सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा तथा रीतिरिवाजका नाममा हुने विभिन्न विभेद, अन्याय, बञ्चितीकरण तथा अन्धविश्वास र हानीकारक अभ्यासप्रतिको सचेतताको विकास गर्नु पनि उत्ति कै आवश्यक छ ।यसै सन्दर्भमा यस पालिकामावहुजाती वसोवास भएको गाउँपालिका हो । त्यसैले विविध किसिमका संस्कृति परम्परा पाउनु स्वभाविकै हो । यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी यादव जातिको वसोवास पाइन्छ । त्यसैगरी अन्य जातिहरुमा तेली, कल्वार, कोइरी ,तत्मा , लोहार , हजाम , मुस्लिम , धोबी , दुसाध ,मुसहर, पटेल, मलाह,धानुक,ब्राहमण , कायस्थ , कुम्हाल इत्यादी जातिहरुको वसोवास पाइन्छ । यहाँका अधिकांश मानिसहरू कृषि पेशामा संलग्न रहेको पाइन्छ । कृषिका अतिरिक्त केही मानिसहररू सरकारी तथा गैरसरकारी सेवामा संलग्न रहेका छन् भने केही व्यापर व्यावसायमा संलग्न भएका छन् । त्यसै गरी ज्यालामज्दुरी गरेर गुजारा गर्ने परिवार पनि छ । यो गाउँपालिकाका धेरै यूवाशक्ति भने वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेको पाइन्छ ।

जातियतामा विविधता सँगै धर्ममा पनि विविधता रहेको पाइन्छ । यस क्षेत्रका धेरै मानिसहरूले हिन्दू धर्म मान्ने गरेको तथ्याङ्क छ । त्यस पछि मुस्लिम धर्मावलम्वीको संख्या आउँछ ।सबै जातिको आ-आफ्नो संस्कृति भए पनि यस क्षेत्रमा झिझिया र समचाकेवा नाचको बिशेष महत्व रहेको पाइन्छ । धर्म विविध भए पनि छठ , होली ,दशैं, तिहार जस्ता पर्वहरू भने यस क्षेत्रका वासिन्दाहरूले मान्ने /मनाउने गर्दछन्

१.२.२आर्थिकसामाजिकसन्दर्भ

आर्थिक गतिविधिहरुः

नेपाल न्यून आय भएको मुलुकबाट मध्यम आय भएको मुलुकमा प्रवेश गर्ने तयारीमा छ । विगत केही दशकदेखि नेपालले औसत आर्थिक वृद्धिदरमा राम्रै उपलब्धि हासिल गरेको छ । सन् २०१५ को भुकम्पका कारण सन् २०१५/१६ (०.८ प्रतिशत)र बिगतको कोभिड–१९ का कारणलेसन् २०१९/२० को आर्थिक वृद्धिदर न्यून(२.३ प्रतिशत)रहन जाँदा विगत १० वर्षको औसत आर्थिक वृद्धिदर ४.६ प्रतिशत रहेको छ । भुकम्पपछिको वर्ष २०१६/१७ मा आर्थिक वृद्धिदर ८.२ प्रतिशत पुगेको थियो भने त्यसपछिका दुई वर्ष पनि आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशतको हाराहारीमा रही तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको थियो । विगत १० वर्षको औसत मूल्य वृद्धि ६ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ ।

नेपालको सन् २०१९ को प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय १०८०अमेरिकी डलरका आधारमा विश्व बैंकको वर्गीकरणअनुसार न्यून आय भएको मुलुकबाट न्यून–मध्यम आय भएको मुलुकमा प्रवेश गर्ने आधार पुरा भएको छ । सन् २०१९ को राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादन (GDP) सन् २००९/१० को भन्दा करिब तीन गुणाले वृद्धि भई रु.३७६७अरब रहेको छ भने यसअनुसार प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन रु.१.२६ लाख हुन आउँदछ ।

सङ्घीय स्तरमा मध्यकालिन खर्च संरचना(MTEF)मा प्रक्षेपण गरिएअनुसार आगामी तीन वर्षको वृद्धिदर तथा राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रक्षेपण निम्नअनुसार रहेको छः

तालिका १.१: मध्यकालिन खर्च संरचना प्रक्षेपण (सन् २०२०/२०२३)

	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	MTEF 2020/2023 (प्रक्षेपण)		
						2020/21	2021/22	2022/23
कुल गार्हस्थउत्पादन (हालको मूल्य रु. अरबमा)	2,253.2	2,674.5	3,044.9	3,458.8	3,767.0	4,312.9	5,024.3	5,837.0
% आर्थिक वृद्धि	0.6	8.2	6.7	7.0	2.3	7.0	9.9	9.6
% मूल्य वृद्धि	5.2	9.7	6.7	6.2	6.5	7.0	6.0	6.0
प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन (रु.)	79,500	93,100	104,600	117,300	126,000	142,000	163,400	187,600
% प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादनमा वृद्धि (स्थिर मूल्यमा)	-0.8	6.8	5.3	5.6	0.9	5.3	8.6	8.3

स्रोतः NPC, 2020a.

यो प्रक्षेपण कोभिडको माहामरीले रोजगारी र उत्पादनमा आएको ह्रासलाई गति लिन लाग्ने समयलाई विचार गर्दायसमा प्रक्षेपण गरिएको आगामी तीन वर्षको आर्थिक वृद्धिदर महत्त्वाकांक्षी देखिन्छ । राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादन (GDP) करिब २५ प्रतिशत वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणमा आधारित भएको तर कोभिड–१९ का कारण वैदेशिक रोजगारीमा कमी आउन सक्ने आकलन छ भने नेपालमा पनि विभिन्न पर्यटनलगायत क्षेत्रमा अपेक्षित गतिमा आर्थिक वृद्धि हुन सक्नेमा विश्वस्त हुने आधार नभएकाले यो प्रक्षेपणलाई कोभिड पछिको अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा पुनरालवलोकन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सरकारको आम्दानी र खर्चको अन्तर यो वर्ष ६.५ प्रतिशत रहेको छ भने आगामी तीन वर्षका लागि ९ देखि १० प्रतिशतको अन्तर प्रक्षेपण गरिएको छ ।यस वर्ष कर तथा गैरकर राजस्व कुल गार्हस्थ उत्पादनको २२ प्रतिशत रहेकोमा आगामी तीन वर्षका लागि यो प्रतिशत क्रमशः २३.५ २४.१ र २४.५ प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसै गरी यस वर्ष कुल खर्च कुल गार्हस्थ उत्पादनको २८.५ प्रतिशत रहेकोमा आगामी तीन वर्षका लागि यो प्रतिशत क्रमशः ३४.२ ३३.८ र ३३.५ प्रक्षेपण गरिएको छ(NPC, 2020a)।

उल्लिखित समग्र आर्थिक परिसूचकको अवस्थाका साथसाथै यसको वितरण हेर्ने हो भने विभिन्न असमानता पाइन्छन् । यसमा प्रदेशगत असमानता उल्लेख्य रहेको छ। उदाहरणका लागि वागमती प्रदेशमा जनसङ्ख्या (२०.९%) को अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत निकै उच्च छ (३५.८%) भने

मधेशप्रदेशमा जनसङ्ख्या (२०.४%) को अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत निकै न्यून छ (१३.८%) । अरु पाँचअओटै प्रदेशहरूमा जनसङ्ख्याको अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत कम रहे पनि मधेशप्रदेशको तुलनामा फरक भने कम रहेको छ । यसमा पनि गण्डकी प्रदेश र कोशीप्रदेशमा यो भिन्नता अन्य तीन प्रदेशको तुलनामा कम रहेको छ । त्यसै गरी धनी र गरिबबिचको आयमा रहेको ठूलो भिन्नताले उच्च आय हुने माथिल्लो १०% सँग ४०% को हाराहारीमा र न्यून आय हुने तल्लो ५०% सँग करिब २०% मात्र आम्दानी रहेको पुष्टि गर्दछ (https://wid.world/country/nepal/ ।

क) कृषि योग्य भुमि रउत्पादन

कृषि

तालिकाःसिंचाई सुबिधा

उपलब्ध सबिधा	हेक्टर
कल खेतीयोग्य जमिन	२६४३.६
सतह सिंचाई	
भमिगत सिंचाई	
कल सिँचाइ क्षेत्र	१५००.४
सिँचाइ नभएको क्षेत्र वर्षामा निर्भर हने क्षेत्र	११४३.२

स्रोतः बसबरिया गाउपलिकाको वेबसाइट

ख) प्रमुखखेती र उपयोग : यस गाउपलिकाकको प्रमुख खेति मध्ये सबभन्दा धेरै धान , दोश्रोमा उखु लगायत गहुँ , तोरी , मकै आदि स्थानीय तथा रैथाने बालि गर्ने गरिन्छ र यसको उपयोग जिबकोपार्जन तथा आर्थिक सम्वृद्धिको लागी गरिन्छ |

ग) पशुपालनः मुख्य गरि भैसी, गाइ , बाख्रा,गोरु , कुखुरापालन ,माछापालन जस्ता घरेलु तथा व्यवसायिक पशुपालन गर्ने गरेको छ |

घ) प्राकृतिकस्रोततथासम्पदा :

यो गाउँपालिका तराई प्रदेशमा अवस्थि छ । यहाँको जमिन समथर हुनुका साथै हावापानी पनि विषम प्रकृतिको छ । मुलतः उष्ण प्रकृतिको हावापानी पाइन्छ । यहाँ गर्मी मौसममा अत्यधिक गर्मि तथा चिसो मौसममा अत्यधिक चिसो प्रकृतिको हावापानी महसुस गर्न सकिन्छ ।

ङ) पर्यटनः

पयर्टन को प्रचुर सम्भावाना बोकेको यस बसबरिया गाउपलिकामा मनुस्मारा नदि , बाग्मती नदि , मानपुर ब्यारेज र धार्मिक पुरातात्विक सम्पदाको मुख्य केन्द्र राजारानी मन्दिर , ताले बाबाको मन्दिर , रामजानकी मठ आदि बिभिन्न संस्कृति तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेको अन्य स्थल हरु पनि रहेका छन् |

१.२.३राजनीतिकतथाप्रशासनिकबिभाजनरसमानुपातिकविकास

वडा	जम्मा जनसंख्या	जम्मा घरधुरी	उपलब्ध प्रमुख सेवाहरू				
			सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	
१	५४३३	९६३	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य	
२	५४४१	८३२	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य	
३	३९२०	७३८	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	
४	५५६५	७१५	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
५	५७४६	६१०	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
६	४५४०	७२८	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.२.३भौगोलिक तथा जनसाङ्खिक स्वरूप(Geographical Background and Demographic Characteristics/Structure)

१.२.३.१भौगोलिक पृष्ठभूमि (Geographical Background)

मधेश प्रदेश सर्लाही जिल्लाको पश्चिम दक्षिण भूभागमा अवस्थित २९.४२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको बसबरिया गाउपलिकाको उत्तरमा बरहथवा नगरपालिका पुर्बमा चक्रघट्टा गाउँपालिका दक्षिणमा गोडैता नगरपालिका र धनकौल गाउँपालिका पर्छ भने पश्चिम सिमानमा बागमती नदि रहेको छ | यस गाउँपालिका सामुन्द्रिक सतहबाट ७५ मिटर उचाइमा समथर भूभागमा फैलिएको छ |

१.२.३.२ भौगोलिक अवस्था

सामुन्द्रिक सतहबाट ७५ मिटर उचाइमा अबस्थित यस गाउपलिकामा समथर भुभाग हुनुको साथै बलौटे ,मिश्रित फुस्रो तथा केहि ठाउमा पागो माटोले भरिपुर्ण भौगोलिक अवस्थिति रहेको छ |

१.२.३.३ नदीनाला

यस क्षेत्रमा मुख्य रुपमा बाग्मती , मनुषमारा र लखनदेही खोला रहेका छन् |

१.२.३.४हावापानी

यस क्षेत्र तराइको मध्ये क्षेत्रमा पर्ने भएकोले यहाँ उष्ण प्रकारको हावापानी पाउनुको साथै हिउँदको समयमा विषम प्रकारको हावापानी पाईन्छ |

१.२.३.५ प्राकृतिक बिपत र तिनको सम्भावना

यस क्षेत्रमा तिन (३) वटा नदीनालाहरु पर्ने भएकाले बर्षाको समयमा पानिको बहाब बढ्दा बाढी आउने अत्याधिक सम्भाबना हुनुका साथै यहाँ उष्ण हावापानी पाइने भएकोले गर्मियाममा डढेलो लाग्ने सम्भाबना देखिन्छ |

१.२.३.६ प्राकृतिक स्रोत एवं विशेषता

नदिनाला , पोखरी साथै निजि बन नै यस क्षेत्रकोमुख्य प्राकृतिक स्रोत हुन जसले उक्त क्षेत्रको कृषि उत्पादन बृद्धिमा सहयोग गर्नुको साथै माछापालन ब्यबसायमा समेत टेवा पुर्याएको पाईन्छ |

१.२.४पूर्वधार र विकास

क) स्वास्थ्य सेवाःयस क्षेत्रका बासिन्दाहरुले उचित प्रकारको प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा , आयुर्बेदिक स्वास्थ्य सेवा , प्रसुती सेवा लगायत समयमा उचित स्वास्थ्य सेवा पाउनुको निमित निःशुल्क एम्बुलेन्स सेवा समेत प्राप्त गरेका छन् |

ख) खानेपानीः

यस गाउपलिकामा अधिकांश ठाउमा भूमिगत जल सतहबाट चप्पा कलको माध्यमले शुद्ध खानेपानी प्राप्त गरेका छन् भन्ने केहि स्थानमा शुद्ध खानेपानी ट्यांकी निर्माण गरि खानेपानी बितरण गरिएको छ |

ग)विधुत :यस गाउपलिकाको सम्पूर्ण घरधुरीमा बिधुतिय पहुच पुग्नुको साथै यस क्षेत्रका बासिन्दाहरुले बिधुतलाइ केवल घरायसी प्रयोजनमा मात्र प्रयोग नगरी कृषि सिचाई , बिधुतिय गाडी आदिको क्षेत्रमा समेत प्रयोग गरिन्छ |

घ)यातायत/हवाई मार्ग :

बसबरिया गाउँपालिका सर्लाही जिल्लाकै पश्चिममा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको सबै वडामा सडक संजालको पहुँच पुगेको छ । पुर्व पश्चिम राजमार्गअन्तरगत नयाँरोडबाट दक्षिण करिव २५ कि.मि.को दुरीमा अवस्थित छ | सबै वडाहरु पक्की मोटरबाटोको पहुचमा छन् | यहाँबाट काठमाडौं , बिरगंज , जनकपुर इत्यादी ठाउँहरुमा नियमित रुपमा यात्रुबाहक बसहरु संचालन संचालन हुने गर्दछ ।

ङ) सूचना/संचार/हुलाक/पत्रपत्रिका, इन्टरनेटसेवा

यस गाउपलिकामा नेपाल दुरसंचार संस्था , ऐनसेल नेटवर्कतथा बिभन्न सेवा प्रदयाक संस्थाको इन्टरनेट सेवाको पहुच पुगेको छ |

ङ) बैंकिंग सेवाः

एक पालिका एक बैंक नीतिको आगमनले नेपाल राष्ट्र बैंक को इजाजत प्राप्त नेपाल बैंक लिमिटेड लगायत अन्य सहकारी संस्थाहरुले बैंकिंग सेवा प्रदान गर्दै आएको छ |

तालिका प्रमुख जातजातीहरू

जातजाती	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)

थारु	१७	०.०६
बिश्वकर्मा	१५	०.०५
मुसलमान	३३०	१.२७
यादव	११०५४	४२.६७
तेली	१६०१	६.१८
चमार्	९०५	३.४९
कोइरी	४६४	१.७९
धानुक	१५३	०.५९
कुर्मी	४१३	१.५९
दुसाद	१८१३	६.९९
मल्लाह	१०७९	४.१६
केवट	२८५	१.१०
कथबानिया	३५	०.१३५
ब्राह्मण — तराई	२२७	०.८७
कलवार	१२२२	४.७१
कानु	२७७	१.०६
कुम्हार	६५४	२.५२
हजाम / ठाकुर	५६८	२.१९
धोबी	२१८	०.८४
तत्मा	५२९	२.०४
लोहार	८१६	३.१४
हलुवाई	३३६	१.२९
माझि	२६९	१.०३
बरै	१३	०.०५
बिन	१५९८	६.१६
नुनिया	३०८	१.१८

सोनार	२७१	१.०४
कुमाल	१७	०.०६५
कायस्थ	३६	०.१३
राजपूत	१२	०.०४६
भेडियार	१५२	०.५८
माली	९३	०.३५
डोम	५२	०.२
भूमिहार	२०	०.०७७
बिदेशी	१२	०.०४६
अन्य	४१	०.१५

स्रोत CBS,2078

तालिका : भाषागतजनसंख्या

भाषा	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)
बज्जिका	२३५३८	९०.९
मैथली	२२८३	८.८
नेपाली	६०	०.२
अन्य	२४	०.१

स्रोत CBS 2078

तालिका : प्रमुखधर्मावली अनुसारकोजनसंख्या

धर्म	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)
हिन्दु	२५४६७	९८.३
इस्लाम	४३८	१.७

स्रोत CBS 2078

छ)जनसाङ्ख्िक स्वरूप

तालिका२०७८कोकुलजनसंख्या

उमेर समूह	**जनसङ्ख्या**
	२०७८

०-४वर्ष	२६८६
५-९वर्ष	३०९८
१०-१४वर्ष	३१५२
१५-१९वर्ष	२७१२
२०-२४वर्ष	२४७३
२५-२९वर्ष	१९९०
३०-३४वर्ष	१६२९
३५-३९वर्ष	१७१३
४०-४४वर्ष	१३२५
४५-४९वर्ष	११३२
५०-५४वर्ष	९००
५५-५९वर्ष	७१७
६०-६४वर्ष	७०९
६५-६९वर्ष	६५७
७०-७४वर्ष	५७३
७५-७९वर्ष	३०९
८०-८४वर्ष	७१
८५-९०वर्ष	२३
९०+ वर्ष	२७

तालिका......२०७८माकुल,

वार्ड	जम्माजनसङ्ख्या		
	महिला	पुरूष	जम्मा
१	२६५७	२८९३	५५५०
२	२३९५	२३९३	४७८८
३	१९६४	१९२१	३८८५
४	१८८९	२०३६	३९२५
५	१७९०	१८८०	३६७०
६	१९७३	२१०९	४०८२
जम्मा	१२६६७	१३२३२	२५९००

स्रोतः CBS2078

ज) जनसङ्ख्याप्रबृत्ति (बसाईसराई रयसकोप्रभाव)

मधेश प्रदेश सर्लाही जिल्लाको पश्चिम दक्षिण भूभागमा अवस्थित २९.४२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको बसबरिया गाउपलिकाको उत्तरमा बरहथवा नगरपालिका पुर्बमा चक्रघट्टा गाउँपालिका दक्षिणमा गोडैता नगरपालिका र धनकौल गाउँपालिका पर्छ भने पश्चिम सिमानमा बागमती नदि रहेको छ | यस गाउँपालिका सामुन्द्रिक सतहबाट ७५मिटर उचाइमा समथर भूभागमा फैलिएको छ |

। भौगोलिक स्वरूप र हावापानीमा भिन्न रहेका क्षेत्र मध्ये चिसो आममा ज्यादै चिसो हुने र कतिपय स्थानमा यो अवधिमा जनजीवन ठप्प हुने गर्दछ । तराईको समथर भूभागमा भने गर्मि समयमा ४४° सेल्सियससम्म तापक्रम पुगी अत्यधिक गर्मि हुने गर्दछ ।

जनसाङ्खिक बनोटको कुरा गर्दा सन् २०२१ को जनगणनाअनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्या २५९००र जनसङ्ख्या वृद्धिदर ०.९१ प्रतिशत प्रतिवर्ष रहेको छ ।यसमा महिलाको जनसङ्ख्या ४८.९प्रतिशत रही पुरुषको ५१.१ प्रतिशत रहेको छ । विभिन्न उमेर समूहमा जनसङ्ख्याको वितरण निम्नअनुसार रहेको छ ।उल्लिखित तालिकाअनुसार ० देखि ४ वर्षको उमेरमा पुरुष ५.५ प्रतिशत र महिला ४.८ प्रतीशत जनसङ्ख्या रहेको छ भने १०-१४ बर्षको जनसङ्ख्या पुरुष ६.३प्रतिशत र महिला ५.९ प्रतिशत रहेको छ।

हालको जनसङ्ख्या वृद्धिदरका आधारमा वार्षिक रूपमा वृद्धि हुने विद्यालय उमेरका बालबालिकाको सङ्ख्यालाई विचार गरेर शैक्षिक योजना विकास गर्नु आवश्यक छ भने भौगोलिक बनावट र जनसाङ्खिक स्वरूपले शिक्षालगायत विकास कार्यमा प्रभाव पार्ने भएकाले यसलाई योजना निर्माणको क्रममा एउटा महत्त्वपूर्ण सन्दर्भका रूपमा लिने गरिन्छ ।

१.२पालिकाको शैक्षिक सन्दर्भ

१.२.१ नेपालको सन्दर्भमा शिक्षाको परिभाषा

नेपाल एक वहुभाषिक, बहुजातीय, बहुधार्मिक (सहिष्णुता), विविध भौगोलिक अवस्थाले युक्ते एक लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुक हो । यहाँको शिक्षा प्रणालीमा परम्परादेखि विद्यमान माथि उल्लेखित पक्षले प्रत्यक्ष एव परोक्षरुपमा प्रभाव पार्दै समय सापेक्ष रुपका राजनैतिक एवं सामाजिक घटनाले परिवर्तन एवं परिमार्जन गरेको पाईन्छ ।०६३ को राजनैतिक आमूल परिवर्तन पश्चात वर्तमान अवस्थाको नेपालको शिक्षाको परिभाषा दिन त्यति सजिलो छैन । तापनि मुलुकको राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, साँंस्कृतिक अवस्था लगायत यहाँ वसोवास गर्ने विविध जातजातिको अवस्था, आवश्यकता र चाहनालाई मध्यनजर गर्दा नेपालको शिक्षा भन्नाले अनिवार्य एवं निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा, सवै तहमा दिगो, प्रभावकारी एवं गुणस्तरयुक्त व्यावहारिक शिक्षा, देशमा वढ्दो वेरोजगारी समस्यालाई मुलुक भित्रै समाधान गरी आत्मनिर्भर बनाउन सक्ने प्राविधिक एवं व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता, सवै भाषा, लिपि, संस्कृति धर्म आदिको संरक्षण, सम्वद्र्धन एवं परिमार्जन गर्दै समाजमा सहयोगको आदान प्रदान गरी समायोजन हुनसक्ने परिपक्व नागरिकको विकास, राज्यलाई आधुनिक विश्वसंग विश्ववन्धुत्व, भाइचारा, सहयोगको आदान—प्रदान गर्न सक्ने आधुनिक वैज्ञानिक शिक्षा प्रणाली, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा राज्यको छवि कायम राखी विश्वलाई सन्देश दिन सक्ने मौलिक शिक्षा प्रणाली तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सम्पर्क बढाउनका लागि अंग्रेजी भाषा लगायत प्रमूख अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको प्रभावकारी सिकाई व्यवस्था आदिको माध्यमबाट समतामूलक समावेसी सामाजिक व्यवस्था निर्माण गर्न सक्ने शिक्षा प्रणाली हुनुपर्दछ ।

१.२.२नीतिगत प्रबन्ध

नेपालको संविधानले समाजवादउन्मुख राज्य प्रणालीका आधारमा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य रनिःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । संविधानलेअपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक समेतको व्यवस्था गरेकोछ ।गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र

जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरलेराज्यको आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माण गर्ने सोच पुरा गर्न योगदान पुऱ्याउँदछ ।

शिक्षालाई सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी, प्रतिष्पर्धी एवम् गुणस्तरयुक्त बनाउनका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षासम्बन्धीऐन २०७५ लेहरेक नागरिकको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । नेपाल सरकारले २०७६ सालमा जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलकपहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।यसै गरी नेपाल सरकारको २५-वर्षे दीर्घकालीन सोच समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीसहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणका आधारमा आवधिक योजनाका लक्षहरू तय गरिएको छ । उल्लिखित नीति कार्यान्वयन गरी लक्ष प्राप्त गर्नका लागि शिक्षा पद्धति र शिक्षामा गरिने लगानीको स्वरूपमा आवश्यक सुधार गर्नु पर्ने हुन्छ ।

१.२.३ शिक्षाकोसंरचनाः

Organogram...... Educational Structure in Nepal

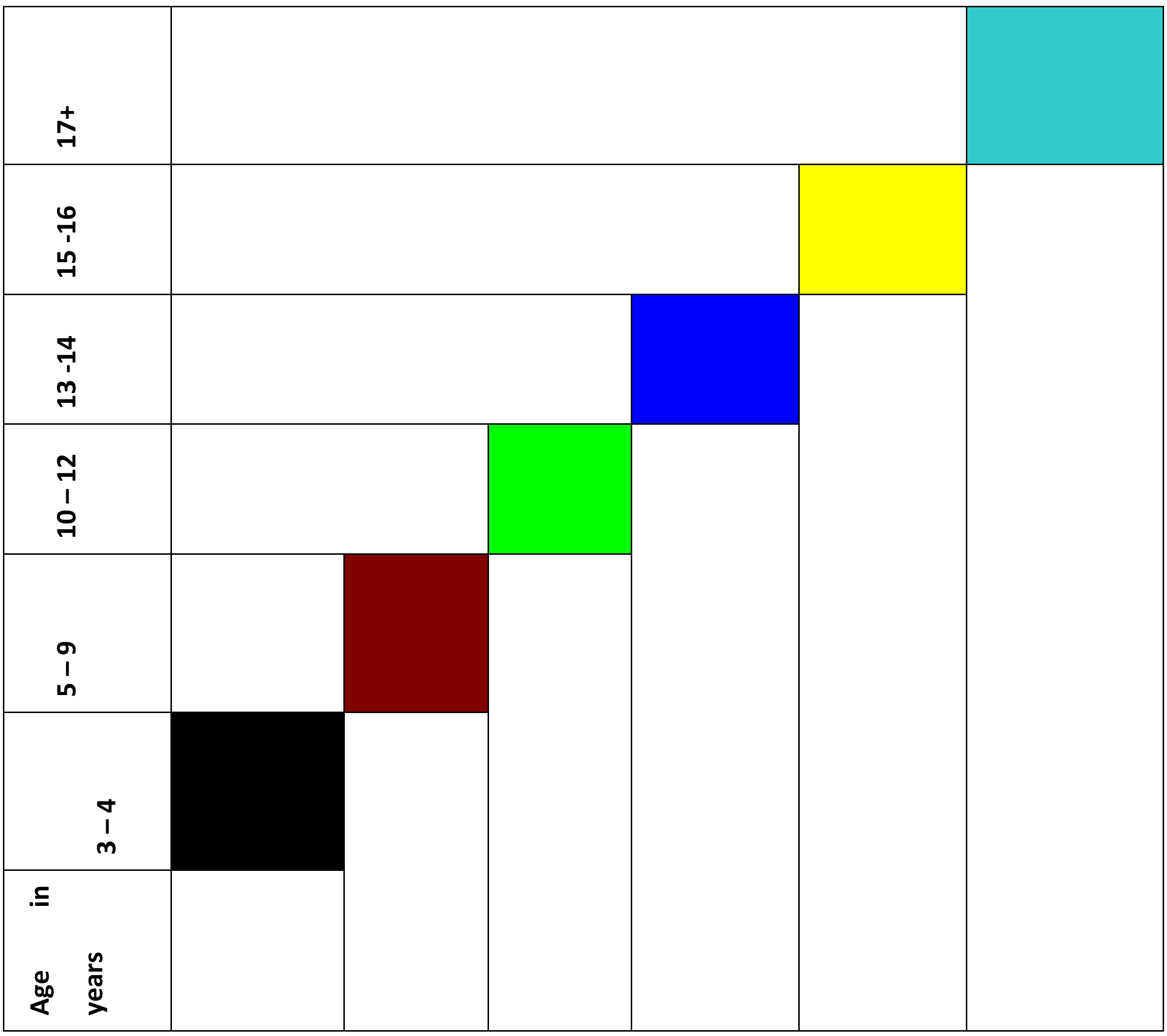

	ECED/PPC	Lower **Basic**	**Upper Basic**	**Secondary (9-10)**	**Secondary (11-12)**	**Higher Education**
	Level of Education					

नेपालको विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गत एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा चार वर्षका बालबालिका सहभागी हुन्छन् भने ५–१२ वर्ष उमेर समूहका लागि ८ वर्षको निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र १३–१६ वर्ष उमेर समूहका लागि ४ वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व सरकारको रहेको छ,तापनि शुल्क तिरेर पढ्ने निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित र सरकारको लगानीमा सञ्चालित शुल्क तिर्न नपर्ने गरी दुवै प्रकारका विद्यालयहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यस खण्डमा मुलुकको संक्षिप्त शैक्षिक सन्दर्भअन्तर्गत नीतिगत प्रबन्ध, उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर, विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाका कार्यक्रम तथा उपलब्धिहरू र दिगो विकास लक्षहरूको सन्दर्भ उल्लेख गरिएको छ ।

१.२.४बिद्यालय सङ्ख्या

बिद्यालयको प्रकार	**सन्चालितकक्षाअनुसारकोसङ्ख्या**													**तहगतसङ्ख्या**					
	EC-ED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१-५	६-८	१-८	९-१०	११-१२	९-१२
सबैप्रकारकाबिद्यालयमाकक्षागतरतहगतसङ्ख्या	17			3	3	7	1	2	5	5	5	2	2	13	3	16	2	2	20
सामुदायिकबिद्यालयमाकक्षागतरतहगतसङ्ख्या	13			2		7	1	2	5	4	4	2	2	9	3	12	2	2	16
समुदायिकशुन्यदरबन्दीभएकाबिद्यालय				1		1			2					2	2				
अनौपचारिकबैकल्पिकरप्रौढबिद्यालय																			

१.२.४.१उच्चशिक्षारविकास(प्राबिधिकरव्यवसायिकशिक्षासमेत)

यस गाउँपालिकामा हाल माध्यमिक तहसम्म मात्र विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् र उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा समेत निकट भविष्यमा सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेका छन् ।

१.२.४.२बिभिन्नतालिम, पुस्तकालय, अनौपचारिकशिक्षारअन्यसँस्थारतिनको उपलब्धि प्रभाव

यस बसबरिया गाउपलिकामा सँस्था तथा विकास साझेदार निकायहरुले भिविन्न समयमा शिक्षक तथा सम्बन्धित सरोकारबालाहरुका लागि शिक्षक पेशागत विकास तालिम, क्षमता विकास तालिम, पूर्नताजगी कार्यशाला जस्ता तालिम तथा कार्यकमहरु सञ्चालनले गर्दा शिक्षक तथा वि.व्य.स.को क्षमता अभिवृद्धि हुनको साथै बालवालिकाहरुको सिकाई उपलब्धीमा सकरात्मक परिर्वतन देखिएका छन्।

१.२.४ बिद्यार्थी सङ्ख्या रभर्नाप्रवृत्ती

क) पालिकाकोसेवाक्षेत्ररभर्नाप्रवृत्ती

यस बसवरिया गाउँपालिकाको सवै वडामा विद्यालय सञ्चालनमा रहेका र उक्त विद्यालयहरुमा ती सवै वडाहरुबाट विद्यार्थीहरु औपचारिक शिक्षा आर्जन गर्दछन् । यस गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर ७५.८%, कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर ७५.६% र कुल प्रवेश दर ११८.२ % रहेको र आधारभूत तम कक्षा १-५ को खुद भर्ना दर १०३.२ % र कुल भर्ना दर १२६.६ % रहेका छन् । यसै गरी आधारभूत तह कक्षा १-८ मा खुद भर्ना दर ८५.९ र कुल भर्ना दर १०२.१ तथा माध्यमिक तह कक्षा (९-१२) को खुद भर्ना दर १९.४ र कुल भर्ना दर ३५ रहेको छ ।

ख)कक्षागतरकक्षातहगतजम्माविद्यार्थी

तहगत/कक्षागत	विद्यार्थी संख्या			दलित			जनजाति			अपाङ		
	छात्रf	छात्र	जम्मा	छात्रf	छात्र	जम्मा	छात्रf	छात्र	जम्मा	छात्रf	छात्र	जम्मा
ECED	४४१	४७१	९१२	३७	३९	७६	५	१७	२२	५	४	९
१	४५०	४८४	९३४	५८	४८	१०६	०	०	०	५	५	१०
२	४१०	३७१	७८१	५६	५५	१११	५	३	८	३	४	७
३	३९९	३३९	७३८	४६	५१	९७	५	२	७	१	१	२
४	४०६	३३५	७४१	५३	३५	८८	७	६	१३	२	१	३
५	४०९	३२३	७३२	५७	४८	१०५	४	४	८	१	२	३
१-५	२०७४	१८५२	३९२६	२७०	२३७	५०७	२१	१५	३६	१२	१३	२५
६	२७३	१६५	४३८	३२	१९	५१	१	२	३	१	०	१
७	३१०	२६५	५७५	३४	४२	७६	२	४	६	२	०	२
८	२१७	१६७	३८४	१२	२७	३९	५	४	९	०	०	०
६-८	८००	५९७	१३९७	७८	८८	१६६	८	१०	१८	३	०	३
९	१७०	११४	२८४	१०	१३	२३	२	२	४	०	०	०
१०	२१२	१८१	३९३	२३	१८	४१	१	०	१	०	०	०
९-१०	३८२	२९५	६७७	३३	३१	६४	३	२	५	०	०	०
११	११७	७२	१८९	१३	१३	२६	१	०	१	०	०	०
१२	३५	४२	७७	३	०	३	०	०	०	०	०	०
११-१२	१५२	११४	२९६	१६	१३	२९	१	०	१			

१.२.५शिक्षकसङ्ख्यारप्रबित्ति

तह	सामुदायिकबिद्यालयमास्वीकृत र राहत दरबन्दीकाशिक्षकसङ्ख्या						सामुदायिकबिद्यालयका सबै प्रकारका शिक्षक सङ्ख्या (पालिकारनिजीश्रोतबाटनियुक्तशिक्षकसमेत)					सबै प्रकारका बिद्यालयको शिक्षक सङ्ख्या (संस्थागतकोसमेत)		
	दरबन्दी	राहत	जम्मा	महिला	महिला%	बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात	जम्मा	महिला	पुरुष	पालिकाकोस्रोतबाट नियुक्तसङ्ख्या	महिला%	जम्मा	महिला	पुरुष
पूर्व प्र.बि./बा.बि.के.	18		18	18	100	49	2	2	0	2	2	4	4	
आधारभूत (१-५)	40	7	47	13	27.65	86	0	0	0	0	0			
आधारभूत (६-८)	7	2	7	1	14.28	228	0	0	0	0	0	3	0	3
माध्यमिक (९-१०)	3	1	4	1	25	497	0	0	0	0	0	5	0	5
माध्यमिक (११-१२)	0	0	0	0		150	0	0	0	0	0	0	0	0
उच्च शिक्षा	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0

१.२.५.१बिद्यार्थीशिक्षकअनुपातअन्यसूचकहरुकोअवस्थारप्रबित्तिविश्लेषण

नेपालको बर्तमान शिक्षा ऐन २०२८ (संशोधन सहित) तथा शिक्षा नियमावली २०५९(संशोधन सहित) मा उल्लेख भए अनुसार शिक्षक विद्यार्थी अनुपात तराई १:५० रहे तापनि यस गाउँपालिकामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात आधारभूत तहमा १:८६ , कक्षा ६-८ मा १:२२८ तथा माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:४९७ र कक्षा ११ र १२ मा १:११७ रहेको छ । जुन राष्ट्रियस्त्तरमा तोकिएको भन्दा उच्च रहेको देखिन्छ। यसले समग्र शैक्षिक प्रकियालाई प्रभाव पारेको छ। विद्यार्थीको कक्षा व्यवस्थापन , वसाइ व्ागवस्थापन गृहकार्य तथा कक्षा कार्यका साथै सिकाइ उपलब्धीमा समेत प्रभाव पारेको छ।

१.२.५उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर(Gaps)

नेपालमा विगत केही दशकमा भएको शिक्षाको विस्तार उल्लेख्य रहेको छ । विद्यालय तथा विद्यार्थी सङ्ख्यामा भएको वृद्धि, कुल र खुद भर्ना दरमा भएको वृद्धिर साक्षरता दरमा भएको उल्लेख्य सुधारले शिक्षामा भएको विस्तारलाई पुष्टि गर्दछन् । सन् २०२० को तथ्याङ्कअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ८६.४ र ६७.२ प्रतिशत पुगेको छ भने बसवरिया गाउँपालिकाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ७५.८ रहेको छ । आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–५) मा यो प्रतिशत क्रमशः ११९.३ र ९७.१ रहेको छ भन्ने यस पालिकाका खुद र कुल भर्ना

दर क्रमशः १०३.२ र १२६.६ रहेको छ । त्यसै गरी आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८)कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ११०.४र ९३.८ प्रतिशत रहेको छ भन्ने यस पालिकाका खुद र कुल भर्ना दर क्रमशः ८५.९ र १०२.१ रहेको छ । अर्कोतिर कक्षा १–३ मा औसत कक्षा दोहऱ्याउने दर ८ प्रतिशतको हाराहारीमा र कक्षा छाड्ने दर ४ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर ७९.३ प्रतिशत मात्र रहेकोमा यस पालिकाका कक्षा ८ सम्मका टिकाउ दर ४२.४ रहेका देखिन्छ ।यसरी भर्ना भएकामध्ये करिब २१ प्रतिशत यस पालिकामा ५७.६ प्रतिशत बालबालिकाहरू कक्षा ८ सम्म पनि नपुगेका र करिब ६.२ र यस पालिकाका ८.६१ प्रतिशत उमेर समूह ५–१२ वर्षका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहेका हुनाले यी दुवै समूहका बालबालिकालाई कक्षा ८ सम्म टिकाउनु जरुरी छ । माध्यमिक तह (कक्षा ९–१२)मा भने कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ७१.४ र ४७.६ प्रतिशत मात्र रही माध्यमिक शिक्षा उमेरको ठूलो जनसङ्ख्या (५२.४ प्रतिशत) माध्यमिक तहको शिक्षाभन्दा बाहिर रहेको छ भन्ने यस गाउँपालिकाका माध्यमिक तह (कक्षा ९–१२)मा भने कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ३५.६ र १९.४ प्रतिशत मात्र रही माध्यमिक शिक्षा उमेरको ठूलो जनसङ्ख्या (८०.६ प्रतिशत) माध्यमिक तहको शिक्षाभन्दा बाहिर रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा सरकारको प्रत्यक्ष लगानी नभई अभिभावकबाट शुल्क लिएर सञ्चालन भएका नाफामूलक र गैरनाफामूलक गरी दुई प्रकारका संस्थागत (निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित) विद्यालयको उपस्थिति पनि उल्लेख्य छ ।सन् २०२० को तथ्याङ्कअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको ४९.८% निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमाभर्ना भएका छन् । विद्यालयहरूको सङ्ख्याका आधारमा १६.४% मात्र निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित छन् भने सामुदायिक प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा केन्द्रहरू (८३.६%) मा ५०.२%मात्र विद्यार्थी देखिन्छन् । यसका हुनाका दुई कारण छन् । पहिलो, निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयहरूले २ देखि ४ वर्षका कक्षाहरू चलाएका छन् भने धेरैजसो सामुदायिकले १ वर्षका कक्षा चलाएका छन् । दोस्रो, निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित अधिकांश प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा केन्द्रहरू तुलनात्मक रूपमा घना बस्ती भएका क्षेत्रमा रहेका छन् । त्यसै गरी आधारभूत (१–८) र माध्यमिक तह (९–१२) मा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको क्रमशः २५.७र २८.२ प्रतिशत निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमा अध्ययन गर्दछन् ।

आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक ०.९८ पुगेको छ भने माध्यमिक तहमा सूचक समतामा पुगेको देखिन्छ। त्यसै गरी दलित विद्यार्थीहरूको भर्ना दरमा पनि पर्याप्त सुधार भई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत तह (कक्षा १–५) र आधारभूत तह (कक्षा १–८) मा कुल भर्नामध्ये क्रमशः १८.५, १९.५ र १८.२ प्रतिशत दलित विद्यार्थी भर्ना भएका छन् ।विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका सबै बालबालिकालाई समावेशी वातावरण सिर्जना तथा आवश्यकताअनुसारको प्रबन्धसहिको सहभागिता र सिकाइका लागि समग्र विद्यालय पद्धतिको क्षमता विकास तथा अपाङ्गता मैत्री सिकाइ वातावरण निर्माणमा थप प्रयास आवश्यक छ ।

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिका आधारमा गुणस्तरलाई हेर्दा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रद्वारा कक्षा ३,५ र ८ मा गरिएका परीक्षणले समग्रमा कमजोर उपलब्धि देखाएका छन् भने सोही केन्द्रद्वारा गरिएका माध्यमिक विद्यालयका कार्यसम्पादन परीक्षणहरूले अधिकांश विद्यालयको व्यस्थापकीय क्षमता, विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण, शिक्षक तयारी, कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइ तथा विद्यार्थीको समग्र सिकाइ उपलब्धि कमजोर रहेको देखाएका छन् ।

यसरी विद्यालय तथा विद्यार्थी भर्नामा वृद्धि तथा समताका सूचकहरूमा सुधार आए पनि सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याई गुणस्तरीय सिकाइसहित विद्यालय तह पुरा गराउन थप प्रयास तथा सुधार आवश्यक छ । यसका लागि समग्र विद्यालय पद्धतिलाई बालमैत्री र गुणस्तर उन्मुख बनाउन विद्यालयमा पूर्वाधारसिहतको सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणामा सुधार र निरन्तर सहयोग पद्धतिको विकास आवश्यक हुन्छ । त्यसै गरी विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्न उनीहरूको कुशलताप्रति चासो बढाउन विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षालाई विद्यालयमा आवद्ध गरी व्यवस्थित गर्नु पनि उत्तिकै आवश्यक छ

शिक्षाको सबै तहमा सुशासन कायम गर्न र प्रभावकारी र गुणस्तरीय सेवा प्रवाहका लागि नेपालको संविधानअनुसार तीनै तहको सरकारको समन्वय. सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा आधारित उच्च गुणस्तरको शैक्षिक व्यवस्थापनका गर्नसक्ने गरी शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि गर्नु आवश्यक छ । सार्वजनिक शिक्षामा न्यून पहुँचभएका दुर्गम गाउँका बालबालिका तथा युवाहरूका लागि शिक्षा प्रणालीमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चितगर्न सेवा प्रदायक प्रणाली तथा शिक्षकका दक्षता सुधार गरी गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । यस प्रयोजनका लागि हालसम्म कार्यान्वयन भएका योजनाहरूको समीक्षाका आधारमा विकास कार्यक्रमहरूको परिमार्जन तथा सेवा प्रदायक एकाइ तथा निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि जरूरी देखिएको छ ।

यसै गरी स्थानीय र प्रदेशतहमा शिक्षा योजना निर्माण, अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणालीसम्बन्धी क्षमता तथा संयन्त्र विकास गर्ने, शिक्षकको सक्षमता विकास गर्ने, पाठ्यक्रमअनुसार अपेक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने, सामुदायिक विद्यालयहरूको प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्वमा सुधार गर्ने, साधन र स्रोतको पर्याप्त व्यवस्था गर्ने,विद्यालय तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासलाई श्रम बजारको मागसँग जोडी सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्ने गरी सुधार गर्ने,तथ्याङ्कलाई विश्वसनीय बनाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने, दिगो लगानीको स्रोत पहिचान गर्ने, जीवन पर्यन्त सिकाइका अवसरमा वृद्धि तथा विस्तार गर्ने, औपचारिक, अनौपचारिक, अनियमित र जीवनपर्यन्त शिक्षाबिच पारगम्यताकोसंस्थागत व्यवस्था गर्ने, प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्ने, सिकाइलाई विज्ञान र प्रविधिसँग जोड्ने र कोभिड-१९ का कारण सिर्जित पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलव्धिमा देखा परेको अन्तरघटाउने जस्ता प्रमुख चुनौतीहरू रहेका छन्।

१.३.३ शिक्षाक्षेत्रकोयोजना

नेपालको संविधान र संघीय संरचनाअनुरूप शिक्षाका योजना तथा कार्यक्रमहरू विकास गर्ने क्रममा तयार गरिएको चालु विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (SSDP) को ५वर्षे (वि.सं. २०७३-२०७८)समयावधि आगामी २०७८ साल असार मसान्तमा समाप्त भएको थियो। यस योजनालेराष्ट्रको सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी, प्रतिस्पर्धी, प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिकको विकासमा योगदान पुऱ्याउने दूरदृष्टिराखेको थियो । मुलुकको भावी संघीय स्वरूपलाई दृष्टिगत गर्दै समाजका विविधतापूर्ण परिवेश तथा आवश्यकतालाई आत्मसात् गरी सबै नागरिकलाई उत्पादनशील जीवन यापन गर्न चाहिनेकार्यमूलक साक्षरता, गणितीय सिप, ज्ञान तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासका अवसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकासका प्रयासमार्फत् मुलुकको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा योगदान दिई विद्यमान असमानता घटाउने उद्देश्यका साथ कार्यक्रमहरूका कार्यान्वयन भरहेका

छन् ।विद्यालय क्षेत्रविकास योजनामा लक्षित नतिजामार्फत् विद्यालय शिक्षामा समता, गुणस्तर, सक्षमता, सुशासन तथा व्यवस्थापन र उत्थानशीलताका आधारमा योजनाका समग्र कार्यक्रमहरू निर्देशित थिए । यस योजनाको कार्यान्वयन हुदाँहुदै नेपालको शासकीय स्वरूप केन्द्रीय शासन प्रणालीबाट संघीय प्रणालीअनुरुप तीनतहको सरकारमार्फत् सञ्चालन हुने संक्रमणकालीन अवस्था सुरूभयो । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापनसम्बन्धी मुख्य दायित्व स्थानीय सरकारको हुने भए पछि यसको कार्यान्वयन संरचना, स्वरूप तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा परिवर्तनसहित थप सबल बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनको सन्दर्भमा गुणस्तर सुधारका लागि विपद् व्यवस्थापन गुरू योजना,वृहत् समावेशी गुरू योजना,सिकाइकालागि न्यूनतम अवस्था सिर्जना लगायतका मापदण्ड विकास तथा नीतिगत सुधारहरू भए । यसका साथै विभिन्न क्षेत्रमा विज्ञहरूको परिचालनसमेत गरी पाठ्यक्रम प्रारूप परिमार्जन,शिक्षक पेसागत विकास सामग्री र तालिम सामग्रीविकासजस्ता कार्यहरू सम्पन्न भए । तर विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेन ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको उद्देश्य,क्रियाकलापहरू र कार्यान्वयनको सन्दर्भमा गुणस्तरीय शिक्षाकालागि गर्नु पर्ने शैक्षिक सुधारका कार्यक्रमहरूको सम्बन्धमा स्थानीय सरकार,शिक्षक तथा अभिभावकहरूको क्षमता विकासको आवश्यकता देखियो । लक्षित प्रमुख नतिजा सूचकाकाढाँचा अनुसार गर्नु पर्ने सुधारका लागि विभिन्न तहमा आवश्यक प्रणालीहरू पर्याप्त मात्रामा व्यवस्थित गर्नु पर्ने देखिएको छ । संघीय व्यवस्थाको कार्यान्वयनको संक्रमणकालीन अवस्थाले विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यन्वयनमा समेत कुनै न कुनै रूपमा प्रभाव पार्‍यो । कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रतिवेदनको प्रभावकारी प्रणालीको खाँचो महुसस भयो । तीन तहको सरकारबिचको आपसी जिम्मेवारीको थप स्पष्टतासहितस्रोत केन्द्रहरूको विघटनपछि वैकल्पिक शिक्षक सहायता प्रणालीको आावश्यकता देखिएको छ ।

१.३.४ दिगो विकास लक्षहरू

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको कार्यान्वयन सँगै १५वर्षे सहश्राब्दि विकास लक्षहरूको कार्यान्वयन पश्चात् प्राप्त उपलब्धिका आधारमा सन् २०३० सम्मको दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्त गर्ने विषयमा नेपालले पनि प्रतिबद्धता जनाएको छ । फलस्वरूप नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष ४: नेपाल राष्ट्रिय कार्यढाँचा निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ । नेपाल सरकारले सन् २०१५ मेको इन्चोन र सेप्टेम्बरको संयुक्त राष्ट्र सङ्घको साधारण सभाको बैठकबाट पारितदिगो विकास लक्ष्यहरूमध्ये लक्ष्य ४ “सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने"पुरा गर्न नेपालले राष्ट्रिय कार्यढाँचा स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ ।

नेपालको राष्ट्रिय कार्यढाँचाले नेपाल सरकारको दीर्घकालीन दूरदृष्टिलाई अनुसरण तथा शिक्षालाई मौलिक मानव अधिकारका रूपमा ग्रहण गरी राज्यको उत्तरदायित्व भित्र समेटेको छ । त्यस्तै नेपाल सरकारलेवि.सं. २१०० सम्ममा नेपाललाई समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुर्‍याउने दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यलाई समेत आत्मसात गरी दिगो विकास, समावेशिता तथा गुणस्तरीयताको मर्मअनुरूप आवश्यक पर्ने सिकाइको

स्तर हासिल गर्ने कार्यमा कोही पनि नागरिकपछाडि पर्न हुँदैन भन्ने मान्यतामा कार्यढाँचाका उद्देश्य तथा लक्ष्यहरू किटान भएका छन्।

प्रस्तुत कार्यढाँचाले राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको १५ वर्षे दिगो विकास लक्ष, स्थिति र मार्गदर्शनका आधारमानेपाल सरकारको नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लिङ्ग, सामाजिक र भाषिक विविधता, अपाङ्गता, गरिबी आदिसमेतलाई दृष्टिगत गरी समावेशिता रसमताका सिद्धान्त तथा मूल्यको एकीकरण गर्ने गरी सन् २०१५ लाई आधाररेखा मानी सन् २०१९, सन् २०२२, सन् २०२५ र सन् २०३० मा प्राप्त हुने उपलब्धिहरूको परिमाणात्मक गन्तव्य तथा लक्ष्यहरू किटान गरेकोछ । दिगो विकासको लक्ष्य ४ का लागि नेपालको राष्ट्रिय कार्यढाँचाले सबै स्थानीय तथा प्रदेश सरकारहरूले निर्धारित सूचकका आधारमा आ-आफ्ना कार्यक्रमको प्रगतिको समीक्षा गरी पृष्ठपोषणसहित पठाइएको विवरणलाई संघीय सरकारले राष्ट्रिय प्रतिवेदनमा समावेश गर्ने व्यवस्था गरेकोछ ।राष्ट्रिय योजना आयोगले निर्धारण गरेका अनुगमनका सूचकहरूसँग आबद्ध हुने गरी शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यवस्थासहित सो प्रतिवेदन तथा मन्त्रालयस्तरीय विकास समस्या समाधान समिति तथा राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समिति जस्ता अनुगमनका उच्चस्तरीय संयन्त्रको बैठकमा प्रगति समीक्षा हुनेव्यवस्था गरेकोछ ।

दिगो विकास लक्ष्य ४ले दिगो विकास लक्ष्यहरूको प्रगतिको समीक्षा गर्ने सिलसिलामा सबै मुलकहरूले स्वयम्सेवी रूपमा राष्ट्रिय र स्थानीय तहका योजनाहरूको आवधिक समीक्षा गर्न सकिने प्रावधान राखेकोछ । यस सन्दर्भमा नेपालले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन अवधिभित्र कम्तीमा ३ पटकस्वयम्सेवी राष्ट्रिय समीक्षा गर्ने योजना बनाएको छ । यो समीक्षा राष्ट्रिय योजना आयोगको संयोजनमा गरिने व्यवस्थाअनुसार आयोगले सन् २०२० को जुन महिनामा पहिलो स्वयम्सेवी राष्ट्रिय समीक्षा गरेकोथियो । यस समीक्षाले द्रुत गतिमा भइरहेको पूर्वाधार विकासले शिक्षामा पहुँच बढाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको उल्लेख गरेकोछ । समीक्षामा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय हुने गरी थप सवलीकरण गरी खण्डीकृत तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू प्रविष्टि गर्नु पर्ने सुझाव प्रस्तुत भएकोछ । सो समीक्षामा अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ को कार्यान्वयनले गरिब, सीमान्तकृत र आर्थिक रूपमा पछाडि परेका समदायका बालबालिकाहरूको विद्यालय शिक्षामा पहुँच अपेक्षाकृत रूपमा बढेको विश्लेषण गरिएको छ । सो समीक्षामा प्रस्तुत भएअनुसार प्राथमिक शिक्षाको खुद भर्ना दर तथा तह पुरा गर्ने दर र समग्र विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक सूचकमासुधार आएकोजस्ता सकारात्मक प्रगति देखिए तापनि सिकाइ उपलब्धिमा अपेक्षाकृत रूपमा सुधार हुन नसकेको पक्षलाई इङ्गित गरेकोछ । उक्त समीक्षाले साक्षरताको राष्ट्रिय अभियानअन्तर्गत झण्डै एकतिहाइ जिल्लालाई साक्षर बनाउन तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्तिको थप कार्यक्रमका लागि आवश्यक हुने स्रोतको आकलनसमेत गरेको छ ।

१.४पालिकाकोशिक्षाक्षेत्रकामुख्यचुनौतीहरू

उल्लिखित सन्दर्भ तथा विद्यालय शिक्षाका उपलब्धि र अन्तरका आधारमा विद्यालय क्षेत्रको शिक्षामा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू निम्नअनुसार पहिचान गरिएको छः

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चत गर्न प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र/कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्डअनुसार सञ्चालन;

२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा चार वर्षका बालबालिकाहरूका लक्ष्यित गरी सञ्चालन गरिने कार्यक्रम भए पनि चारवर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरू पनि सहभागी हुनु;

३. नक्साङ्कनका आधारमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता;

४. सबै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने;

५. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्कगरी गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न आवश्यक स्रोत व्यवस्था र संरचना तथा क्षमता विकास;

६. विद्यालय शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र उपलब्धिमा प्रदेशगत, सामाजिक–सांस्कृतिक परिवेश, आर्थिक अवस्था लगायतमा आधारित भिन्नताहरू कामय रहनु;

७. व्यवहारकुशल सिपहरूलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक कक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म नै एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग आबद्ध गर्न पाठ्यक्रम तथा सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता बढाउने;

८. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सान्दर्भिक बनाउने,शिक्षक विकास तथा तयारीलाई प्रभावकारी बनाउने, शिक्षक सहायता प्रणालीको व्यवस्था र शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता, गुणस्तर र शिक्षा पद्धतिको कार्यकुशलता वृद्धि;

९. माध्यमिक तहमा व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपयुक्त संरचना तथा कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन;

१०. सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार र सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग;

११. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने;

१२. बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमासुधार गर्न दिवा खाजालगायत सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत् प्रदान;

१३. छात्रवृत्ति तथा अन्य सहायता प्रणालीलाई गरिब, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी भई उपलब्धि सुधारमा सहयोग हुने गरी व्यवस्थापन गर्ने;

१४. विद्यालयलाई भय, विभेद र दुर्व्यवहारमुक्त बनाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउने;

१५. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि गर्ने र विद्यालयमा नियमित उपस्थित भई शिक्षा निरन्तर गर्न नसक्ने तथा बढी उमेर भएका व्यक्तिका लागि वैकल्पिक सिकाइको प्रबन्ध गर्ने;

१६. संघीय संरचनाबमोजिम सरकारका सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउदै नतिजामुखी व्यवस्थापन तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वयात्मक कार्यढाँचा र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी र सुदृढ गर्ने;

१७. सार्वजनिक विद्यालयको सिकाइप्रति अभिभावकको आकर्षण तथा विश्वास कायम गर्ने ।

१.५पालिकाकोशिक्षाक्षेत्रकोविकासकालागिमुख्यअवसरहरू

उल्लिखित चुनौतीहरू समाधान गरी विद्यालय शिक्षाको विकासका लागि सहयोगी हुने निम्नलिखित अवसरहरू उलपब्ध हुनेछन्ः

१. विगत केही दशकदेखि विद्यालय शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर र समता विकासका लागि सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरूले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पूर्वधारका रूपमा रहन सक्ने;
२. आधारभूत तहमा निःशुल्क तथा अनिवार्य र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाका लागि संवैधानिक, कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार भएको;
३. दिगो विकास लक्ष प्राप्तिका लागि बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय सहकार्यतथा सहयोगको प्रतिबद्धता रहेको;
४. शिक्षामा सरकारको लगानी वृद्धिका लागि राजनीतिक रूपमा सहमति देखिएको;
५. लामो समयदेखि सरकार तथा विकास साझेदारहरूबिच सहयोग परिचालन र कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षा क्षेत्रको क्षेत्रगत सहयोगको ढाँचाको विकास तथा कार्यन्वयन भइरहेको;
६. संघीय संरचनामा विद्यालय शिक्षाको विकास र शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाई तीनै तहका सरकारको सहकार्य तथा समन्वयको स्वरूप प्रारम्भ भएको र तीनै तहबाट लगानी हुन सक्ने व्यवस्था रहेको;
७. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक केही संरचना तथा क्षमता विद्यमान रहेकोले यसमा सुधार तथा परिमार्जन मात्र गर्दा यस योजनाको कार्यन्वयनमा उपयोग गर्न सकिने;
८. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ विकास भई कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको;
९. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धति विकास भएकाले यसका नतिजाहरूले प्रमाणमा आधारित सुधारका लागि सहयोग हुन सक्ने;
१०. सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारका लागि सहयोगी तथा सकारात्मक जनमत रहेको;
११. यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको विश्वास तथा आकर्षणमा बढ्न सहयोग पुग्न सक्ने ।

१.६पालिकाकोशिक्षाक्षेत्रकोयोजनानिर्माणप्रक्रिया

शिक्षा क्षेत्रको यो योजना तयारीको प्रारम्भिक कार्यको सुरुआतसँगै कोभिड–१९ को प्रकोप सुरु हुनाले यो प्रक्रियाले पुनः गति लिन केही समय लाग्यो । दूरीमा रही सञ्चार गर्ने विभिन्न वैकल्पिक माध्यमसमेत प्रयोग गरी २०२४ को जुन महिनादेखि यस प्रक्रियाले पुनः गति लिएको थियो । शिक्षा क्षेत्रको यो योजना निर्माणको नेतृत्व बसबरिया गाउँपालिका शिक्षा ,युवा तथा खेलकुद शाखाले योजना निर्माणका लागि आवश्यक संरचना निर्माणको निर्णयका साथै आवश्यक नीतिगत मार्गदर्शन प्राप्त भएको थियो । योजना निर्माण प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्न गठित निर्देशक समितिको अध्यक्षता बसबरिया गाउपलिकाको अध्यक्षबाट गरिएको थियो । योजनाको तयारी तथा विकास कार्यको समग्र संयोजन गाउपलिकाको योजना शाखाबाट भएको थियो।

यो योजना तयारीका क्रममा योजना शाखा , आर्थिक शाखा लगायत विषयगत शाखाहरूसँग सम्बन्धित विषयमा अन्तर्क्रिया गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो । विभिन्न जनप्रतिनिधि, स्थानीय सरकारका निकायहरू, केही विद्यालयहरूसँग अन्तरक्रिया गरी सुझाबहरू लिइएको थियो ।

१.६.१ योजनानिर्माणमाबिभिन्नश्रोत/सामग्रीको अध्ययन तथा समीक्षाहरू

योजनाको तयारीका लागि निम्नअनुसारका अध्ययन तथा समीक्षाहरू भएका थिएः

क) विभिन्न विषयमा सन् २०२० मा गरिएका नौ ओटा अध्ययनहरूले शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषणका लागि आधार तयार गरेका थिए । यी अध्ययनहरू शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखाको समन्वयमा विभिन्न विकास साझेदारहरूको सहयोगमा गरिएका थिए । ती अध्ययनहरू निम्निअनुसार रहेका छन्ः

- The institutional and context study
- The gender equality and social inclusion (GESI) study
- The education external efficiency analysis
- The social impact of education study
- The positive deviance study
- The disability-inclusive education study
- The vulnerability and risk study
- The economic and public finance analysis study
- The Systems Approach for Better Education Results (SABER) study on School Feeding

उल्लिखित नौ ओटा अध्ययनका आधारमा स्थानीय शिक्षा समूहका तर्फबाट शिक्षा क्षेत्रको अवस्थाको विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरेको थियो । यसले शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि एउटा महत्त्वपूर्ण सन्दर्भका रूपमा काम गरेको गरेको छ ।

ख) यो योजना तयारीका क्रममा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले १०देखि १५ जनासम्मको बाह्रओटा विषयतगत समूह गठन गरी ती समूहले अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरेका थिए । बाह्रओटा विषयतगत समूहले निम्नलिखित विषयमा अध्ययन प्रतिवेदनहरू (Thematic study papers) तयार गरेका थिएः

- बालविकास र शिक्षा
- आधारभूत शिक्षा
- माध्यमिक शिक्षा
- पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
- शिक्षक व्यस्थापन तथा विकास
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ

- समता र समावेशीकरण
- दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण, छात्रवृत्ति, विद्यार्थी परामर्शलगायतका विद्यार्थी सहायता सेवाहरू
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा
- शिक्षामा सूचना र प्रविधि
- सुशासन तथा व्यवस्थापन
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

उल्लिखित बाह्र ओटा विषयगत प्रतिवेदनले यस योजनाका लागि महत्त्वपूर्ण आधार तयार गरेको थियो।

१.६.२ योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था

योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था निम्नअनुसारको रहेको थियोः

- **योजना निर्देशक समिति (ESP Steering Committee)**ःबसबरिया गाउपलिकाको अध्यक्ष श्री रामसिंहासन राय को अध्यक्षतामा रहेको योजना निर्देशक समितिमा शिक्षा,सम्बन्धित पदाधिकारीहरू,योजना शाखा ,आर्थिक शाखा,प्रशासन,बिधालयक प्रधानाध्यापक , जनाप्रतिनिधि र तथा स्थानीय तहलगायतको प्रतिनिधित्व रहेको थियो ।

- **योजना प्राविधिक सल्लाहकार समूह (TAT)**ःशिक्षा नीति तथा योजनासम्बन्धी विज्ञको संयोजकत्वमा गठित योजना प्राविधिक सल्लाहकार समूहमा विभिन्न विज्ञ तथा शिक्षा विद्को सहभागिता रहेको थियो ।

- **योजना प्राविधिक समिति (ESP Technical Committee)**ः शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको अध्यक्षतामा रहेको योजना प्राविधिक समितिमा गाउँपालिका अन्तर्गतका विभागीय निकायहरू तथाअन्तरगतका विभिन्न शाखाका प्रमुखहरू रहेका थिए ।
- **परामर्शदाता समूहहरू (Consultative Teams)**ः विभिन्न विज्ञ तथा परामर्शदाताहरूका समूहहरूले आवश्यकतानुसार विभिन्न विषयमा कार्य गरेका थिए ।परामर्शदाता समूहहरूका कार्यको संयोजनसमन्वय शाखाबाट भएको थियो ।
- **विषयगत अध्ययन समूहहरू (Thematic Teams)**ः माथि उल्लेख भएअनुसार गाउपलिकाले सम्बन्धित विषय क्षेत्रका विज्ञको संयोजकत्वमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ,गाउपालिकाको निकायका सम्बन्धत क्षेत्रको अनुभव भएका कर्मचारीहरू, विकास साझेदारहरु समेत संलग्न भएका १२ ओटा विषयगत अध्ययन समूहहरू गठन गरेको थियो ।
- **प्रारम्भिक मस्यौदा समूहहरू (Initial chapter drafting Teams)**ःगाउपालिकाले सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा काम गर्ने २ वा ३ जना विज्ञ तथा कर्मचारी सम्मिलित टिमलाई योजनाका विभिन्न खण्डहरूको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्न लगाइएको थियो ।

१.६.३योजनाकोपहिलोमस्यौदाविकास(ESP first draft preparation)

उल्लिखित प्रारम्भिक मस्यौदा समूहहरूबाट तयार भएका प्रारम्भिक मस्यौदालाई आवश्यक परिमार्जन गरी निर्धारित ढाँचामा योजनाको खाका तयार गरी पहिलो पूर्ण मस्यौदा तयार गरिएको थियो । यस कार्यका

लागि विज्ञसहित गाउपालिकाको टिमले काम गरेको थियो । यस क्रममा उल्लिखत विषयगत अध्ययनहरू, शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषण प्रतिवेदन तथा सम्बन्धित अध्ययनहरूलगायत अन्य आवश्यक सन्दर्भहरूलाई समेत अध्ययन गरिएको थियो भने विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायका कर्मचारीहरूसँग आवश्यकतानुसार निरन्तर छलफल गरिएको थियो ।यसरी तयार भएको पहिलो मस्यौदामा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त हुने सुझाब तथा पृष्ठपोषणलाई समेत ध्यान दिएर यो योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिने छ ।

परिच्छेददुई : दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीतितथा लक्ष्य/गन्तव्य

२.१ परिचय

परिच्छेद एकमा उल्लेख गरिएको राष्ट्रिय शैक्षिक परिवेशको समीक्षासहितउठान गरिएका मुख्य चुनौती तथा अवसर र सम्भावनाहरूले नेपालको विद्यालय शिक्षाको आागामी १० वर्षको मार्ग पहिचानका लागि आधार सिर्जना गरेका छन् । यही सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा नेपालले वि. सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेटेने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि (Vision), ध्येय(Mission),उद्देश्यहरू (Objectives),रणनीतिहरू(Strategies)तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक(Key indicators)प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२दीर्घकालीनसोच(Vision)

"बालमैत्री बिधालय प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय शिपयुक्त शिक्षा ,बसबरिया गाउँपालिकाको अपेक्षा"

२.३ ध्येय (Mission)

नेपाली मूल्य र मान्यता सहितको एक्काइसौं शताब्दी सुहाउँदो सक्षम नागरिक तयार गर्न गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गरी सबैको सहज पहुँच, सहभागिता र निरन्तरता सुनिश्चित गर्ने।

२.४ उद्देश्यहरू (Objectives)

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्दै गुणस्तरअभिवृद्धि गर्नु।
३. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु ।
४. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
५. संघीय संरचना बमोजिम सरकारको सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउदै नतिजामुखी व्यवस्थापन प्रवर्द्धन गर्नु ।
६. बालबालिकालाइ समबेशिता तथा समताको अधारमा शिक्षामा पहुचको सुनिश्चित गर्नु ।

२.५ रणनीतिहरू (Strategies)

१. संघीय सरकारले तोके बमोजिमको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचाअनुसार निश्चित अनुदानका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन स्थानीय तहबाट हुनेछ । प्रदेश सरकारले क्षमता विकास, समन्वय तथा सहजीकरणका माध्यमबाट स्थानीय सरकारलाई सहयोग गर्नेछ।

२. संघीय कानुन र मापदण्ड बमोजिम नक्साङ्कनका आधारमा स्थानीय तहले विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित गर्नेछ।

३. संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोग र सहजीकरणमा तथा स्थानीय सरकारको अगुवाइमा विद्यालयहरूले भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा मानवीय व्यवस्थापन र विकास गर्दै आधारभूत शिक्षाको गुणस्तर प्रवर्द्धन गर्नेछन्।

४. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा (व्यावसायिक तथा साधारण) मा सहज पहुँचरसमावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको समन्वयात्मक कार्यढाँचामा माध्यमिक विद्यालयहरूको क्षमता सुधार गरिने छ।

५. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तर विकासका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री परिमार्जन तथा सान्दर्भिकरणसहितशिक्षक शिक्षा तथा तालिम र शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरिने छ।

६. बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमा सहयोग पुग्ने गरी दिवा खाजाको प्रबन्धका साथै स्थानीय स्वास्थ्य तथा अन्य सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत् प्रदान गरिनाका साथै गरिब, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी भई उपलब्धि सुधारमा सहयोग गर्न छात्रवृत्ति प्रणालीलाई सुदृढ गरिने छ ।

७. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सर्वसुलभ गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको पुनर्वितरण तथा कार्यक्षमतामा सबलीकरण गरिने छ ।

८. अनौपचारिक शिक्षाको पुनर्परिभाषासहित अनौपचारिक र औपचारिक शिक्षाबिचको अन्तरसम्बन्ध विस्तार तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट आयआर्जन तथा दिगो सामुदायक विकास प्रबर्द्धन गरिने छ।

९. विद्यालय शिक्षामा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकास र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रको विकास गरिने छ।

१०. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धतिलाई सुदृढ गरी यसका नतिजाहरूका आधारमा सुधार गर्ने पद्धित विकास गरिने छ ।

११. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वयात्मक कार्यढाँचा र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी र सुदृढगरिने छ ।

२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्य (२०३०) सम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुनेछः

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ ।

२. आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाले न्यनूनतम सिकाइ सक्षमतासहित आधारभूत तह पूरा गरेका हुनेछन् ।

३. माध्यमिक विद्यालय उमेरका सबै बालबालिका विद्यालयमा भर्ना भई गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गरेको हुने ।

१. आवश्यकतामा आधारित अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरू सबैका लागि सुनिश्चित भई साक्षर, आत्मनिर्भर र सचेत सिकाइ समाज (Learning Society) निर्माणमा योगदान हुने ।

२. विद्यालय शिक्षा पद्धतिमा सुशासन कायम हुनेछ र योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा नतिजामुखी प्रणाली स्थापित भई अपेक्षित उपलव्धि हासिल हुने ।

३. विद्यालय तहको पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकतामा वृद्धि भई विद्यालय तह पुरा गर्ने एउटा व्यक्ति दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत भाषिक, सामाजिक, विज्ञान र प्रविधिसम्बन्धी तथा गणितीयलगायतका सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध , रोजगारउन्मुख हुने ।

४. सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकद्वारा सिकारुकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापमा आधारित शिक्षण सिकाइको माध्यबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार हुने ।

५. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तर सुनिश्चत हुने ।

६. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्यतथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being) मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful) सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने .

७. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चितहुने ।

८. सबै विद्यालयमा आवश्यक सक्षमताका आाधार पुरा भई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण तयार हुने ।

२.७अपेक्षित मुख्य कार्य सम्पादन सूचक (परिमाणात्मकनतिजा)

यस योजनाका अपेक्षित मुख्य कार्य सम्पादन सूचक (परिमाणात्मक नतिजा)निम्नबमोजिमहुने छः

क्र.सं.	सूचक	सूचकहरुको तहको	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	तथ्याँकको स्रोत
१.	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	७५.८	६७.५६	६०.२०	५३.६		**टूलकिट**
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**८६.2**	**८९.५**	**९४.०**	**९९.०**		

१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	६२.५	७०.२१	७८.८८	८८.६३		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.६	७३.०	८५.०	९५.0		
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	७५.६	८१.८२	८८.४९	९५.७१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.9	९७.५	९९.०	१००		
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	११८.२	११३.४८	१०८.९८	१०४.६७		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०		
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०३.२	१०५.३६	१०६.५६	१०९.८२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.1	९९.०	९९.५	१००		
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२६.६	१०७.१८	९०.७२	७६.७८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११९.२	११५.०				
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.३					
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११३	११०	१०७	१०५.०		
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	८५.६	१००.००	१००.००	१००.००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.०					
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	८२.३	९८.९	९९.९	१००.००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५		
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	२४.६	२०.९१	१६.७३	८.३७		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०		
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	1.12	1.06	1.018	1.01		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०६			१.०१		
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	८५.९	८९.५६	९३.४०	९७.४०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.४	९९.०		१००		

२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)		स्थानीय	१०२.१	१०१.०३	९९.९८	९८.९४		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**११०.४**					
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)		स्थानीय	४२.४	५३.१९	६६.७२	८३.६९		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**७९.३**			**९५.०**		
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)		स्थानीय	३८.७	४९.४२	६३.१०	८०.५७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७२.७			**९५.०**		
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		स्थानीय	**१.२५**	**१.२५**	**१.२५**	**१.२५**		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**१.०१**	**१.०१**				
२.१६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	४७.७	६५०८	७८.५	१००.००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	कार्तिक-मङ्सिरमा नयाँ नतिजा आउने भएकाले सोही बमोजिम पछि राखिने					
		गणित	स्थानीय	कार्तिक-मङ्सिरमा नयाँ नतिजा आउने भएकाले सोही बमोजिम पछि राखिने					
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६१.३	६५.३	७०.५	८०.५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०	६०.०	७०.०		
		गणित	स्थानीय	५६.०	६०.२	६५.५	७०.५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०.०	६०.०	७०.०		
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल	नेपाली भाषा	स्थानीय	५६.६	६०.५	६५.६	७५.५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५		
		गणित	स्थानीय	४२.९	५६.६	६५.५	७२.८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०.०	६५.०	७०.०		
		विज्ञान	स्थानीय						

	भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)		प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०	६०.०	७०.०		
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधारभूत (कक्षा १-५)	स्थानीय	८.६१	६.५	३.५	०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**२.९**	**१.०**	**०.५**	**०**		
		आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय	५.९७	३.५	१.५	०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**६.६**		**१.०**	**०**		
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)		स्थानीय	२५.९२	२७.५	३०.५	३५.००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**४3.७**	**४५.०**	**५०.०**	**५०.०**		
३.	**माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)**								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	१९.४	२४.१९	३०.१९	३७.६९		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**४७.६**		**६५.०**			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)		स्थानीय	**३५**	**३८.८४**	४३.०७	४७.७५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**७१.४**			**९९.०**		
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)		स्थानीय	१.३	१.३२	१.३३	१.३४		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**१.०२**	**१.००**	**१.००**	**१.००**		
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)		स्थानीय	४२.४	६६.७२	८३.६९	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**९७.५**					
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)		स्थानीय	३७.८	४८.४४	६२.०७	७९.५४		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**६०.३**					
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**२४.०**					
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	**२०.६**	**२२.०**	**२७.०**	**३३.०**		
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका	स्थानीय	विज्ञान						
			प्रा.व्या.						
		प्रदेश	विज्ञान						
			प्रा.व्या.						
		राष्ट्रिय	विज्ञान			**१५.०**			

	विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)		प्रा.व्या.	१०.०	१७.०	३०.०			
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलव्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.००	७०.५	७५.५	८५.५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		गणित	स्थानीय	५४.००	६०.००	७०.००	८०.५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		विज्ञान	स्थानीय	३७.००	४५.००	५५.००	७५.००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	४९.००	५५.००	६५.५	७.५	८५.५	
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
४.	**जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा**								
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय		४१.३		६५.५			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		५८.०		९५.०			
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय		५२.१		८५.५			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		८२.०	८९.०	९५.०	१००		
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय		७०.५		१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		९२.०		९९.०			
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय		०.५७			०.८७		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		०.६५			०.८०		
५.	**प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम**								
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		३१.०	४०.०	५०.०	७५.०		
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा						
			छात्र						
		प्रदेश	छात्रा						
			छात्र						
		राष्ट्रिय	छात्रा						
			छात्र						
६.	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक	स्थानीय		८६:१		७०:१	५०:१		
		प्रदेश							

	अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	राष्ट्रिय	२४:१		३०:१	३०:१		
६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२२८:१		१००:१	८०:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३०:१		३०:१	३०:१		
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	८७:१		७५:१	५५:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३३:१	३१:१	३०:१	३०:१		
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१६९:१		१००:१	७५:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४०:१		३०:१	३०:१		
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	२०१:१		१५०:१	७५:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		
७.	**शिक्षामा लगानी**							
८.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	५.७	७.५	८.२	९.५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०		
८.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय	१.०८	२.५	३.५	६.५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८	२१	२४			
८.३	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय						छैन
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११	१५	१७			

परिच्छेद ३ :विद्यालयशिक्षाका मुख्यउपक्षेत्रहरू

३१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१प्रारम्भिकबालविकासरशिक्षा

३.१.१ परिचय

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । यस कार्यक्रमले विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक जस्ता सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्दछ । नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि एकवर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमलाई जोड दिइएको सन्दर्भमा बसबरिया गाउँपालिकाको दश वर्षे गाउँ शिक्षा योजनामा पनि सो कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकताका साथ समावेश गरिएको छ । यस कार्यक्रमलाई सबै बालबालिकाहरूको पहुँचमा पुऱ्याउनका लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, विद्यालयहरू तथा आम सरोकारवालाहरूको हातेमालो वा सहयोग हुन आवश्यक छ । यस योजना अवधिका लागि प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका उद्देश्य, नीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनका प्रमुख नतिजा र योजनाका प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

बसबरिया गाउँपालिका अन्तर्गत कुल**17**वटा बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यी मध्ये बालविकास **21** बालविकास केन्द्रहरू विद्यालयमा सञ्चालित छन् । गाउँपालिकाभित्र 441छात्रा र 471 छात्र गरी 912कुल जना बालवालिकाहरू रहेका छन् । यस पालिकामा रहेका चार वर्ष उमेर समूहका कुल बालबालिकाहरूमध्ये 75.8प्रतिशत बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा भर्ना हुने गरेका छन् भने कक्षा १ मा बालविकास केन्द्रको अनुभवसहित भर्ना हुने प्रवृति (62.5प्रतिशत) पनि बढ्दो क्रममा रहेको तथ्य 2081 सालको EMIS बाट उजागर भएको छ । बालविकास विद्यालयमा सञ्चालित बालविकास केन्द्रको अवस्था सन्तोषजनक देखिन्छ । तर समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थापन कमजोर रहेको पाइन्छ । बालविकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ताहरूको सेवा, सुविधा समेत स्पष्ट गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

३.१.३ समस्था, चुनौती र अवसरहरू

समुदायमा रहेका चारवर्ष उमेर समूहका बालबालिका र हाल सञ्चालनमा रहेका प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको अनुपात हेर्ने हो भने प्रति केन्द्र 41.45 जना बालबालिकाहरू देखिन्छ । लगानी र सञ्चालन अनि व्यवस्थापनको दृष्टिकोणबाट यो सङ्ख्या अति ठुलो रहेको पाइन्छ । यसले प्रारम्भिक बालविकास

केन्द्रको कार्यदक्षता र सक्षमतामा ह्रास ल्याउने देखिन्छ । अर्कोतिर, विद्यमान बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार अपर्याप्त हुनुका साथै बालमैत्री पनि बनाउन सकिएको पाईंदैन । सैद्धान्तिक रुपमा हेर्दा चारवर्ष उमेरका बालबालिकाहरू आफ्नै घर वरपर समुदायमा नै रहेर सर्वाङ्गीण विकासको सहज अवसर हासिल गर्नु पर्ने हुन्छ । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा देखिएका मुद्दा, समस्या र चुनौतीहरूलाई तल बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएका छन् ।

क. समस्याहरू:

१. बालविकास केन्द्रको नक्शाङ्कन हुन नसक्नु,
२. प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाहरूको उमेर र स्तर अनुकुल प्रविधि मैत्री र बालमैत्री सिकाइ वातावरणको निर्माणमा नहुनु,
३. सिकाइ मापदण्डहरूको पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसक्नु,
४. बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकासमा टेवा पुऱ्याउन सिकाइकुना अनुसारको सिकाइ सामग्रीको अपर्याप्तता,
५. प्रारम्भिक बाल शिक्षकको पेसागत क्षमताको विकासका अवसरहरूको कमी,
६. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यस्थापनप्रति सरोकारवालहरूको चासो र न्यून सहभागिता,
७. प्रारम्भिक बालबालिकाहरूको विकास र सिकाइप्रति अभिभावकहरूको सचेतनाको कमी हुनु,
८. आवश्यक वित्तीय स्रोत व्यवस्था नहुनु,
९. विद्यार्थीहरूलाई स्वास्थ्य, पोषण र दिवाखाजाको व्यवस्थापनमा कठिनाइ हुनु,
१०. बसाइ व्यवस्थान नहुनु
११. प्राम्भिक बालबिकाशको कुल भर्नादर (७५.८) न्यून हुनु

ख. चुनौतीहरू:

१. विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा बालशिक्षकको दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण गर्नु,
२. प्रारम्भिक बालकक्षाको भौतिक पूर्वाधार विकास,
३. अभिभावकको कमजोर आर्थिक अवस्था
४. चारवर्ष उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउने
५. घट्दो विद्यार्थी भर्ना प्रवृत्ति
६. प्रारम्भिक बालबालिककाको विकास र सिकाइ व्यावहारिक, बालमैत्री एवम् प्रविधिमा आधारित बनाउनु

ग. अवसरहरू

१. संवैधानिक, नीतिगत र कानुनी प्रावधान।
२. संरचनागत व्यवस्था
३. शैक्षिक सुधारमा सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको संलग्नता र क्रियाशीलता
४. शैक्षिक विकास र न्यूनतम पारिश्रमिकको लागि स्थानीय तहको आफ्नै आन्तरिक स्रोत परिचालन

घ. उद्देश्यहरू:

चार वर्ष उमेरका सबै बालवालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसर सुनिश्चिआत गर्न निम्न लिखित विशिष्ट उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छन्:

१. चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई बालविकास तथा शिक्षामा पहुँचको विस्तार गर्नु,
२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका गुणस्तर सुनिश्चिआत गर्नु,
३. प्रारम्भिक बालविकास कक्षा/केन्द्रमा सुरक्षित, भयरहित, बालमैत्री, प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरणको निर्माण गर्नु,

ङ. रणनीतिहरू:

१. चारवर्षउमेरकासबैबालबालिकाविशेषगरीअवसरबाटवञ्चितसीमान्तकृततथाअपाङ्गताभएकाबालबालिकाहरूकोपहिचानगर्ने। (उद्देश्य१)
२. सबैबालबालिकाहरूलाईप्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षामाभर्नातथानिरन्तरताकालागिप्रोत्साहितगर्ने। (उद्देश्य१)
३. बालबालिकाकोउचितसंरक्षण,स्याहार,पोषणतथाविकासकालागिअभिभावकशिक्षालाईअभियानकोरुपामासञ्चालनगर्ने। (उद्देश्य१,२)
४. प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकोक्षेत्रमाक्रियाशीलसङ्घसंस्थाहरूसँगसहकार्य, साझेदारीतथासञ्जालीकरणमाजोडदिने। (उद्देश्य१)
५. गाउँ, टोलरबस्तीहरूकोअवस्थितिरजनघनत्वलाईमध्यनजरराखीनक्शाङ्कनकाआधारमाकक्षा/केन्द्रसमायोजनरपुनर्वितरणगर्ने। (उद्देश्य१)
६. प्रारम्भिकबालसिकाइमापदण्डकोनिर्माणरकार्यान्वयन(उद्देश्य२)
७. बालसिकाइक्षेत्रअनुसारकोआवश्यकसामग्रीसहितसिकाइकुनाकोव्यवस्थापनगरिनेछ। (उद्देश्य२)
८. हरेकबालविकासकक्षा/केन्द्रमाबालउद्यानकोनिर्माणरव्यवस्थापनगरिनेछ। (उद्देश्य२)
९. बालविकासशिक्षककोनिरन्तरपेसागतक्षमताविकासमाजोडदिने। (उद्देश्य२)
१०. सूचनातथासञ्चारप्रविधिलाईविकासरसिकाइकोअभिन्नअङ्गकोरूपमाउपयोगगर्ने। (उद्देश्य२)
११. विपत्उत्थानशीलभौतिकपूर्वाधारकोविकासरव्यवस्थापनमाजोडदिने। (उद्देश्य३)
१२. बालविकासकक्षामाकार्यरतबालविकासशिक्षकतथाकर्मचारीहरूद्वारागरिनेव्यवहारबालमैत्रीबनाउने। (उद्देश्य३)

३.१.४अपेक्षितप्रमुखउपलब्धिरनतिजा

क. उपलब्धि

१. चारवर्षउमेरकासबैबालवालिकाहरूलाईगुणस्तरीयप्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकोअवसरविस्तारभएको हुनेछ।
२. प्रारम्भिकबालविकासतहकोखुदभर्नादर९७ रबालकरबालिकाकोभर्नाअनुपात१पुगेकोहुनेछ।
३. प्रारम्भिकबालविकासतहमान्यूनतमयोग्यतापुगेकाशिक्षकशतप्रतिशतपुगेकोहुनेछ।
४. कक्षा१माभर्नाहुनेबालबालिकाहरूमध्ये९७प्रतिशतबालबालिकाहरूएकवर्षकोप्रारम्भिकबालविकासशिक्षाकोअनुभवसहितकोहुनेछ।
५. सबैबालविकासशिक्षकहरूलेन्यूनतम१०दिनकोतालिमप्राप्तगरेकोहुनेछ।
६. प्रारम्भिकउमेरकाबालबालिकाहरूकोचौतर्फीविकास (सामाजिक, बौद्धिक, शारीरिकरसंवेगात्मक) माटेवापुगेकोहुनेछ।

ख. नतिजाहरू

१. प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाउमेरकासबैबालबालिकाहरूलाई१वर्षकोप्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकार्यक्रममासहजपहुँचहुने।
२. भौगोलिकजटिलतामारहेकातथाअपाङ्गताभएकाबालबालिकालाईसमेट्नकालागिसञ्चालितसमुदायमाआधारितबालविकासकेन्द्रव्यवस्थितहुने।
३. प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकोकार्यान्वयनमासबैतहकासरकार, परिवार, समुदाय, गैरसरकारीसङ्घसंस्थारविद्यालयहरूजिम्मेवारहुने।

३.१.५प्रमुखक्रियाकलापहरूरलक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डको निर्माण	पटक	१	-	-	-	-	१	संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रवोधीकरण गर्ने	बाबिके		१८	-	१८		३६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	प्रारम्भिक बालविकासको वडागत नक्शाङ्कन	वडा सङ्ख्या		६				६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका लागि अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	सङ्ख्या		८	५	३		१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
५	सबै बालविकास केन्द्रहरूमा बालमैत्री तथा सुविधाजनक सिकाइ कक्ष व्यवस्था	वटा		७	५	४	०	१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
६	बालउद्यान	बाबिके		९	३	३	१	१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
७	खेलकुद तथा सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था	बाबिके		१०	४	२		१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
८	अभिभावक शिक्षा	सङ्ख्या		१६				१६	संघ,प्रदेश

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
									र स्थानीय
९	सहजकर्तालाई मन्टेश्वरी तालिम	जना		१८				१८	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१०	व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण	केन्द्र		१६				१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
११	बालविकास केन्द्रहरूलाई सूचना तथा सञ्चामर प्रविधिमैत्री बनाउने	केन्द्र	५	३	५	३		१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१२	अनुगमन, सपरीवेक्षण सहयोग तथा सहजीकरण	केन्द्र	१६	१६	१६	१६	१६	१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
1३	न्यूनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था	सङ्ख्या	१६	१६	१६	१६	१६	८०	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१४	आमा समूह गठन तथा आमा दिवाखाजा कार्यक्रम	सङ्ख्या	१६	१६	१६	१६	१६	८०	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१५	क्लष्टर बैठक	सङख्या	०	४	४	४	४	१६	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१६	हरेक क्लष्टरमा उत्कृष्ट बालशिक्षक सम्मान कार्यक्रम	सङ्ख्या	६	६	६	६	६	३६	संघ,प्रदेश र स्थानीय

३.१.६बालविकासतथाशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूसञ्चालनगर्नअनुमानितबजेट (रुहजारमा)

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम		५०	-	-	-	५०	संघिय , प्रदेश ,

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
	मापदण्डको निर्माण							स्थानीय
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण गर्ने		१००	-	१००		२००	संघिय , प्रदेश , स्थानीय र संघसंस्था
३	प्रारम्भिक बालविकासको वडागत नक्शाङ्कन		१००				१००	स्थानीय
४	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका लागि अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था		१४०	१६०	१७०	२०	४९०	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
५	सबै बालविकास केन्द्रहरूमा बालमैत्री तथा सुविधाजनक सिकाइ कक्ष व्यवस्था		१००	१२०	१८०	९०	४९०	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
६	बालउद्यान		५०	१००	१५०	२००	५००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
७	खेलकुद तथा सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था		१००	१२०	१८०	९०	४९०	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
८	अभिभावक शिक्षा		५०	१००	१५०	२००	५००	स्थानिय , संघसंस्था
९	सहजकर्तालाई मन्टेश्वरी तालिम			३००		३००	६००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१०	व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण		१००		१००		२००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
११	बालविकास केन्द्रहरूलाई सूचना तथा सञ्चामर प्रविधिमैत्री बनाउने	९०	९०	९०	९०	९०	४५०	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१२	अनुगमन, सुपरीवेक्षण सहयोग तथा सहजीकरण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	स्थानीय
1३	न्यूनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था	१६३८	१६३८	१६३८	१६३८	१६३८		स्थानीय
१४	आमा समूह गठन तथा आमा दिवा खाजा कार्यक्रम		५०		१००		१५०	स्थानीय, संघसंस्था
१५	क्लष्टर बैठक		३०	७०	१००	१००	३००	स्थानीय , संघसंस्था
१६	हरेक क्लष्टरमा उत्कृष्ट बालशिक्षक सम्मान कार्यक्रम	१८	१८	१८	१८	१८	९०	स्थानीय

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१परिचय

मानवजीवनयापनकालागिआवश्यकपर्नेज्ञानसिपआर्जनगर्नेगरीघरपरिवारतथासमुदायमाआफ्नाविचारहरूअभिव्यक्तगर्नेरसमाजमाघुलमिलतथाआफूलाईसामाजिकपरिवेशमासमायोजनगरीसामाजिकीकरणमासहजबनाउनेप्रारम्भिकबालविकासदेखिकक्षा८सम्मकोशिक्षालाईआधारभूतशिक्षाभनिन्छ। नेपालकोसंविधान२०७२कोधारा३१मारशिक्षाऐन, २०२८लेसमेतआधारभूतशिक्षानिःशुल्करअनिवार्यहुनेछभन्नेव्यवस्थामौलिकहकअन्तर्गतराखिएकोछ। हालआधारभूतशिक्षालाईमौलिकअधिकारकोरुपमास्थापितगरिएकोछ। शिक्षामासबैकोपहुँचकालागिराजनैतिकप्रतिबद्धताकोकमीरहेकोरगरिएकाप्रतिबद्धताहरूपनिकार्यान्वयनमाआएकोपाइँदैन। एकातर्फनिर्दिष्टसिकाइलाईमात्रस्तरीयतामान्नेरअर्कोतर्फकागजीकामकार्वाहीलाईमात्रआफ्नोजिम्मेवारीरदायित्वसम्झनेस्थितिदेखिरहेकोविद्यमानअवस्थामाव्यावहारिकपरिवर्तन, श्रमकोसम्मान, जीवनोपयोगीखोज, अनुसन्धान, संस्काररसंस्कृतिप्रतिलगाव, नैतिकआचरणरजिम्मेवारी, विज्ञानरप्रविधिको१देखि८सम्मआगामी५वर्षभित्रकाविभिन्नक्रियाकलापहरूयसयोजनामासमावेशगरिएकोछ।

३.२.२वर्तमानअवस्था

गाउँपालिकामाशैक्षिकसत्र२०८०सम्ममाकक्षा१-८सम्मसञ्चालनभएकाजम्मा१६ओटा (जसमाकक्षा१-३सञ्चालित३ ओटा,कक्षा१-५सञ्चालित१३ ओटारएकओटासंस्थागतविद्यालय (कक्षा१-८) समेतगरीजम्मा२०

वटाआधारभूतविद्यालयहरूरहेकाछन।कक्षा१देखि८सम्मकुलविद्यार्थीसङ्ख्या५३२३ जनाअध्ययनरतछन्भनेकक्षा१-५मा३९२६ रहेकाछन्।यसगाउँपालिकाकोवर्तमानअवस्थाकेलाएररहेर्दाआधारभूततह, कक्षा१-८माखुदभर्नादरप्रतिशत, कुलभर्नादर८५.९ प्रतिशत, प्रारम्भिकबालविकासकोअनुभवसहितकक्षा१माभर्नाभएकाबालबालिकाको६२.५प्रतिशतरहेकोछभनेकक्षा८कोटीका उदर४२.४प्रतिशतरहेकोछ।विद्यालयहरूकोभौतिकतथाशैक्षिकवातावरणबालमैत्री, समावेशीरसुरक्षितबनाउनआवश्यकदेखिन्छ।दिवाखाजाकार्यक्रमलाईसिकाइतथाविद्यार्थीकोस्वास्थ्यसँगप्रभावकारीढङ्गलेजोड्नुपर्नेआवश्यकतादेखिन्छ।आधारभूततहमाविद्यालयछोड्नेरदोहो-याउनेदरलाईकमगर्नुअतिजरुरीदेखिन्छ।जर्मननेपालसँगकोलागतसाझेदारी, शैक्षिकसशक्तीकरणकेन्द्रकोसमन्वयरसङ्घीयससर्तअनुदानबाटबहुकक्षाबहुस्तरशिक्षणबिधिबाट२ओटाविद्यालयसञ्चालनमारहेकाछन्।पाठ्यक्रमकोसफलकार्यान्वयनकालागिसोतहमाअध्यापनगर्नेशिक्षकहरूकोक्षमतावृद्धिगर्नुअतिआवश्यकदेखिन्छ।शिक्षणसिकाइविधिसुधारकालागिसम्पूर्णशिक्षकहरूलाईवर्तमानप्रविधिसँगजोड्नुअतिआवश्यकदेखिन्छ।

३.२.३समस्यारचुनौतीहरू

क .समस्याहरू:

१. कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिस्तर न्यून नेपालीमा भाषामा ५६.६, गणितमा ४२.० रहनु,
२. आधारभूत तहमा बिधालुया बाहिर रहेका बालबालिका ८.६१ % रहेको
३. आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भै कक्षा ८ पुरा गर्ने दर ३८.७ % हुनु
४. आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कुल भर्ना दरमा लैंगिक समता सूचांक १.१२ हुनु
५. अपेक्षित शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न नसक्नु,
६. भौतिक पुर्बाधार र बिधार्थी संख्याको अधारमा फर्निचरको व्यबस्थापन नहुनु;
७. विद्यालयमा तहगत र विषयगत शिक्षक दरबन्दीको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकिनु,
८. बिधार्थी शिक्षक अनपात ८६:१ रहेकोले तुलात्मक रुपमा उच्च रहेको ,
९. शिक्षकको पेसागत क्षमताको विकासका अवसरहरूको कमी,
१०. विद्यालयमा शिक्षण सिकाइ अनुकुल वातावरणको निर्माणको कमी,
११. शिक्षण प्रविधिमैत्री हुन नसक्नु,
१२. शैक्षिक संस्थाको नक्साङ्कनका आधारमा विद्यालयहरूको समायोजन र पुनर्वितरण हुन नसक्नु,
१३. पालिकामा आवश्यक शिक्षा प्राविधिक जनशक्तिको कमीका कारण नियमित विद्यालय अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी शिक्षकलाई पेसागत टेवा पुऱ्याउन नसकिनु,
१४. विद्यार्थीहरूको सिकाइ सहजीकरणका लागि हरेक विद्यालयमा पर्याप्त सन्दर्भ/स्रोतसामग्रीहरूसहितको पुस्तकालयको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न नसकिनु,
१५. विद्यार्थीले विद्यालयमा कक्षागत र विषयगत रुपमा सिकेका कुरालाई दैनिक व्यावहारिक क्रियाकलापसँग आबद्ध गर्न नसकिनु , जसले गर्दा उनीहरूको सिकाइ दिगो नहुनु,
१६. विद्यार्थीको सिकाइप्रति अभिभावक सचेत नहुनु,
१७. शिक्षाप्रति सरोकारवालहरूको चासो र सहभागितामा कमी,

१८. शैक्षिक विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको कमी,
१९. विद्यार्थीहरूलाई स्वास्थ्य,पोषण र दिवाखाजाको व्यवस्थापनमा कमी,
२०. हरेक तह र कक्षामा विद्यार्थीको कक्षा दोहो-याउने र कक्षा छाड्ने दर कायमै रहनु ।

ख .चुनौतीहरू:

१. कक्षागत र विषयगत शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन,
२. अपाङ्गतामैत्री, बालमैत्री, विपद/प्रकोप उत्थानशील विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास,
३. अभिभावकको कमजोर आर्थिक अवस्था,
४. विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउने,
५. शैक्षिक योजना कार्यान्वयनमा आर्थिक अभाव,
६. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गराउनु,
७. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका विपद्प्रति उत्थानशील बनाउनु,
८. विद्यालयमा समतामूलक र समावेशी वातावरण सिर्जना गर्नु,
९. अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाहरूको शिक्षामा समतामूलक पहुँच विस्तार गर्नु र निरन्तरता दिनु ।

ग . अवसरहरू:

१. संवैधानिक, नीतिगत र कानुनी प्रावधान,
२. संरचनागत व्यवस्था,
३. सार्वजनिक शिक्षाप्रति जनअपेक्षा र चासो बढ्दै जानु,
४. शैक्षिक सुधारमा सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको संलग्नता र क्रियाशीलता,
५. आधारभूत शिक्षा स्थानीय तहको एकल अधिकार भए तापनि प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारबाट समेत शिक्षामा लगानी अभिवृद्धि हुँदै जानु,
६. शैक्षिक व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यान्वयन अनुगमन र व्यवस्थापन जस्ता कार्य स्थानीय तहबाटै हुने व्यवस्था हुनु,
७. शैक्षिक गुणस्तर सुधारको कार्यमा स्थानीय तहको आफ्नै आन्तरिक स्रोत परिचालन हुनु,

घ .उद्देश्यहरू

१. यसयोजनालेआधारभूतशिक्षासम्बन्धीनिम्नलिखितविशिष्टउद्देश्यहरूराखेकोछः
२. आधारभूततहकोशिक्षामायसतहकोउमेरसमूहकासबैबालबालिकाकोसमतामुलकपहुँचरसहभागितासुनिश्चित गर्नु,
३. आधारभूतशिक्षापूरागरेकासबैबालबालिकाहरूमान्यूनतमसिकाइउपलब्धिहासिलहुनेअवस्थासुनिश्चितगर्नु,
४. आधारभूतविद्यालयउमेरकासबैबालबालिकालाईनिर्धारितसमयावधिमाआधारभूततहकोशिक्षापूरागर्नेअवस्था सुनिश्चितगर्नु,
५. भौतिक पुर्बाधारको ब्यबस्थापन गर्नु ,

रणनीतिहरू

१. आधारभूतशिक्षासम्बन्धीउद्देश्यहरूहासिलगर्नदेहाएबमोजिमकारणनीतिहरूअवलम्बनगरिनेछ।
२. सामुदायिकसचेनताकालागिअभियानमूलककार्यक्रमसञ्चालनमाजोडदिने, (उद्देश्य१)
३. विद्यालयनक्शाङ्कनकोविद्यालयसमायोजन/पुनर्वितरणगर्ने, (उद्देश्य१)
४. मातृभाषा/स्थानीयपाठ्यक्रमकोकार्यान्वयनकोवातावरणकोनिर्माणगर्ने,(उद्देश्य१)
५. विद्यालयस्वास्थ्यरपोषण, दिवाखाजा, छात्रवृत्ति, सिकाइसामग्रीवितरणजस्ताप्रोत्साहनमूलककार्यक्रमसञ्चालनमाविशेषजोडदिने, (उद्देश्य१)
६. अतिसीमान्तकृत, विपन्न, अपाङ्गताभएकाबालबालिकाहरूकोअवस्थापहिचानगरीसम्बन्धितवर्गलक्षितकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्ने (उद्देश्य१)
७. आधारभूततहउमेरसमूहकाविद्यालयबाहिररहेकाबालबालिकालाईऔपचारिकशिक्षाभित्रसहभागीगराउनवैकल्पिकशिक्षणसिकाइकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने, (उद्देश्य१)
८. विद्यालयहरूमाभयरहित, प्रविधिमैत्री, सुरक्षितरबालमैत्री,अपाङ्गमैत्रीभौतिकपूर्वाधारविकासगरीसमतामूलकरसमावेशीसिकाइवातावरणनिर्माणगर्ने, (उद्देश्य१, २, ३)
९. कक्षा१-३सम्मकाबालबालिकाकोपढाइसिपकोविकासगर्नसघनकार्यक्रमअभियानकारूपमासञ्चालनगर्ने, (उद्देश्य२, ३)
१०. विद्यार्थीकोसिकाइउपलब्धिलाईशिक्षककोकार्यसम्पदनमूल्याङ्कनकोअभिन्नअङ्गकोरूपमाविकास गरीशिक्षकलाईविद्यार्थीकोसिकाइप्रतिजवाफदेहीबनाउनेप्रणालीकोविकासगर्ने, (उद्देश्य२, ३)
११. शिक्षकहरूलाईशिक्षणविधिरप्रविधिमाअद्यावधिकगर्नशिक्षककोनिरन्तरपेसागतक्षमताविकासकाकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्ने, (उद्देश्य२, ३)
१२. शिक्षकलाईपेसागतनिरन्तरसहयोगपुऱ्याउनकालागिविषयगतविज्ञएवम्अनुभवीपूर्वशिक्षककर्मचारी हरूकोसहभागितामाशिक्षकपेसागतसहयोगसमूह (Roster) निर्माणरपरिचालनगर्ने, (उद्देश्य२, ३)
१३. विद्यार्थीहरूलाईकम्तिमाहप्तामाएकदिनकक्षामासिकेकासैद्धान्तिकज्ञान, सिपतथाअभिवृत्तिलाईव्यवहारमाप्रयोगगर्नेवातावरणसिर्जनागर्ने, (उद्देश्य२, ३)
१४. संघिय , प्रदेश , स्थानीय र सम्बन्य लागत साझेदारी संस्थाहरुको सहयोगमा भौतिक पुर्बाधार निर्माण र बिकाश गर्ने ,(उदेश्य ४)

३.२.४उपलब्धि, नतिजा, प्रमुखक्रियाकलाप

क. उपलब्धि

१. सबैबालवालिकाहरूलाईगुणस्तरीयआधारभूतशिक्षामापहुँचकोअवसरसुनिश्चिआतभएकोहुनेछ।
२. आधारभूततहकोकुलतथाखुदभर्नादरक्रमशः१०३र९७ ४०.प्रतिशतपुगेकोहुनेछ।
३. आधारभूततहकोबालबालिकाकोभर्नाअनुपातसमदरमापुगेकोहुनेछ।
४. कक्षा८सम्मकोटीकाउदर९०पुगेकोहुनेछ।
५. कक्षा१माखुदभर्नादर९७पुगेकोहुनेछ।
६. आधारभूततहमाविद्यार्थीसिकाइउपलब्धिस्तरवृद्धिभएकोहुनेछ।

ख. नतिजाहरू

१. आधारभूततहमाअपुगशिक्षकव्यवस्थापनकालागिगाउँपालिकालेदक्ष, सक्षम, योग्यतापुगेकाव्यक्तिहरूबाटप्रतिस्पर्धाकाआधारमागाउँपालिकाअनुदानरकरारकाशिक्षकछनोटगरिएकोहुने,

२. विद्यालयसम्बद्धपदाधिकारीतथाअन्यसरोकारवालासँगआधारभूतशिक्षासम्बन्धीअभिमुखीकरणकार्यक्रमसञ्चालनहुने,

३. आधारभूततहउमेरसमूहकाविद्यालयबाहिररहेकाबालबालिकालाईऔपचारिकशिक्षाभित्रसहभागीगराउनवैकल्पिकशिक्षणसिकाइकार्यक्रमसञ्चालनगरिएकोहुने,

४. विद्यालयहरूमासुरक्षितरबालमैत्री, अपाङ्गमैत्रीभौतिकपूर्वाधारविकासगरिएकोहुने,

५. कक्षा१-३सम्मकाबालबालिकाकोपढाइसिपकोविकासगर्नविभिन्नसघनतथाप्रतिस्पर्धात्मककार्यक्रमहरूसञ्चालनभएकाहुने,

६. सबैविद्यालयमाप्राथमिकताप्राप्तन्यूनतमसिकाइवातावरण (PMEC) पूराभएकोहुने,

७. आवश्यकसङ्ख्यामायोग्य, सक्रियतथाउत्प्रेरितशिक्षककोव्यवस्थाभईबालमैत्रीरसमावेशीवातावरणमासिकाइहुने,

८. शिक्षककोनिरन्तरपेसागतक्षमताविकासभएकोहुने।

९. शिक्षकलेनिनर्तररुपमापेसागतसहयोगहासिलगरेकोहुने।

१०. विद्यालयपोषणतथास्वास्थ्यकार्यक्रमसञ्चालनरपौष्टिकतथास्वस्थकरदिवाखाजाकोप्रबन्धबाटबालबालिकाकोस्वास्थ्यतथापोषणकोअवस्थामासुधारहुने,

११. आधारभूतशिक्षापूरागर्नेबालबालिकालेन्यूनतमसिकाइउपलब्धिहासिलगरेकोहुने,

१२. आधारभूतशिक्षाकोभर्नासहभागितातथासिकाइउपलब्धिमालैङ्गिकसमतासूचकमासुधारहुने,

१३. विद्यालयशिक्षाप्रणालीप्रकोप, सङ्कटतथामहामारीलगायतकापरिस्थितिप्रतिउत्थानशीलहुने,

१४. विद्यालयशिक्षामासूचनातथासञ्चामरप्रविधिलगायतकाप्रविधिकोप्रयोगमाविस्तारतथासहजउपयोगभइसिकाइलाईसहयोगहुने,

१५. शैक्षिकनिकायमाकार्यरतजनशक्तिकोक्षमताविकासभइआधारभूततहमागुणस्तरीयशिक्षाप्रवाहतथाशैक्षिकसुशासनकायमहुने।

३.२.५प्रमुखक्रियाकलापहरूरलक्ष्यहरु

क्र.स.	प्रमुखक्रियाकलाप	इकाइ	भौतिकलक्ष्य (पहिलोलक्ष्य५वर्ष)					भौतिकलक्ष्य (5) वर्षको	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	आधारभूततहकासबैबालबालिकाहरूलाईविद्यालयमाभर्नागराउनसचेतनामुलककार्यक्रमसँगैभर्नाअभियानसञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय

क्र.स.	प्रमुखक्रियाकलाप	इकाइ	भौतिकलक्ष्य (पहिलोलक्ष्य५वर्ष)					भौतिकलक्ष्य (5) वर्षको	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
	गर्ने								
२	विद्यालयनक्साङ्कनपुनर्वितरण तथासमायोजन	पटक		१				१	
३	कक्षागततथाविषयगतशिक्षककोव्यवस्थातथादरबन्दीमिलानगाउँअनुदानशिक्षककको व्यवस्था	निरन्तर							सङ्घीयसरकार,प्रदेशसरकारसगँमागगर्ने
४	स्वास्थ्यसिविरमार्फतअपाङ्गताकोपहिचान	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	कक्षा५ सम्मपोषणतथास्वास्थ्यकार्यक्रमरदिवाखाजाप्रवन्ध	दिन	१८०	१८०	२०५	२०५	२०५	९७५	संघि, स्थानीय
६	विद्यालयमाविद्यार्थीकोसिकाइनिरन्तरतासम्वन्धीछलफलतथाअन्तर्कियाकार्यक्रम	ओटा	६	६	६	६	६	३६	संघिय, प्रदेश, स्थानीय
७	प्रकोप,सङ्कटतथामहामारीलगायतकापरिस्थितिबाटबच्नसचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन	सङ्ख्या	६	६	६	६	६	३६	संघिया,प्रदेश र स्थानीय
८	टुहुराबालबालिककोलागिआवसीयविद्यालयसञ्चालन	विद्यालय	१					१	संघिया,प्रदेश र स्थानीय
९	सिकाइक्षतिपरिपूरणकार्यक्रम	विद्यालय	१६	१६	१६	१६	१६	८०	संघिया,प्रदेश र स्थानीय
१०	विद्यालयमान्यूनतमभौतिकपूर्वाधारविकास	विद्यालय	३	२	१	२	२	१०	स्थानीय, प्संघिया,प्रदेश
११	प्रारम्भिककक्षाहरुमापढाइले	विद्यालय	१६	१६	१६	१६	१६	८०	संघिया,

क्र.स.	प्रमुखक्रियाकलाप	इकाइ	भौतिकलक्ष्य (पहिलोलक्ष्य५वर्ष)					भौतिकलक्ष्य (5) वर्षको	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
	खाइकोक्षमताविकासकार्यक्रम								प्रदेश र स्थानीय
१२	तहगतइन्चार्जहरुकोक्लष्टरबैठक	सङ्ख्या	०	३	३			६	संघिया, प्रदेश र स्थानीय
१३	विद्यार्थीकोसिकाइउपलब्धिपरिक्षण	पटक	४	४	४	४	४	२०	संघिया, प्रदेश र स्थानीय
१४	आधारभूततहमास्तरिकृतपरिक्षासञ्चालनरव्यवस्थापन	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५	संघिया, प्रदेश र स्थानीय
१५	उत्कृष्टशिक्षकतथाविद्यार्थीसम्मानतथापुरस्कारवितरणकार्यक्रमसंचालन	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५	संघिया, प्रदेश र स्थानीय
१६	सिकाइमासूचनातथासञ्चारप्रविधिकोप्रयोगरक्षमताविकास	विद्यालय	०	३	३	३	३	१२	संघिया, प्रदेश र स्थानीय
१७	शैक्षिकप्रदर्शनी	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	४	स्थानीय
१८	विभिन्नसङ्घसंस्थाहरुसँगकोलागतसाझेदारीमाकार्यक्रमसञ्चालन	विद्यालय	१	१	२	३	३	१०	स्थानीय र संघसंस्था

३.२.६.आधारभूतशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरुसञ्चालनगर्नअनुमानितबजेट (रुहजारमा)

क्र.स.	प्रमुखक्रियाकलाप	बजेट (पहिलोलक्ष्य५वर्ष)					भौतिकलक्ष्य (५) वर्षको	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	आधारभूततहकासबैबालबालिकाहरूलाईविद्यालयमाभर्नागराउनसचेतनामुलककार्यक्रमसँगैभर्नाअभियानसञ्चालनगर्ने		५०	५०	५ ०	५ ०	२००	
२	विद्यालयनक्साङ्कनपुनर्वितरणतथासमायोजन			३००			३ ००	संघिय, प्रदेश र स्थानीय
३	कक्षागततथाविषयगतशिक्षककोव्यवस्थातथादरबन्दीमिलानगाउँअनुदानशिक्षककोव्यवस्था		१३५५	२७०९	४०६४	५४१८	१३५४६	सङ्घीय,प्रदेशर स्थानीय

क्र.स.	प्रमुखक्रियाकलाप	बजेट (पहिलोलक्ष्य५वर्ष)					भौतिकलक्ष्य (५) वर्षको	साझेदार
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
४	स्वास्थ्यसिविरमार्फतअपाङ्गताकोपहिचान		५०	५०	५०	५०	२००	स्थानीय
५	कक्षा८ सम्मपोषणतथास्वास्थ्यकार्यक्रमरदिवाखाजाप्रवन्ध							प्रतिविद्यार्थीरु२०कोदरलेहुन आउनेरकम
६	विद्यालयमाविद्यार्थीकोसिकाइनिरन्तरतासम्बन्धीछलफलतथाअन्तर्क्रियाकार्यक्रम	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	६००	संघिय , प्रदेश , स्थानीय र संघ संस्था
७	प्रकोप,सङ्कटतथामहामारीलगायतकापरिस्थितिबाटबच्नसचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन		१२०	१२०	१२०	१२०	४८०	संघिय,प्रदेश,स्थानीय र संघसस्था
८	सिकाइक्षतिपरिपूरणकार्यक्रम	१६५०	११००	५५००	११००	११००	१०४५०	संघिय,प्रदेश,स्थानिय र संस्था ,संघस
९	विद्यालयमान्यूनतमभौतिकपूर्वाधारविकास	१६५०	११००	५५००	११००	११००	१०४५०	संघिय,प्रदेश ,स्थानीय र संघसंस्था
१०	प्रारम्भिककक्षाहरुमापढाइलेखाइकोक्षमताविकासकार्यक्रम		१६०	१६०	१६०	१६०	६४०	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
११	तहगतइन्चार्जहरुकोक्लष्टरबैठक		१००		१००		२००	स्थानीय र संघसंस्था
१२	विद्यार्थीकोसिकाइउपलब्धिपरिक्षण	१००	१००	१००	१००	१००	५००	स्थानीय
१३	आधारभूततहमास्तरिकृतपरिक्षासञ्चालनरव्यवस्थापन	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	स्थानीय
१४	उत्कृष्टशिक्षकतथाविद्यार्थीसम्मानतथापुरस्कारवितरणकार्यक्रम संचालन	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	स्थानीय र संघसंस्था
१५	सिकाइमासूचनातथासञ्चारप्रविधिकोप्रयोगरक्षमताविकास	१००	१००	१००	१००	१००	५००	संघिय ,प्रदेश र स्थानीय
१६	शैक्षिकप्रदर्शनी		३००	३००	३००	३००	१२०००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१७	विभिन्नसङ्घसंस्थाहरुसँगकोलागतसाझेदारीमाकार्यक्रमसञ्चालन		१००	१००	१००	१००	४००	स्थानीय र संघसंस्था

३.३माध्यमिकशिक्षा

३.३.१परिचय

नेपालकोविद्यालयशिक्षाकोसंरचनामाकक्षा९देखि१२सम्मकोचारवर्षकोशिक्षालाईमाध्यमिकशिक्षाकोरुपमापरिभाषित गरिएकोछ। नेपालकोसंविधानलेमाध्यमिकतहकोशिक्षानिःशुल्कप्राप्तगर्नेहकस्थापितगरेकोछभनेअनिवार्यतथानिःशुल्कशिक्षाऐन,
२०७५लेपनिप्रत्येकनागरिकलाईमाध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाप्रदानगर्नेदायित्वराज्यकोहुनेव्यवस्थागरेकोछ। माध्यमिकशिक्षाकाधारहरूसाधारण,
परम्परागतरप्राविधिकतथाव्यावसायिकधारहुन। यसतहमाएकलपथीयपाठ्यक्रमकोनीतिअबलम्बनगर्नेगरिएकोछ।
कक्षा९र१०मावार्षिक३२घण्टारकक्षा११र१२मावार्षिककम्तीमा२७देखि३२पाठ्यघण्टाकोविषयवस्तुराखिएकोछ। मानवीयमूल्य,
मान्यतारलोकतान्त्रिकसंस्कारअवलम्बनगर्दैराष्ट्ररराष्ट्रियताकोप्रवर्धनकालागिसचेतनागरिककोजिम्मेवारीबहनगर्नसक्ने, विविधता, सद्भावरसहअस्तित्वलाईआत्मसातगर्दैसभ्य,
सुसंस्कृतरसमतामूलकसमाजनिर्माणकालागिभूमिकानिर्वाहगर्नसक्ने,
दैनिकजीवनमाभाषिकएवम्सञ्चारकासाथैगणितीयसिपकोप्रयोगगर्नसक्ने,
श्रमप्रतिसम्मानगर्दैकामकोसंसारमाप्रवेशगर्नसक्ने,
प्राकृतिकएवम्सामाजिकघटनाकोविश्लेषणगर्दैसकारात्मकव्यवहारप्रदर्शनगर्नेजस्तासक्षमताहरूयसतहमाअध्ययनगर्ने विद्यार्थीहरूकालागितोकिएकाछन। साथैविद्यार्थीहरूकोमूल्याङ्कनएवम्स्तरनिर्धारणकालागिराष्ट्रियपरीक्षाबोर्डअन्तर्गतकक्षा१०कोअन्तिमपरीक्षाप्रदेशस्तरबाटरकक्षा१२कोअन्तमालिईनेपरीक्षासंघबाटसञ्चालनहुनेव्यवस्थाछ।

३.३.२वर्तमानअवस्था

गाउँपालिकामाशैक्षिकसत्र२०८१ सम्ममाकक्षा१-१२सम्मसञ्चालनभएकासामुदायिकविद्यालयहरू४ओटा (कक्षा१-१०का२ , कक्षा१-१२का२) रहेकाछन। माध्यमिकतहकोलैङ्गिकसमतासूचकाङ्क१.३रहेकोछ। यसतह (कक्षा९-१२)
माशैक्षिकसत्र२०८१माजम्मा७६३विद्यार्थीहरूअध्ययनरतरहेकाछन। गाउँपालिकाकोवर्तमानअवस्थाकेलाएरहेर्दामाध्यमिकतहकक्षा९-१२कोखुदभर्नादर१९.४प्रतिशत,
कुलभर्नादर३५प्रतिशतरहेकोछ। सामुदायिकमाध्यमिकविद्यालयकोमाध्यमिकतहकक्षा (९-१२) माजम्मा४शिक्षकहरू (दरबन्दी, अनुदानरराहतसमेत) रहेकाछन। भौतिकतथाशैक्षिकवातावरणबालमैत्री, समावेशीरसुरक्षितबनाउनआवश्यकप्रयासगरिएकोछ। शिक्षककोक्षमताविकासकालागिविभिन्नक्षमताविकासकाकार्यक्रमसञ्चालनगरिएकोछ।

३.३.३ समस्या र चुनौतीहरू

क .समस्याहरूः

१. बसबरियागाउँपालिकाको माथि विश्लेषण गरिएको शैक्षिक अवस्था र गाउँपालिकाले अनुभूति र भोगेका समस्याहरू निम्न अनुसार रहेका छन्ः-
२. माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर १९.४ र कुल भर्ना दर ३५ मात्र हुनु ,
३. आधारभूत तहबाट माध्यमिकमा ट्रान्जिट दर ४२.४ हुनु ,
४. कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० पुग्ने दर ३७.८ मात्र हुनु ,
५. विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि न्यून हुनु,
६. शिक्षण प्रविधिमैत्री हुन नसक्नु,
७. शिक्षक व्यवस्थापन हुन नसक्नु,
८. अपेक्षित शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न नसक्नु,
९. शिक्षकको पेसागत क्षमताको विकासका अवसरहरूको कमी,
१०. शिक्षाप्रति सरोकारवालहरूको चासो र सहभागितामा कमी,
११. विद्यार्थीको सिकाइप्रति अभिभावक सचेत नहुनु,
१२. विद्यालय विद्यार्थीको सिकाइप्रति सचेत नहुनु,
१३. शैक्षिक संस्थाको नक्शाङ्कनको हुन नसक्नु,
१४. शैक्षिक विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको कमी,
१५. सिकाइ अनुकुल वातावरणको निर्माणको कमी,
१६. आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
१७. विद्यार्थीहरूलाई स्वास्थ्य,पोषण र दिवाखाजाको व्यवस्थापनमा कमी,
१८. विद्यार्थीको कक्षा दोहोर्याविउने र कक्षा छाड्ने दर शुन्यमा झार्न नसक्नु।

ख.चुनौतीहरूः

१. संवैधानिक प्रावधानअनुरूप माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क गर्नु,
२. माध्यमिक शिक्षाको पहुँचबाट बाहिर रहेका बालबालिकाहरू विशेष गरी छात्रा, दलित, अपाङ्गता भएका अति सीमान्तकृत वर्ग र लोपोन्मुख समुदायका बालबालिकाहरू, कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूको माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,
३. सबै माध्यमिक विद्यालयमा न्यूनतम सक्षमताका अवस्था पूरा गरी विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउनु,
४. विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण र विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु,
५. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास,
६. रोजगारिका लागि मौसमि बसाइसराई तथा बाह्य बसाइँसराई,
७. अभिभावकको कमजोर आर्थिक अवस्था,
८. घट्दो विद्यार्थी भर्ना प्रवृत्ति,
९. प्राविधिकरका विद्यालयको व्यवस्थापन,
१०. शिक्षण सिकाइ पद्धतिलाई व्यावहारिक बालमैत्री एवम् प्रविधिमा आधारित बनाउनु,
११. सार्वजनिक शिक्षामा सबै नागरिकको विश्वास जगाउने वातावरण सिर्जना गर्नु,
१२. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका विपद्प्रति उत्थानशील बनाउनु,

१३. गरिब तथा सुविधाविहीन बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति लगायत अन्य सहायतासहित सिकाइमा सहभागी बनाउनु,
१४. विद्यालयमा समावेशी र समतामूलक वातावरण सिर्जना गर्नु,
१५. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइको अवसरमा वृद्धि गर्नु।
१६. सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तारमा विस्तार गर्नु,
१७. संघीय संरचनाअनुरूप माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनका लागि नीतिगत, कानुनी तथा संरचनागत स्वरूपको विकास तथा कार्यान्वयन र संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

ग. अवसरहरू:

१. संवैधानिक, नीतिगत र कानूनि प्रावधान,
२. संरचनागत व्यवस्था,
३. सार्वजनिक विद्यालयप्रति जनअपेक्षा र चासो बढ्दै जानु,
४. शैक्षिक सुधारमा सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको संलग्नता र क्रियाशीलता,
५. माध्यमिक र आधारभूत शिक्षा स्थानीय तहको एकल अधिकार भएतापनि प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारको समेतबाट शिक्षामा लगानी अभिवृद्धि हुँदै जानु,
६. शैक्षिक व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यान्वयन अनुगमन र व्यवस्थापन जस्ता कार्य स्थानीय तहबाटै हुने व्यवस्था हुनु,
७. शैक्षिक विकासका लागि स्थानीय तहको आफ्नै आन्तरिक स्रोत परिचालन शैक्षिक व्यवस्थापन र सुधारमा तीनै तहका सरकारबाट शैक्षिक सेवा प्रवाह हुने अवसर प्राप्त हुनु,
८. शैक्षिक व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यान्वयन अनुगमन र व्यवस्थापन जस्ता कार्य स्थानीय तहबाटै हुने व्यवस्था हुनु,
९. शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतको परिचालन हुनु।

उद्देश्यहरू:

१. यसयोजनालेमाध्यमिकशिक्षासम्बन्धीनिम्नलिखितविशिष्टउद्देश्यहरूराखेकोछः
२. माध्यमिकशिक्षामासबैकोपहुँचविस्तारगर्नु,
३. माध्यमिकतहमासबैबालबालिकाकोसिकाइउपलब्धिस्तरमासुधारगर्नु,
४. माध्यमिकशिक्षामाकक्षोन्नतिरटिकाउदरबढाउनु,
५. विद्यालयशिक्षाकोशासकीयरव्यवस्थापकीयप्रबन्धमासुधारगर्नु,
६. प्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षाकोअवसरलाईसहजबनाउनु,

रणनीतिहरू:

१. माध्यमिकशिक्षासम्बन्धीउद्देश्यहरूहासिलगर्नदेहाएबमोजिमकारणनीतिहरूअवलम्बनगरिनेछ।
२. माध्यमिकशिक्षाउमेरसमूहकाविद्यालयबाहिररहेकाबालबालिकाहरूकोपहिचानगर्ने, (उद्देश्य१)
३. निर्धारितमापदण्डअनुसारसङ्घरप्रदेशसरकारसँगकोसमन्वयरसाझेदारीमाविद्यालयनक्साङ्कनमार्फत्आवश्यकताअनुसारविद्यालयहरूलाईपुनर्वितरण, समायोजनतथास्थापनागर्ने। (उद्देश्य१)
४. माध्यमिकतहकोशिक्षालाईक्रमशःनिःशुल्कगराइँदैलगिने, (उद्देश्य१)
५. तहगतरविषयगतआवश्यकताकाआधारमाशिक्षकव्यवस्थापनगर्ने, (उद्देश्य२)

६. माध्यमिकविद्यालयहरूमागुणस्तरसुधारकालागिविद्यार्थीकेन्द्रितरचनात्मकतथानवप्रवर्तनात्मककार्यक्रमहरू सञ्चालनमाजोडदिने, (उद्देश्य२, ३)

७. सम्पूर्णमाध्यमिकविद्यालयमाइ-पुस्तकालयविज्ञानप्रयोगशाला, पस्तकालयतथाकम्प्युटरल्याबकोअनिवार्यव्यवस्थागकासाथैविपत्उत्थानशीलभवननिर्माणगर्ने, (उद्देश्य२, ३)

८. अतिसीमान्तकृतविपन्न, छात्रा, अपाङ्गताभएका, बालबालिकाहरूकोपहिचानगरीउचितछात्रवृत्ति,आवसीयविद्यालयआदिकोमाध्यमबाटमाध्यमिकतहकोशिक्षाकोनिरन्तरताकालागिप्रोत्साहितगर्ने, (उद्देश्य२, ३)

९. माध्यमिकविद्यालयमासक्षमरउत्प्रेरितप्रधानाध्यापककोव्यवस्थागरीविद्यालयव्यवस्थापनतथाविकासप्रतिप्र. अ. लाईउत्तरदायीबनाउने, (उद्देश्य४)

१०. विद्यालयकोकार्यसम्पादनपरीक्षणगरीजवाफदेहिता, जिम्मेवारी, उत्तरदायित्वसुनिश्चतगर्ने, (उद्देश्य४)

११. सङ्घ, प्रदेशरप्राविधिकशिक्षातथाव्यावसायिकतालिमपरिषदसँगकोसहकार्यरसाझेदारीमामाध्यमिकतहमाप्राविधिकधारकोशैक्षिककार्यक्रमसञ्चालनगर्ने, (उद्देश्य५)

३.३.४उपलब्धि, नतीजा, प्रमुखक्रियाकलाप

क. उपलब्धि

१. सबैबालबालिकाहरूलाईगुणस्तरीयमाध्यमिकशिक्षामापहुँचकोअवसरसुनिश्चिआतभएकोहुनेछ।
२. माध्यमिकतह (९-१२) कोकुलभर्नादर६९.५रखुदभर्नादर५०प्रतिशतपुगेकोहुनेछ।
३. माध्यमिकतहकोविद्यार्थीअनुपातसमदरमापुगेकोहुनेछ।
४. माध्यमिकविद्यालयहरूमासुरक्षित, भयरहित, बालमैत्री, प्रविधिमैत्रीसिकाइवातावरणकोनिर्माणभएकोहुनेछ।
५. गाउँपालिकामामाध्यमिकतहकोकम्तिमाएकआवसीयविद्यालयसञ्चालनभएकोहुनेछ।

ख. नतिजाहरू

१. सबैबालबालिकाहरूलाईनिःशुल्कमाध्यमिकतहकोशिक्षामापहुँचसुनिश्चितभईखुदभर्नातथाटिकाउदरवृद्धिहुने
२. माध्यमिकशिक्षापूरागर्नेबालबालिकालेन्यूनतमसिकाइउपलब्धिहासिलगरेकोहुने,
३. विद्यालयहरूमासुरक्षितरबालमैत्री, अपाङ्गमैत्रीभौतिकपूर्वाधारविकासगरिएकोहुने,
४. माध्यमिकतहमाशिक्षकलाईप्रधानाध्यापकरप्रधानाध्यापकलाईस्थानीयतहप्रतिजवाफदेहिहुनेगरीकार्यसम्पादनकरारलागूभएकोहुने,
५. विद्यालयशिक्षामासूचनातथासञ्चारप्रविधिलगायतकाप्रविधिकोप्रयोगमाविस्तारतथासहजउपयोगभईसिकाइलाईसहयोगहुने,
६. गाउँपालिकाभित्रकासबैमाध्यमिकविद्यालयहरूमाआवश्यकताअनुसारविद्यालयभवन, विज्ञानप्रयोगशाला, पुस्तकालय, कम्पुटरल्याव, सुद्धखानेपानी, शौचालयकासाथैअन्यआवश्यकपुर्वाधारकोव्यवस्थाभएकोहुने,
७. कम्तीमाएउटामाध्यमिकविद्यालयआवासीयविद्यालयकोरूपमास्थापनाहुने
८. विद्यार्थीहरूविभिन्नसामाजिककार्यहरू (जु.रे.स., बालक्लव, स्काउटआदि) मासंलग्नरहीप्राकृतिकप्रकोपतथाविपदमासहयोगीकारूपमासहभागीहुने

९. कक्षा१२सम्मस्थानियतहमाकम्तिमाएकविद्यालयमागुणस्तरीयविज्ञानशिक्षाप्रदानगर्नेविद्यालयकोव्यवस्थाभएको हुने

३.३.५प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्यहरुः

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिकलक्ष्य					भौतिक लक्ष्य (५वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	विद्यार्थीभर्नाअभियानकार्यक्रम सञ्चालनतथाव्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	विद्यालयनक्साङ्कनकार्यक्रमस ञ्चालनतथाव्यवस्थापन	पटक		१				१	संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	अतिसिमान्तकरत,सिमान्तकृत, दलितरविपन्नबालबालिकाको लागिछात्रवृत्तिकोव्यवस्था	विद्या लय	९	९	९	९	९	४५	संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	विद्यालयमायातायातकोव्यव स्था	स ङ्ख्या		१		१		२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
५	माध्यमिकतहसम्मदिवाखाजा विस्तारकार्यक्रमसञ्चालन	विद्या लय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
६	सिकाइक्षतिपरिपूरणकोलागि learning camp कार्यक्रमसञ्चालनतथाव्यवस्था पन	विद्या लय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
७	अपाङ्गविद्यार्थीपहिचानकोलागि स्वास्थ्यसिविरकोव्यवस्था	विद्या लय		१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
८	एकविद्यालयएकनर्सकार्यक्रम विस्तार	विद्या लय	८	१	२	१		१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
९	योग,ध्यानरप्रणयामकोलागिक्ष मताविकासकार्यक्रम	विद्या लय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिकलक्ष्य					भौतिक लक्ष्य (५वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१०	बालक्लव,जुरेस, स्काउटकोट्रुप,बालसञ्चालगठन	विद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
११	प्रतिभापहिचानतथाउत्कृष्टविद्यार्थी,शिक्षकरविद्यालयपुरस्कारतथासम्मानकार्यक्रम	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१२	भौतिकसंरचनानियमितमर्मत, सम्भार ,निर्माणरविषयगयप्रयोगशाला आदिकोव्यवस्थापन	विद्यालय		८	१	२	१	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१३	तहगतइन्चार्जकोक्लष्टरबैठक	सङ्ख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१४	प्र.अरशिक्षकसँगकार्यसम्पादन सम्झौताकार्यक्रम	विद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१५	नेतृत्वतथाक्षमताविकासकार्यक्रम	सङ्ख्या	१			१		२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१६	सहभागीतामूलकरनतीजामूलकअनुगमनरमूल्याङ्कन	विद्यलय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१७	कक्षा१२सम्मविज्ञानविषयको अध्ययनगर्नेअवसरकोसृजान	विद्यालय		१				१	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१८	प्राविधिकधारकोविद्यालयकोलागिअनुदान	विद्यालय			२			२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१९	शिक्षणमास्टिमकोप्रयोग	विद्याललय			१		१	२	संघ,प्रदेश र स्थानीय

३.३.६.माध्यमिकशिक्षाकाप्रमुखक्रियाकलापहरूसञ्चालनगर्नेअनुमानितबजेट (रुहजारमा)

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	बजेट					भौतिकलक्ष्य (५वर्ष)	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		

क्र. सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	बजेट					भौतिकलक्ष्य (५वर्ष)	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	विद्यार्थीभर्नाअभियानकार्यक्रमसञ्चालनतथाव्यवस्थापन		५०	५०	५०	५०	२००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	विद्यालयनक्साङ्कनकार्यक्रमसञ्चालनतथाव्यवस्थापन		१००				१००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	अतिसिमान्तकरत,सिमान्तकृत,दलितरविपन्नबालबालिकाकोलागि छात्रवृत्तिकोव्यवस्था		३००	३००	३००	३००	९००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	विद्यालयमायातायातकोव्यवस्था		२००		५००		७००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
५	माध्यमिकतहसम्मदिवाखाजाविस्तारकार्यक्रमसञ्चालन							संघ,प्रदेश र स्थानीय
६	सिकाइक्षतिपरिपूरणकोलागि learning camp कार्यक्रमसञ्चालनतथाव्यवस्थापन	२००	१२	१२	१२	१२	१२	संघ,प्रदेश र स्थानीय
७	अपाङ्गविद्यार्थीपहिचानकोलागि स्वास्थ्यसिविरकोव्यवस्था		१००	१००	१००	१००	१००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
८	एकविद्यालयएकनर्सकार्यक्रमविस्तार							संघ,प्रदेश र स्थानीय
९	योग,ध्यानरप्रणयामकोलागिक्षमताविकासकार्यक्रम		६०	९०	१००	१००	३५०	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१०	बालक्लव,जुरेस, स्काउटकोट्रुप,बालसञ्जालगठन		१००	१००	१००	१००	४००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
११	प्रतिभापहिचानतथाउत्कृष्टविद्यार्थी,शिक्षकरविद्यालयपुरस्कारतथासम्मानकार्यक्रम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१२	भौतिकसंरचनानियमितमर्मत, सम्भार ,निर्माणरविषयगयप्रयोगशालाआदिकोव्यवस्थापन		२००	३००	४००	५००	१४००	संघ,प्रदेश र स्थानीय

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	बजेट					भौतिकलक्ष्य (५वर्ष)	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१३	तहगतइन्चार्जकोक्लष्टरबैठक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१४	प्र.अरशिक्षकसँगकार्यसम्पादनसम्झौताकार्यक्रम							संघ,प्रदेश र स्थानीय
१५	नेतृत्वतथाक्षमताविकासकार्यक्रम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१६	सहभागीतामूलकरनतीजामूलक अनुगमनरमूल्याङ्कन	१००	१००	१००	१००	१००	५००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१७	कक्षा१२सम्मविज्ञानविषयकोअध्ययनगर्नेअवसरकोसृजान		५००	५००	५००	५००	२०००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१८	प्राविधिकधारकोविद्यालयकोलागिअनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	संघ,प्रदेश र स्थानीय
१९	शिक्षणमास्टिमकोप्रयोग			१००		१००	२००	संघ,प्रदेश र स्थानीय

३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

३.४.१वर्तमानअवस्था

शिक्षा प्रणालीलाई मुख्यतः औपचारिक र अनौपचारिक सिकाइमा वर्गीकरण गरिन्छ। औपचारिक शिक्षा विद्यालयमार्फत हुने प्रक्रिया हो भने, विद्यालयबाहिरका विभिन्न माध्यमबाट व्यक्तिले सिक्ने प्रक्रिया अनौपचारिक शिक्षा हो, जुन निरन्तर चलिरहन्छ। व्यक्ति जीवनको हरेक चरणमा केही न केही सिकिरहेको हुन्छ।को साक्षरता दर हाल रहेको छ। यसमा पुरुष साक्षरता दर ५९.४ र महिला साक्षरता दर ४२.४रहेको देखिन्छ, जसले पुरुष र महिलाबीच साक्षरतामा १७%को अन्तर देखाएको छ। यो तथ्यले स्पष्ट रुपमा महिलाहरूको शिक्षामा पहुँच सीमित रहेको र लिङ्गीय असमानता विद्यमान रहेको संकेत गर्दछ।गाउपालिकाको कुल जनसंख्याको ४९% निरक्षर रहेको तथ्यले साक्षरता वृद्धिका लागि थप प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने आवश्यकता औंल्याउँछ। ५ वर्षभन्दा माथि उमेर समूहमा ५२.१% जनसंख्या मात्र साक्षर छ भने ४७.९% निरक्षर छन्। १५ वर्षभन्दा माथिका उमेर समूहमा हेर्दा स्थिति अझ गम्भीर देखिन्छ, जहाँ ४१.३% मात्र साक्षर छन् भने ५८.७% अझै पनि निरक्षर छन्।युवावर्ग (१५ देखि २४ वर्ष) मा भने तुलनात्मक रुपमा सुधार देखिएको छ, जसमा ७०.५% साक्षर र २९.५% निरक्षर छन्। यस तथ्यांकले युवा पुस्तामा साक्षरताको पहुँच सुधारिएको भए पनि अन्य उमेर समूहमा शिक्षा क्षेत्रको चुनौती अझै गहिरो रहेको देखाउँछ।

अर्थात, यी आँकडाहरूले बसबरिया गाउपालिकामा साक्षरताका कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी र लक्षित रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक रहेको र शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ बढी प्रयास गर्नुपर्ने स्पष्ट सन्देश दिन्छ। यि माथि उल्लेखित निरक्षर जनसंख्यालाई साक्षर बनाउने सशक्त माध्यम नै अनौपचारिक शिक्षा अन्तर्गतको साक्षरता, सिपमुलक र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम हो तर यसलाई व्यवस्थित गर्ने राष्ट्रिय शिक्षा समता प्रारुप पालिकाको मौजुदा कानुन कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । ४९% निरक्षर जनसङ्ख्यालाई साक्षर बनाउन यस्ता केन्द्रहरूको संख्या र प्रभावकारितामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। साथै, सामुदायिक पुस्तकालयहरूको अभावले पनि साक्षरता अभियानमा अवरोध पुगेको देखिन्छ।

यस गाउपालिकाले विगतमा प्रौढ शिक्षा, किशोरी शिक्षा, तथा अन्य अनौपचारिक कार्यक्रम सञ्चालन गरेको भए तापनि, हालको तथ्याङ्कले ती कार्यक्रमहरूले पर्याप्त सुधार गर्न नसकेको देखाउँछ। सरकारले अनौपचारिक शिक्षा मार्फत बसबरिया गाउपालिकालाई साक्षर गाउपालिका घोषणा गर्ने लक्ष्य राखेको भए पनि हालसम्म यस क्षेत्रका कार्यक्रम प्रभावकारी बन्न सकेका छैन् । अनौपचारिक शिक्षा मार्फत व्यक्तिको पढ्न, लेख्न तथा सामान्य गणितीय सीपलाई विकास गर्दै व्यवहारिक ज्ञान र व्यवसायिक सीपमा वृद्धि गर्न सकिन्छ, जसले जीवनस्तरमा सुधार ल्याउँछ। यसलाई थप व्यवस्थित बनाउन र प्रभावकारी बनाउन स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ र अनिवार्य तथा निःशुलक शिक्षा ऐन २०७५बमोजिम कार्यान्वयन गर्न यो विद्यालय शिक्षा योजनाको लक्ष्य रहेको छ।

३.४.१.१ चुनौतिहरु

१. सिमान्तकृत समुदायहरुमा आयआर्जन गर्न र निरन्तर शिक्षाको कार्यक्रम संचालन
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई प्रभावकारी रुपमा व्यवस्थापन र परिचालन गर्न नसकिएको
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा सरोकारवलाहरु विच समन्वय सहकार्यको कमि
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि मापदणडहरु कार्यान्वयन गर्न नसक्नु
५. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाई सामग्रीहरु विकास नहुनु
६. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका सहजकर्ताहरुको क्षमता विकास र आवशयक वजेटको व्यवस्था नहुनु

३.४.२ उद्देश्य

१. विद्यालय वाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई अनौपचारिक शिक्षामा सर्वशुलभ पहुच सुनिश्चित गर्नु
२. बसबरिया गाउपालिकाका अन्तर्गत रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत समुदायमा विभिन्न सिपमूलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरु व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्नु
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्नका लागि अनौपचारिक शिक्षा राष्ट्रिय सक्षमता प्रारुपलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार गरि साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा संचालन गरि साक्षर गाउँघोषणा गर्नु

३.४.३ रणनीति

१. आवशयकता अनुसारको सामूदायिकसिकाइकेन्द्रहरूको स्थापना र उचित व्यवस्थापन गरिने
२. पालिका स्तरिय विभिन्त तहका खुल्ला विद्यालयको स्थापना गरिने छ
३. सामूदायिकसिकाइकेन्द्र,विद्यालय,स्थानीय संघसंस्था,नागरिकसमाज,सञ्चार माध्यम,अभिभावकलाई आजीवन शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षा विकासमा परिचालन गरिनेछ
४. सिकारुकाआवश्यकताअनुसारतहगतपाठ्यक्रम,सिकाइमोडुलहरूरभाषिकविविधताअनुरूपकासामग्रीकोप्रयोग गरि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने
५. सामूदायिकसिकाइकेन्द्रलाईआधारभूतसुविधासम्पन्न वनाउनका लागि प्रविधि, पुस्तकालय र सामुदायिकसूचनाकेन्द्रसँग जोडने
६. सामूदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न छोटो अवधिका आय-आर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
७. अनौपचारिक माध्यमबाट सिकिएका ज्ञान तथा सीपहरुको परीक्षण र प्रमाणीकरणका लागि राष्ट्रिय सक्षमता प्रारुप वा नगरपालिकाले निर्माण गरेको मजुदा ऐन कानुन व्यवस्था अनुसार संयन्त्रको विकास गरिने छ
८. साक्षरता कार्यक्रम संचालन, वयवस्थापन , अनुगमण, निरक्षण र प्रमाणिकरणको लागि वडा कार्यालय, वडा समिति र वडा सक्षरता समितिलाई जिम्मेवार बनाइने छ
९. सिकाई हस्तान्तरणका लागि अन्तरपुस्ता वैठक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने छ
१०. स्थानिय सामुदायिक शिक्षा केन्द्र सहजकर्ताहरुलाई तालिम दिई क्षमता अभिवृद्धी गर्ने छ
११. विभिन्न उमेर समूहका जनसंख्याको लागि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने र सो का लागि ९ देखि १२ कक्षा विद्यार्थिहरुलाई परिचालन गरिनुका साथै आवशयकता अनुसार अन्य नविनतम विधिहरु अपनाईने छ
१२. विद्यालय वाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई औनपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यालयमा भर्ना गरिने छ

३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. गाउँभित्रका सवै उमेर समूहका लागि साक्षरता,निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइका समान अवसर प्राप्त भएको हुने छ।
२. सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको उचित व्यवस्थापन गरि एक वडा एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना भएको हुने छ ।
३. आजीवन शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षा प्रविधि मैत्री सामुदायिक सिकाई केन्द्र संचालन भएको हुने छ।
४. स्थानिय पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिएको हुने छ।

५. सामूदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न छोटो अवधिका आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएको हुने छ ।
६. अनौपचारिक माध्यमबाट सिकिएका ज्ञान तथा सीपहरुको परीक्षण र प्रमाणीकरणका लागि सयंन्त्रको विकास गरि राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप वा कटहरिया नगरपालिकाले निर्माण गरेको ऐन कानुन बमोजिम प्रमाणपत्रको वितरण गरिएको हुने छ।
७. सिकाई हस्तान्तरणका लागि अन्तरपुस्ता बैठक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रमवाट शिक्षाको महत्व बुझि अनौपचारिक शिक्षाको कक्षामा सवैको सहभागिता तथा निरन्तरता भएको हुने छ।
८. विद्यालय उमेर समूहका विद्यालय वाहिर रहेका सवै वालवालिकाहरु अनौपचारिक शिक्षाको माध्यबाट विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गरिरहेका हुने छन् ।
९. वि.स. २०८५ सम्म साक्षर पालिका घोषणा भएको हुने छ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बाहिर रहेको वालबालिकाहरु अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यायलयमा भर्ना र कक्षामा निरन्तरता भएको हुने छ।	प्रतिशत	५४	५५	५६	५७	**५८**
२	एक वडा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विस्तार र संचालन	पटक	३	३	०	०	०
३	वडागत रुपमा समुदायिक पुस्ताकलयको स्थापना	संख्या	१	२	२	१	०
४	अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाई सम्वन्धि तथ्याकंहरु अध्यावधिक तथा व्यवस्थित	निरन्तर		-	-	-	-
५	साक्षर प्रतिशतमा वृद्धि भएको भएको हुने	प्रतिशत	५९	६६	७६	**८६**	९६
६	छोटो अवधिका आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन	संख्या	१००	१५०	२००	२५०	३००
७	बालबालिकाको सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सिकाइ निरन्तरता,	निरन्तर	-	-	-	-	-
८	राष्ट्रिय शिक्षा सक्षमता प्रारुपको सफल कार्वान्वयन	निरन्तर	-	-	-	-	-
९	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु प्राविधिक मैत्र र पुस्ताकलयको स्थापना	संख्या	०	२	१	१	०
१०	साक्षर नगरपालिका घोषणा	पटक	०	०	०	०	१

३.४.५ प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	ईकाई	भौतिक लक्ष्य ५ वर्षा					जम्मा	भौतिक लक्षय १० वर्षमा	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	निरक्षर र विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका , किशोरकिशोरी को विवरण संकलन गरि खणडिकृत रुपमा तथ्याकं त्यार	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानीय
२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत साक्षरता अभिवृद्धी कार्याक्रम संचालन गर्ने	प्रतिशत	५१	६४	७२	८३	९२	१००		स्थानीय
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विस्तार र सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	०	६	६	स्थानीय
४	एक वडा एक सामुदायिक पुस्तकालय स्थापना गरि सामुदायिक केन्द्र संग आवद्ध गर्ने	संख्या		२	२	२	०	६	६	स्थानीय
५	समुदायिक सिकाई केन्द्र र पुस्तकालयको स्थपना र क्षमता विकासका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी संघसस्थाहरु तथा सरोकारवलाहरु सँग समन्वय र सहकार्य	निरन्तर	-	-	-	-	-	-		स्थानीय
७	आयमुलक तथा सीपमुल्क कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानीय
८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा अन्य संघसंस्था मार्फत वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	१		स्थानीय

९	समुदायिक सिकाइ केन्द्रको सहजकर्ताहरुको क्षमता विकास	संख्या	०	२	२	२	०	६	६	स्थानिय
१०	अनौपचारिक शिक्षा राष्ट्रिय सक्षमता प्रारुप कार्यावन्यन	निरन्तर	-	-	-	-	-	-		स्थानीय
११	अभिवावक सचेतना तथा परामर्श कार्यक्रम संचालन	वडागत	१	१	१	१	२	६		वडागत
१२	सवै सरोकारवलाको सहभागिता मा अनुगमन तथा समिक्षा	पटक	२	२	२	२	२	१०		संघिय, प्रदेश र स्थानीय

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट (रु हजारमा)						कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	निरक्षर र विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका ,किशोर किशोरीहरुको विवरण संकलन गरि खणडिकृत रुपमा तथ्यांक त्यार	१००	१००	१००	१००	१००	५००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत साक्षरता अभिवृद्धी कार्याक्रम संचालन गर्ने	०	५००	५००	५००		१५००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विस्तार र सञ्चालन गर्ने	०	५००	५००	५००		१५००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
४	आयमुलक तथा सीपमुल्क कार्यक्रम	१०००	२००	२००	३००	२००	१०००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा अन्य संघसंस्था मार्फत वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंसस्था

	संचालन							
६	समुदायिक सिकाइ केन्द्रको सहजकर्ताहरुको क्षमता विकास	०	५०	५०	५०		१५०	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
७	अभिवावक सचेतना तथा परामर्श कार्यक्रम संचालन	२००	२००	२००	२००	२००	२००	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
८	सवै सरोकारवलाको सहभागिता मा अनुगमन तथा समिक्षा	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	संघिय,प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
	जम्मा	१८२०	२१७०	२१७०	२२७०	११२०	९५५०	

परिच्छेद४:अन्तरसम्बन्धितविषयतथाक्षेत्रहरू

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक,सिकाइसामग्रीतथामूल्याङ्कन

विद्यालय तहको वर्तमान पाठयक्रम राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप २०७६ हो । राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप २०७६ मा विद्यालय तहको शिक्षालाई आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ र माध्यमिक तह ९ देखि १२ गरी दुई तहमा विभाजन गरिएको छ । त्यस्तै प्रारम्भिक बाल कक्षालाई पनि विद्यालय तहमा सामायोजन गरिएको छ । विद्यालय तहको पाठयक्रममा कक्षा १-३ मा एकीकृत पाठयक्रम ढाँचा लागू गरिएको छ। कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम मुख्यतयाः थिम बेसमा आधारित भएको हुँदा सो को मूलमर्म अनुरुप पाठ्यक्रम लागू भएको नभएको सम्बन्धमा नगरले निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्ने देखिन्छ। आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी रुपमा लागू गर्नु जरुरी छ। यस्तै विद्यालय तहको कक्षा १-८ मा विषयगत शिक्षण ढाँचा अनुरुप पठनपाठन हुने व्यवस्था छ भने कक्षा ९-१२ को पाठयक्रमलाई भने एकलपथीय ढाँचामा ढालिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने सवालमा पनि नगरले निरन्तर शैक्षिक कार्यक्रम चुस्त दुरुस्त बनाउनु जरुरी छ । विद्यालय तहको पाठयक्रम कार्यान्वयन विशेषतः ९-१२ को ढाँचालाई कार्यान्वयन गर्नमा ठूलो चुनौती देखिन्छ । एकलपथीय विषयगत शिक्षणलाई व्यवस्थापन गर्न पर्याप्त मात्रामा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विद्यालयगत रुपमा विविध विषयलाई प्रमुख बनाइ अघि बढ्नु समेत जरुरी देखिन्छ ।कक्षा ११-१२ सम्मका विद्यालयहरुलाई स्तरीकृत गर्ने र स्थानीय माग अनरुपको पाठ्क्रमलाई प्राथमिकता दिने गरी विद्यालय सञ्चालन गर्नमा सहजीकरण गर्नु पनि आवश्यक छ । प्रत्येक विद्यालयमा सबैजसो विषयका पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका अनिवार्य शिक्षकहरूलाई उपलब्ध गराइ शिक्षण कार्यलाई पूर्णतया पाठ्यक्रममा आधारित बनाउनु जरुरी छ ।त्यस्तै बाल विकास कक्षाहरुको सिकाइ व्यवस्थापनलाई पाठ्यक्रम अनकूल बनाउन नगरपालिकाले यसलाई मुख्य प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ सम्म १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धमा स्पष्ट रुपमा गाउ शिक्षा योजना निर्माण गरिनु पर्ने गुजरा नगरपालिकाको पहिलो सान्दर्भिक आवश्यकता देखिन्छ । स्थानीय ज्ञानको संरक्षण, प्रस्फुटन र विकासका लागि स्थानीय पाठयक्रमको निमार्ण गरी लागू गर्न राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप २०७६ ले स्थानीय तहलाई निर्देश गरेको छ । विशेषत स्थानीय आवश्यकतामा आधारित भई स्थानीय पाठक्रम निर्माण गर्नु पर्दछ यसका लागि स्थानीय तहको नेतृत्वमा सरोकारवालाहरुलाई संलग्न गराइ स्थानीय पाठयक्रम निमार्ण गर्नु पर्ने हुन्छ। विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कनका सवालमा हाल आधारभूत तह कक्षा १-३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमार्फत उदार कक्षोन्नति नीति अपनाइएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४-८ मा ५० प्रतिशत बाह्य र ५० प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कन गरी अन्तरिम मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्म बाह्य ७५ प्रतिशत र आन्तरिक २५ प्रतिशत गरि अन्तरिम मूल्यांकन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। कक्षा १० र कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डको निर्देशन र मापदण्ड बमोजिम प्रदेश र संघले गर्ने गराउने व्यवस्था छ।

४.१.१वर्तमान अवस्था

हाल बसबरिया गाउँपालिका अन्तर्गगत कूल २० वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ४वटा अनुमति प्राप्त निजी स्तरका विद्यालयहरूमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ अनुसार नगर स्तरीय शैक्षिक गतिविधिहरु सञ्चालन भइरहेका छन् । विशेषतः स्थनीय पाठ्यक्रमको कार्यान्वियन भने राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ को मूल मर्म अनरुप हुन नसकिरहेको देखिन्छ ।

यस बसबरिया गाउँपालिकामा वर्तमानमा हेर्दा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ लाई पूर्णतया सबै विद्यालयमा कार्यान्वयन गरिएको अवस्था छ । यसगाउँपालिकामा सामुदायिक विद्यालयतर्फ प्रारम्भिक बालबिकास केन्द्र १८ वटा, आधारभूत बिधालय आधारभूत विद्यालय (कक्षा १ देखि ८) १६वटा , माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १ देखि १०) २ वटा र माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १ देखि १२) २ वटा गरी कूल २० वटा विद्यालयहरुमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा रहेपनि स्थानिय पाठ्क्रम भने लागू नभएको अवस्था छ । निजी स्तरमा सञ्चालित विद्यालयहरूले राष्ट्रिय पाठ्यक्रमद्वारा स्वीकृत आफू अनकूल शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गरेका छन् । सबैजसो विद्यालयहरुमा स्थानीय पाठ्यक्रमको ठाउँमा ऐच्छिक अंग्रेजी वा कम्प्युटर विषय पढाइरहेको देखिन्छ ,जसलाई विस्थापित गरि नगरले सबै विद्यालयमा आफ्नै आवश्यकतामा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम लागू गर्नु जरुरी छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कंनको सम्बन्धमा नगर स्तरीय परीक्षा समिति गठन गरी नगरको शैक्षिक तालिका बमोजिम विद्यालयमा परीक्षाहरु संचालन गरिदैं आएका छन् । गत वर्ष कक्षा ८ अर्थात् आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा तथा मूल्याङ्कन कार्यमा विद्यार्थीहरुको उत्तरपुस्तिकासमेत गाउँपालिकामा केन्द्रित गरी परीक्षण गरिएको थियो । कक्षा १ देखि ८ सम्म अनिवार्यतः लागू गर्नु पर्ने स्थानीय पाठयक्रम निर्माण र लागू गर्न सान्दर्भिक योजना आवश्यक देखिन्छ ।

यस कार्यमा स्थानीय स्तरका विविधतालाई संवोधन गर्ने तथा समावेशिताको सम्पूर्ण पक्षलाई ध्यान पुर्‍याउनु जरुरी छ । योजना निर्माण र कार्यान्यनको तहमा अपाङ्ग,दलित, सिमान्तकृत, लैङिगक आदिवासी जनजातीय समावेशिता हुने गरी व्यवहारिक योजना बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकाका विद्यालयहरुमा शिक्षण सिकाइका नियमित कार्यक्रमहरु सामान्यतया अघि बढिरहेको छ । पाठ्क्रम र मूल्याङ्कन ढाँचा बारे निरन्तर शिक्षकहरुलाई प्रबोधिकरण कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न नसकिएको देखिन्छ यसको प्रमुख कारण भने बजेट तथा नगर शिक्षा योजनाबारे विस्तृत रुपमा कार्यक्रम निमार्ण गर्न नसक्नु नै देखिन्छ । यस सर्न्दभमा नगर स्तरीय शैक्षिक कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी बनाउन नगरले स्पष्ट रुपमा नगर शिक्षा योजना र शैक्षिक क्यालेन्डर निमार्ण गरी लागू गर्नु पर्ने देखिन्छ । विशेषत : स्थानीय पाठयक्रम निमार्णका लागि व्यापक रुपमा छलफल चलाइ सरोकारवालाहरु व्यक्तिहरू, स्थानीय विषय विज्ञ तथा शिक्षकहरुको समिति बनाई पाठयक्रम निर्माणको लागि कोर टिम बनाउन जरुरी छ । यसका मुख्यः प्राथमिकताका विषयहरु समेत पहिचान गरि आफ्नै विशिष्टतामा स्थानीय पाठक्रम बनाउन आवश्यक देखिएकोले यसलाई नगर शिक्षा योजनाको सान्दर्भिक विषय बनाउनु जरुरी छ ।

४.१.२उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ :

१. राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप २०७६ को मर्म अनुरुप कक्षा १ देखि ३ सम्मको एकीकृत पाठ्यक्रमलाई पूर्ण रुपमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,
२. कक्षा १ देखि ७ सम्मको निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने,
३. प्रत्येक बालविकास केन्द्र र विद्यालयहरूमा पाठ्यक्रमको उपलब्धता र प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने
४. राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप २०७६ को निर्देशिन बमोजिमको स्थानीय शैक्षिक विज्ञहरुको संलग्तामा तथा सरोकारवालाको सहभागीतामा स्थानीय पाठयक्रमको निमार्ण गर्ने,
५. स्थानीय पाठयक्रमको विकास तथा कार्यान्वियनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने,
६. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि नयाँ नयाँ ढाँचाको खोज र अनुसन्धान गर्ने,
७. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमा सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
८. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु,

९. विपत तथा महामारीको समयमा विशेष रुपमा सिकाइ आपुरण योजना कार्यान्वयन गर्नु,

४.१.३ रणनीति

सबै विद्यालयका शिक्षकहरुलाई पाठयक्रम तथा शिक्षक निर्देशिका उपलब्ध गराउने, (उद्देश्य १ र ३)

२. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन गर्ने, (उद्देश्य २)

२. आधारभूत तहको कक्षा ५ र ८ को वार्षिक परीक्षालाई पालिका स्तरीय बनाइ सुधार गर्ने । (उद्देश्य २)

४. समय सापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने । (उद्देश्य ४)

५. पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्याङ्कनमा आधारित बनाउने । (उद्देश्य ५)

६. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई सहभागितामूलक बनाई स्थानीय अपनत्व र जवाफदेहिता सिर्जना गर्ने (उद्देश्य ४)

७. वैज्ञानिक र व्यवहारिक स्थानीय पाठ्यक्रम विकास प्रक्रियालाई अवलम्वन गरी परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने र प्रभावकारिताका आधारमा निरन्तरता प्रदान गरिने । (उद्देश्य ४ र ५)

८. स्थानीय पाठ्यक्रममा विपद्, जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी बिषयवस्तु समावेश गरी पठनपाठन गराउने, (उद्देश्य ४)

९. प्रारम्भिक कक्षाहरुमा पाठ्यक्रम अनुरुपको सिकाइ सहजीकरणका निम्ति आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, बहुभाषा र स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिइने
(उद्देश्य ५)

१०.अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ अवसर वृद्धि गर्न सिकाइ सामग्रीलाई ब्रेल लिपिमा तयार गर्ने र श्रव्यदृश्यमा आधारित साङ्केतिक भाषाका शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास र प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याउने । (उद्देश्य ५)

११. स्थानीय पाठयक्रम कार्यान्वयको सवालमा राष्ट्रिय पाठयक्रमको ढाँचा अनुरुप कक्षा १-३ मा शतप्रतिशत आन्तरिक मूल्यांकन तथा कक्षा ४-८ मा ५० प्रतिशत निरन्तर मूल्यांकन र ५० प्रतिशत आन्तरिक मुल्यांकन मार्फत विशेष ढाँचा निर्माण गरी सूचकमा आधारित बनाउने । (उद्देश्य ५)

१. १२. विपद् तथा महामारीको समयमा विशेष रुपमा सिकाइ आपुरण योजना कार्यान्वयन कार्यक्रम निर्माण गर्ने । (उद्देश्य ५) ।

४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. सबै विद्यालय र बाल विकास केन्द्रमा पाठक्रम र शिक्षक निर्देशिका उपलब्ध भएको र प्रयोगमा आएको हुने
२. राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप बमोजिम शौक्षिक गतिविधिहरु तथा मूल्याङकन प्रणाली प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने,
३. शैक्षिक सत्र २०८४ सम्म स्थानीय पाठ्यक्रम कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म विकास तथा कार्यान्वयन हुने,
४. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा देखि आधारभूत तहमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने ।
५. शिक्षण सिकाइको मूल्याङ्कन प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने ।
६. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा स्थानीय रुपमा सन्दर्भ सापेक्ष र प्रभावकारी हुने ।
७. स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा सुधार अनुसन्धानमा आधारित हुने ।
८. प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य विवरण फायल खडा भएको हुने ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सँख्या	१६	१६				
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने	१६	१६				

	विद्यालय सँख्या						
३	स्थानीय भाषामा कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय	१६					
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	१६					
५	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलता सम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सँख्या	१	१	५	५	३	३

४.१.४ प्रमुखक्रियाकलापर लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनको लागी शिक्षकतालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार ,संघसँस्था
२	कक्षाकोठामाआधारितविद्यार्थीमूल्याङ्कन	त्रैमासिक						१६		स्थानीय सरकार
३	स्थानीयपाठ्यक्रमविकासतथाकार्यान्वयन	पटक	१					१		स्थानीय सरकार

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१वर्तमान अवस्था

परिचय

शिक्षकको व्यवस्थापन अन्तर्गत दरबन्दी सिर्जना, रिक्त स्थानको पहिचान, पदपूर्ति,माग प्रतिशत निर्धारण, दरखास्त आव्हान तथा संकलन, जाँच तथा स्वीकृति लिने, परीक्षा सञ्चालन (लिखित,मौखिक,प्रयोगात्मक) ,उम्मेदवारहरूको मूल्याङ्कन तथा छनोट, नतिजा प्रकाशन, सूचना प्रकाशन, नियुक्तिका लागि सिफारिस, नियुक्ति पदस्थापन, कार्य विवरण तयार गर्ने सम्मका कार्यहरू पर्दछन् ।

अवस्था :-

यस पालिकामा रहेका शिक्षक दरवन्दी ,शिक्षक विद्यार्थी अनुपात लगायतका विवरण तपसिल अनुसार रहेका छन् ।

तह	सामुदायिकबिद्यालयमास्वीकृत र राहत दरबन्दीकाशिक्षकसङ्ख्या						सामुदायिकबिद्यालयका सबै प्रकारका शिक्षक सङ्ख्या (पालिकारनिजीश्रोतबाटनियुक्तशिक्षकसमेत्)					सबै प्रकारका बिद्यालयको शिक्षक सङ्ख्या (संस्थागतकोसमेत्)			
	दरबन्दी	राहत	जम्मा	महिला	महिला %	बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात	जम्मा	महिला	पुरुष	पालिकाकोस्रोतबाट नियुक्तसङ्ख्या	महिला%	जम्मा	महिला	पुरुष	महिला %
पूर्व प्र.बि./बा.बि.के.	18		18	18	100	49	2	2	0	2	2	4	4		100
आधारभूत (१-५)	40	7	47	13	27=65	86	0	0	0	0	0				
आधारभूत (६-८)	7	2	7	1	14=28	105	0	0	0	0	0	3	0	3	0
माध्यमिक (९-१०)	3	1	4	1	25	75	0	0	0	0	0	5	0	5	0
माध्यमिक (११-१२)	0	0	0	0		150	0	0	0	0	0	0	0	0	0
उच्च शिक्षा	0	0	0	0	0	०	0	0	0	0	0	0	0	0	0

यस गाउँपालिकाका ५५%, शिक्षकले प्र अ व्यवस्थापन , ६६% ले मन्टेश्वरी, ७८% ले टिपिडी, ६०% ले पूर्न ताजगी , ६०%ले सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम र ८५%ले स्तरीकृत प्रश्न पत्र निर्माण आदि सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका छन् , जुन आवश्यकताको प्राथमिकीकरण र मागमा आधारित रही संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वय र सहकार्यमा प्रदान गरिएको छ ।

गाउँपालिकामा आधारभूत तह कक्षा (१-३) र कक्षा (१-५) सञ्चालित विद्यालयहरूमा शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्तता नरहनुका साथै विषयगत शिक्षकको प्रावधान नरहेकाले गणित, अङ्ग्रेजी अध्यापन गराउन केही कठिन देखिएको छ। आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा विषयगत शिक्षकको दरबन्दी न्यून रहेकामा गाउँपालिकाले पनि गाउँपालिकाबाट अनुदान शिक्षकको व्यवस्था गर्न सकेका छैन । माध्यमिक तहमा पनि सोहीअनुसारको समस्या जिवित रहेको छ। शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि समेत गाउँपालिकाले क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेका छैन । सङ्घसँग समन्वय सहकार्य केही तालिम सञ्चालन गरेको छ। तालिममा सिकेका विषयवस्तु व्यावहारिक रुपमा कक्षाकोठामा प्रयोगको स्थिति केही सुधार्नु पर्ने देखिन्छ। पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्न सहज भए पनि शिक्षक पेसागत विकास (TPD) तालिमा

शिक्षकहरूको माग बढी भएपनि स्थानीय तहले सञ्चालन गर्नसक्ने प्रावधान नरहेकाले शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्न सकिएको छैन।
अपाङ शिक्षकको व्यवस्थापन, लामो विदामा बसेको शिक्षकको विकल्प र शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा स्थानीय तहबाट उचित व्यवस्थापन तथा अपेक्षित प्रोत्साहनकोकार्यक्रम पालिकाले सञ्चालन गर्न नसकेको पनि शिक्षकलाई पेशा प्रति सकारात्मक बनाउनन्युनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था, पूर्नताजिगी तालिम लगायत क्षमता विकासका विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरेको छ । पालिकामा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठनका साथै शिक्षक दरवन्दी मिलान कार्य गर्न सकेको छैन।शिक्षा ऐन निर्माण , गाउँ शिक्षा योजना तथा शिक्षकको दरवन्दी मिलान तथा व्यवस्थापन कार्यविधि निर्माणको चरणमा रहेकाले सोको कार्यान्वयन पश्चात आवश्यकतानुसार शिक्षक व्यवस्थापनको कार्य सम्पन्न गरिने छ ।तथापि पालिकामा तपसिलका समस्या तथा चुनौतिहरु जिवित रहेको अवस्था छ।

समस्याः

१. विद्यालयमा आवश्यक तहगत/विषयगत शिक्षक दरबन्दी कमि हुनु ,
२. वस्तुनिष्ठ मापदण्डका आधारमा शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्न कठिनाई,
३. शिक्षकको पेसागत उन्नयनका लागि आवश्यकतामा आधारित तालिमको कमि ,
४. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि पेसागत सहयोग जस्तैः कोचिङ, मेन्टोरिङ्, उपलब्ध गराउन नसकिनु ,
५. सरोकारवाला निकायहरुमा जस्तै शिक्षक), अभिभावक , जनप्रतिनिधि (उत्तरदायित्व र जवाफदेहितामा कमी हुनु,
६. विद्यार्थी शिक्षक अनुपात उच्च हुनु, (आधारभूत तह ८६:१ , माध्यमिक तह ४९७:१)
७. महिला शिक्षकको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम हुनु ,
८. सत प्रतिशत शिक्षक तालिम प्राप्त नहुनु,

चुनौतीः

१. विद्यालयमा तहगत/विषयगत शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्न,
२. शिक्षण पेसालाई मर्यादित र रोजाइको पेसाका रुपमा विकास गर्न,
३. पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न/ गराउन,
४. विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गर्न ,
५. अपाङ शिक्षकको उचित व्यवस्थापन गर्न,
६. न्युनतम तलबको व्यवस्थापन गर्न

अवसरः

१. संवैधानिक,नीतिगत र कानूनी प्रावधान,
२. स्थानीय शिक्षा ऐन ,गाउँ शिक्षा योजना रनियमावली निर्माणधीन अवस्थामा रहेको,
३. शैक्षिक सुधारमा सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको संलग्नता र क्रियाशिलता सक्रिय रहनु,
४. शैक्षिक विकासका लागि स्थानीय तहको आफ्नै आन्तरिक स्रोत परिचालन गर्नु,

४.२.२ उद्देश्य

१. विषयगत र तहगत रुपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु ।
२. शिक्षक तालिम,शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासकाअवसरको सुनिश्चितता गर्नु ।
४. शिक्षकको जवाफदेहिता अबिबृद्धी गराउनु ।
५. शिक्षकको कार्य सम्पादन मुल्याकनलाई बिधार्थीको सिकाइ उपलब्धि संग सम्बन्धित गर्नु ।

४.२.३रणनीति

१. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगतरुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।(उद्देश्य १)
२. रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकहरुको व्यवस्थापन गर्ने । (उद्देश्य १)
३. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सीप विकास सम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।(उद्देश्य २)
४. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने ।(उद्देश्य २)
५. शिक्षकको उपस्थिति,नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।(उद्देश्य ३)
६. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको कार्य सम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धीसगँ सम्बन्धित गरी नतिजा प्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने।(उद्देश्य ३)
७.

४.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. दरवन्दी मिलान सम्पन्न भै विषयगत र तहगत रुपमा शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुनेछ।
२. शिक्षकहरुलाईनिरन्तरपेसागतविकासकाअवसरहरूप्राप्तभएकोहुनेछ ।
३. बिधार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाइ वृद्धि गर्ने

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सँख्या	१८	१८	२०	२०	२०	२०
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक(%)	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%
३	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%

	योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक(%)						
४	सूचना तथा प्रविधि सम्बन्धी नूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	६०%	६०%	७०%	८०%	९०%	९५%
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	०	०	३	५	५	३
६	कार्यसम्पादन सम्झौता कार्यन्वयन गरेको बिधालय संख्या	०	०	८	३	३	२

४.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	विद्यालय समायोजन तथा दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय,सरकार
२	शिक्षकको पेशागत विकासको लागि विज्ञको सूची तयार	ओटा	७	७	७	७	७	३५	
३	शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम(आइ. सी. टि.)	ओटा	३	४	५	६	६	२४	स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार,संघ सँस्था
४	असल अभ्यास गरेका विद्यालयहरुको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	उत्कृष्ट विषयगत शिक्षकलाई पुरस्कार तथा सम्मान कार्यक्रम	शिक्षक	३	४	५	६	६	२४	
६	शिक्षकहरुको सामाजिक सञ्जालमा समूह निर्माण गरी अनुभव आदानप्रदान	समूह	१						निरन्तर
	शिक्षकहरुको कक्षाकोठामा विताउने समयको अभिलेखीकरण	विद्यालय	१६	१६	१६	१६	१६	१६	
७	प्रधानाध्यापक र स्थानीय सरकार बीच कार्यसम्पादन करार सम्झौता	पटक	१६	१६	१६	१६	१६	१६	
८	शिक्षकहरु लामो विदामा बस्दा बस्दा सिकाईका लागि बैकल्पिक व्यवस्था	शिक्षक							आवश्यकता अनुसार

४.२.६ शिक्षकको व्यवस्थापन र विकासका लागि प्रमुख कृयाकलाप र आवश्यक अनुमानित बजेट (रू हजारमा)

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट						कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	
१	विद्यालय समायोजन तथा दरबन्दी							विद्यालय सगँ समन्वय
२	शिक्षकको पेशागत विकासको लागि विज्ञको सूचि तयार	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	
३	शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार,संघसँस्था
४	असल अभ्यास गरेका विद्यालयहरुको अवलोकन भ्रमण			२००		३००	५००	
५	उत्कृष्ट विषयगत शिक्षकलाई पुरस्कार तथा सम्मान कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	
६	शिक्षकहरुको सामाजिक सञ्जालमा समूह निर्माण गरी अनुभव आदानप्रदान							निरन्तर
	शिक्षकहरुको कक्षाकोठामा विताउने समयको अभिलेखीकरण	३२	३२	३२	३२	३२	१६०	
७	प्रधानाध्यापक र स्थानीय सरकार बीच कार्यसम्पादन करार सम्झौता							
८	शिक्षकहरु लामो विदामा बस्दा बस्दा सिकाईका लागि बैकल्पिक व्यवस्था	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	
	जम्मा	६३२	६३२	८३२	६३२	९३२	३६६०	

४.३ शैक्षिकसमतारसमावेशीकरण

परिचय

विभिन्न कारणले शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणबाट बञ्चित विभिन्न वर्ग, जाति, लिंग, भाषा, फरक क्षमता भएका विद्यालयका बालबालिकालाई बहुभाषिक र स्थानीय भाषाको माध्यबाट शिक्षा प्रदान गर्नु आवश्यक हो । नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा समेत नेपाली शिक्षालाई समतामूलक र समावेशी बनाउने अठोट गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति-२०७६ , अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन-२०७५, ले नेपालको तिनवटै सरकारलाई अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा आर्थिक सामाजिक रुपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत समुदायलाई छात्रवृत्ति तथा नेपाल सरकारले तोकिदिए बमोजिमको शैक्षिक संस्थाबाट निःशुल्क रुपमा विद्यालय उच्च शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रावधान सहित जिम्मेबारी तोकिएको छ । एकीकृत क्षमता र नीति-२०७१ कार्यान्वयनबाट बहु-वञ्चितीकरणमा परेका बालबालिकाहरुलाई थप सहयोग सहित शैक्षिक अवसरको व्यवस्था गरिएको छ । अशक्त अपाङ्ग, अनाथ, फरक क्षमता भएका बालबालिकाका लागि आवाससहितको विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ, आर्थिक रुपले विपन्न बालबालिकाका लागि आर्थिक सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

४.३.१ वर्तमानअवस्था

बसबरिया गाउँपालिका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विविधता भएको स्थानीय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरु रहेका छन् । यस गाउपलिकामा थारु ,बिश्वकर्मा ,मुसलमान ,यादव ,तेली ,चमार,कोइरी,धानुक,कुर्मी,दुसाद,मल्लाह,केवट,कथ्बनिया,ब्राह्मण/तराई,कलवार,कानु,कुम्हार,हजम/ठाकुर,धोबी,तत्मा,लोहार,हलुवाई,माझि,बरै,बिना,नुनिया,सोनार,कुमाल,क्यास्थआदि गरी जम्मा२९प्रकारको जातजातिहरु बसोवास गरेको छ।

यस गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने जातजातिहरुको संरचनागक्त बनोटको आधारमा हेर्ने हो भने जम्मा २५९०५ मानिसहरुमा पुरुष १३२३७ महिला १२६६८ जना रहेको छ । जस मध्ये यादव समुदायको मानिसहरु ४२.६७ प्रतिशत रही बहुल्यता रहेको देखिन्छ भने सब भन्दम कम भूमिहार समुदायको ०.०५ प्रतिशतको मानिसहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ । यसै गरी बाहिर मुलुकबाट आई यस नगरपालिकामा ०.०६ प्रतिशत मानिसहरुको बसोवास रहेको छ ।

सूचक	प्रतिशत
बालविकास/पूर्वप्रा.बि.माअपाङ्गताभएकाबालबालिकाकोप्रतिशत	१.०
आधारभूततह (कक्षा१-८) माअपाङ्गताभएकाबिद्यार्थीकोप्रतिशत	०.५
माध्यमिकतह (कक्षा९-१२) माअपाङ्गताभएकाबिद्यार्थीकोप्रतिशत	०.०
बिभिन्नप्रकारकाअपाङ्गताभएकाबिद्यार्थीहरूकालागिबिशेषबिद्यालयहरुकोसङ्ख्या	०
बिभिन्नप्रकारकाअपाङ्गताभएकाबिद्यार्थीहरूकालागिसमाहितशिक्षासहितकोसामुदायिकबिद्यालयहरुकोसङ्ख्या	०
बिभिन्नप्रकारकाअपाङ्गताभएकाबिद्यार्थीहरूकोप्रारम्भिकपरिक्षणरपहिचान (Early Screening) कार्यसम्पन्नगर्नेसामुदायिकबिद्यालयहरुकोसङ्ख्या	२०

आधारभूततह (कक्षा १-५) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत	१२.९
आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा दलित बिध्यर्थिकोप्रतिशत	११.९
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा दलित बिध्यर्थिकोप्रतिशत	१२.६
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा दलित बिध्यर्थिकोप्रतिशत	१२.९
माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा दलित बिध्यर्थिकोप्रतिशत	१०.९
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा दलित बिध्यर्थिकोप्रतिशत	१२.२
आधारभूत (कक्षा १-८) र माध्यमिक (कक्षा ९-१२) तहमा बिपन्नछात्रवृत्ति प्राप्त गर्नेबिद्यार्थीकोछात्र/छात्रा प्रतिशत	४२.८

४.३.२उद्देश्य

१. शिक्षाको मूल धारबाट बन्चित रहेका बालबालिकालाई शिक्षामा पहुच पुर्याई गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने
२. शैक्षिक सुशाशन कायम गर्ने
३. विधालयलाई लैगीकमैत्री, अपाङ्गमैत्री बनाउने

४.३.३ रणनीति

१. विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्थाहरू पुरा गरी अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने । यसका लागि बालमैत्री विद्यालय प्रारूप (CFSF) तथा निर्धारित सिकाइका लागि आवश्यक पूर्वाधार पुरा गर्ने ।
२. अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (Disability Screening) गर्दै अपाङ्गताका किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमको माध्यमबाट उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका साथै आवश्यकतानुसार विशेष विद्यालयको प्रबन्ध गर्ने ।
३. छात्रवृत्तिका लागि विपन्नलक्षित गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थतिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू सहभागी हुने व्यवस्था गर्ने ।
४. कार्यविधि तयार गरी आवश्यकता अनुसार थप विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गर्ने ।
५. विद्यालयमा सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरिहरू लक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्ने ।
६. आाधारभूत तहमा मातृभाषास्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सि ,काइको अवसर प्रदान गर्न प्राथमिकता दिने ।

७. पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, वातावरण ,इतिहास तथा नागरिक ज्ञान तथा सिपका साथै बृहत यौनिकता शिक्षा तथा प्रजनन् स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तुसमावेश गरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आबद्ध गर्ने ।
८. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम तथा विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, वहिष्करण र हेपाई नहुने सुनिश्चितितासहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने ।

४.३.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित भै सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ।

नतिजा

	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सँख्या	४४९	४४९	२१५	१००	५०	१०
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.२१	१.२१	१.२१	१.२१	१.२०	१.२०
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.३०	१.३०	१.२५	१.२५	१.२०	१.२०

४.३.४प्रमुख क्रियाकलापर लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित हुनाका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको बैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्धति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	निरन्तर								
२	बालबालिकाको परीक्षण गरी अपाङ्गताको आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	निरन्तर								

३	बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुहरूलाई समावेश	पटक								
४	शिक्षामा समता र समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूबिच जवाफदेहिता सहितको कार्यगत समन्वय	निरन्तर								
५	निर्देशिकाअनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्रवृत्तिसमेत)	विद्यार्थी सङ्ख्या								
६	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय सँख्या									

४.४ दिवाखाजासहितपोषणतथा स्वास्थ्यकार्यक्रम

४.४.१वर्तमानअवस्था

नेपाल सरकार बिधालय दिवा खाजा कार्यक्रम लागु हुनु पूर्व स्थानीय तहको संरचना बने पश्चात यस गाउपालिकाले बिधालयहरुमा संचालन रहेको प्रारम्भिक बालबिकाश देखि कक्षा ५ सम्म दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन गर्दै आको छ ।

दिवा खाजासहित स्वस्थ तथा पोषण कार्यक्रम निम्नलिखित चुनौतिहरु पहिचान गरिएको छ :

१. दिवा खाजा ,स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका प्रभाब्कारितालाई ब्यबस्थित गर्ने ।
२. सबै बिधालयमा स्वस्थाय्कर्मी ब्वास्था गर्ने ।
३. बिधालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरुप निर्धारण गरि पौस्टिक तथा स्वस्थकर बिढल्य खाजा सुनिचित गर्ने ।
४. सचित पोषण पाठयक्रम निर्माण गरि कार्यान्व्यन गर्नु ।
५. विधालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाइ स्थानीय कृषि तथा ब्यापारसंग जोड्ने ।

४.४.२उद्देश्य

१. बालबालिकालाई स्वस्थ्य एवम् पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
२. स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवाकोगुणस्तरवृद्धिगरीबालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.४.३रणनीति

१. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमाखाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने ।

२. दिवा खाजाको लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधाहरु विस्तार गर्ने ।

३. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल,किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम,प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने ।

४. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागिमहिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने ।

५. दिवा खाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित बस्तुहरुलाई प्राथमिकता दिने।

६. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनको लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारहरूको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने ।

७. दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य,पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी थपप्रभावकारी बनाउने।

४.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being)मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful)सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००

२	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	वालविकास कक्षा देखि ५ सम्म	वालविकास कक्षा देखि ५ सम्म				
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सँख्या	०	०	१	५	५	४
५	खानेपानी,शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेका विद्यालय सँख्या	१६	१६	०	०	०	०
६	नर्सिङ् सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय सँख्या	०	०	१		१	१

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	निरन्रतर								संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर								संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	दिवा खाजाको लागि चाहिने खाद्य सामाग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाई तालिम तथा सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	१	३	५	३	३	२	१६		संघ,प्रदेश र स्थानीय
९	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था	निरन्तर								संघ,प्रदेश र स्थानीय
१०	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	निरन्तर								संघ,प्रदेश र स्थानीय

११	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	०	३	५	२	२	४	१६		संघ,प्रदेश र स्थानीय

४.५ आपतकालीनतथासंकटकालीनअवस्थामाशिक्षा

४.५.१वर्तमानअवस्था

विद्यमान नीतिगतव्यवस्था

नेपालको संबिधान २०७२ ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुबिधाबिहीं तथा अपांगहरुको लागि निशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चिता साथै बालबालिका माथि हुने बिभेद ,सजाय र दुराचारलाइ निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन (२०७५) र अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा नियमावली(२०७७) ले छात्रवृति ,दिवाखाजा,सुबिधा बिहिन्हारुका लागि बिशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षासहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित फरेको छ ।

स्थानीय तहको विद्यमान अवस्थाः

यस गाउपलिकामा पनि बिभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपद्र्छ येस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाई क्रियाकलप निरन्तरटा दिन विपद तथा संकटको घडीमा पनि बिचलित नभई सो ओ ब्यबस्थापन र नुनिकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरिदै आको छ जस्तै कोभिड १९ कारण अस्तव्यस्त भएको सैक्षिक सत्र २०७७ लाइ बिधालय ब्यबस्थापन समितिको संयुक्त सहयोगमा फोन तथा टोल सिकाइ योजना बनाएर बालबालिकाको सिक्ने अधिकारलाई सुनिश्चितगरि सिकाइलाई निरन्तरत दिएको सर्बबिदिदै छ ।

आपतकालिन तथा संकटकालिन अवस्थामा शिक्षाका चुनातिहरु :

१. आपतकालिन अवस्थाको सिक्षालाई छुट्टै विधाको रुपमा सम्बोधन
२. प्रकोप र सोको जोकिहिमको बिषयमा साबधानी अपनाउनु
३. संकटको पहिचान गर्नु
४. योजनानुसर्को बजेट बिनियोजन तथा कार्यान्व्यन

४.५.२उद्देश्य

१. विपद्व्यवस्थापनप्रतिकार्यकोसंयन्त्ररकार्यढाँचाविकासगर्नु ।
२. सम्भावितविपद्कोव्यवस्थापनतथाउत्थानशीलताप्रणालीविकासकोलागिभौतिक,मानवीयतथाआर्थिकस्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।

आपतकालिन अवस्थामा बैकल्पिक सिकाइका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

४.५.३रणनीति

१. विपद्कोसमयमाशिक्षानिरन्तरतागर्नपूर्वतयारी,व्यवस्थापन,प्रतिकार्यरपुनर्स्थापनासम्बन्धिआवश्यकनीति,मार्गदर्शनतथाकार्यविधिहरूतयारगर्ने ।
२. सम्भावितप्रकोपतथाविपद्सम्बन्धिपूर्वसावधानी, प्रकोपबाटबच्नेउपायहरूकोबारेमाजानकारीगराउने
३. कोभिड- १९लगायतकामहामारीबाट बच्नपूर्वसावधानी, रोकथामतथाउपचारकोआवश्यकतयारी गर्ने ।
४. महामारीकासमयमाशिक्षणसिकाइलाईनिरन्तरतादिनेबैकल्पिकउपायहरूकोतयारी गर्ने।
५. शिक्षाक्षेत्रमाप्रभावपार्नसक्नेविपद्वासंकटहरूकोपूर्वानुमानतथात्यसकोप्रभावकोमूल्याङ्कनतथाविश्लेषण गर्ने ।
६. विद्यालयस्तरीयप्रतिकार्ययोजनातयारगर्ने ।
७. शैक्षिकसेवानिरन्तरताकोलागिआवश्यकहुनेयन्त्रउपकरण, खाद्यान्न, पोशाकतथाअन्यराहतसामग्रीकोप्रबन्धगर्ने ।
८. विपद्व्यवस्थापनकोलागिस्थानीयतहरविद्यालयकोक्षमताविकासगर्ने ।
९. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०८० अनुसार केन्द्रमा सहजिकरण समिति र स्थानीय तहमा स्थानीय तह स्तरीय विद्यालय पूर्वाधार विकास समिति जसले विद्यालय निर्माण, लैङ्गिक समता एवम् समावेशीकरण, विद्यालय विपद् व्यवस्थापन तथा विपद् जोखिम नयुनीकरण र उत्थानशील शिक्षा तथा सेफगार्ड पक्ष सम्बन्धी काम, अनुगमान तथा निरिक्षण गर्ने
१०. विपद्तथाप्रकोपरशान्तिसुरक्षारअधिकारकोक्षेत्रमाकामगर्नेसरकारीतथाअर्धसरकारीनिकायहरूबीचवडातहसम्मसमन्वयरजिम्मेवारीकोसंयन्त्रबनाउने।
११. हरितविद्यालयअभियान,जलवायुपरिवर्तन, शिक्षातथादिगोविकासनिम्तिशिक्षाजस्ताकार्यक्रमहरुकार्यान्वयनगर्ने ।

४.५.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. विपद्व्यवस्थापनप्रतिकार्यकोसंयन्त्ररकार्यढाँचाविकासभएको हुनेछ।

२. सम्भावितविपद्कोव्यवस्थापनतथाउत्थानशीलताप्रणालीविकासकोलागिभौतिक, मानवीयतथाआर्थिकस्रोतकोव्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

३. आपतकालिन अवस्थामा बैकल्पिक सिकाइका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

नतिजा

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सीपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम	४	४	४	४	४	४

	न्यूनीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सँख्या						
२	हरितविद्यालय सँख्या	०	३	२	२	१	१
३	जलवायुपरिवर्तनतथादिगोविकासनिम्तिशिक्षाजस्ताकार्यक्रमहरुकार्यान्वयनगर्नेविद्यालय सँख्या	०	३	२	२	१	१

४.५.५ प्रमुखक्रियाकलापर लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विपद्तथाप्रकोपव्यवस्थापननीतितथामापदण्डपुनरावलोकनतथानिर्माण	पटक	१							
२	स्थानीयतहरविद्यालयकोक्षमताविकास	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार, संघसँस्था
३	विपद्पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापनातथाउत्थानशीलताकोलागिसचेतनाकार्यक्रम	पटक	२	२	२	२	२	१०		स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार, संघसँस्था
४	शिक्षकतथाविव्यसतालिम	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकार, संघसँस्था
५	विपदप्रतिरोधीविद्यालसँख्या	०	३	२	१					

४.६ विद्यालयभौतिकपूर्वाधारविकास

४.६.१वर्तमानअवस्था

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ उद्देश्य

१. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु,

२. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधारविकास,मर्मत संभार तथा सबलीकरण गर्नु ।

३. जलवायु परिवर्तनका असरहरूबाट सुरक्षित हुन Climate Smart Infrastructureबनाउन परामर्श गर्नु ।

४.६.३ रणनीति

१. भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपणर भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने ।

२. एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकै पटक गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने ।

३. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि संघप्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत . व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गर्ने ।

४. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार सबलीकरण तथा पुर्ननिर्माण एवम् मर्मत संभार गर्ने ।
५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

४.६.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१.सबै विद्यालयहरूमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने।
२.विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित हुने ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	५	५	२	३	४	२
२	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने कक्षाकोठा सँख्या	५	५	६	५	६	५
३	सबलीकरण गर्नु पर्ने कक्षाकोठा सँख्या	१	१	३	५	४	२
४	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने शौचालय सँख्या	१	१	२	३	४	५
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नु पर्ने विद्यालय सँख्या	२	२	१			

४.६.५ प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्रसं	प्रमुखक्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५वर्ष)						भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यालय भवन निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	विद्यालयहरूको सबलीकरण	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५		
३	विद्यालयहरूमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	विद्यालय सङ्ख्या	५	२	३	३	३	१६		
४	छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय तथा पानी तथा सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय सङ्ख्या	४	३	२	३	४	१६		

५	प्रारम्भिक बालविकासका लागि पानी तथा सरसफाइका साथै अलग्गै शौचालय	विद्यालय सङ्ख्या	३	३	३	३	४	१६		
६	अपाङ्ता मैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय सङ्ख्या	४	३	३	२	४	१६		
७	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रूजुसूची भर्ने	विद्यालय सङ्ख्या	४	३	४	२	३	१६		

४.७ विद्यालयमासूचनातथासञ्चारप्रविधि

परिचय :

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न, सिकाइलाई सान्दर्भिक बनाउन, सिकाइप्रति विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार गरी सुशासन कायम गर्न सहयोग पुग्दछ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहयोग पुऱ्याउँदछ । यी चारओटा मार्गदर्शक सिद्धान्तका आधारमा शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको गुरुयोजना सन् २०१३-२०१७ निर्माण गरिएकोमा यी सिद्धान्तहरू अहिलेको सन्दर्भमा पनि उत्तिकै सान्दर्भिक देखिन्छन् ।

उक्त गुरुयोजनाले पहिचान गरेका चारओटा प्राथमिकताकाक्षेत्रहरूमासूचना तथा सञ्चारका लागि संरचना (कनेक्टिभिटी, सामग्री, आँकडा) तयार गर्ने; मानवीय स्रोत विकास गर्ने; डिजिटल सामग्री विकास गर्ने र शैक्षिक पद्धति तथा व्यवस्थापन सुधार गर्ने रहेका थिए । यी चारओटा क्षेत्रमा गुरुयोजनाले रणनीति, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको थियो । यी क्षेत्रहरू हालको परिस्थितिमापनिसान्दर्भिकरहेकोले तदनुकुलरणनीति, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू अध्यावधिक तथा परिमार्जन गरी यस योजनामा समावेश गरिएकोछ।

कोभिड-१९ को महामारीले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगको आवश्यकतालाई थप पुष्टि गरेको छ । विभिन्न प्रकारका विपत तथा महामारीमा पनि शिक्षणसिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिले महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ

४.७.१वर्तमानअवस्था

यस गाउपालिकमा १५ वटा बिधालयमा इन्टरनेट जडान भएको छ,शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सँख्या१ वटा रहेको छ,शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालयसँख्या पनि १ वाट रहको छ ।बिधुत पहुच भन्ने १६वटा बिधालयमा पुगेको अवस्था रहेको छ ।

शिक्षामा सूचना तथा संचार प्रबिधिको सम्बन्धि निम्न्लिखित चुनौतिहरु पहिचन गरिएको छन् :

१. सबै बिधालयहारुमा प्रबिधिमैत्री प्रभाबकारी प्रयोगका लागि एकिकृत प्रणालीको बिकाश नहुनु
२. प्रबिधिसम्बन्धि सुचन तथ संचार प्रविधिको प्रभाबकारी प्रयोगको लागि क्षमता बिकाश नहुनु
३. एकिकृत शैक्षिक सुचन ब्यबस्थापन प्रणाली मार्फत तथ्याँक अद्यावधिक नहुनु
४. बालमैत्री , अपांगमैत्री साधन तथ प्रविधिको ब्वास्थापन नहुनु

४.७.२उद्देश्य

१. सबै विद्यालयमासूचनातथासञ्चारप्रविधिको पहुँचपुर्‍याउनु ।
२. सिकाइलाईप्रभावकारी,गुणस्तरीयरसान्दर्भिकबनाउनसूचनातथासञ्चारप्रविधिकोप्रयोग गर्नु ।

४.७.३रणनीति

१. सबैविद्यालयमासूचनातथासञ्चारप्रविधिकाआधारभूतसंरचनातथाउपकरणकोप्रबन्धगर्ने।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको सम्वन्धमा सबै शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
३. विभिन्नकक्षारविषयकालागितयारगरिएकाअन्तरक्रियात्मकडिजिटलसामग्रीकोप्रयोगमा जोड दिने।
४. शिक्षकसहायतारपृष्ठपोषणप्रणालीमासूचनातथासञ्चारप्रविधिकोप्रयोगगर्ने।
५. शैक्षिकस्रोतसामग्रीहरूमाइन्टरनेटकोसुविधामार्फतविद्यालय,शिक्षक रविद्यार्थीहरूकोपहुँचविस्तारगर्ने ।
६. कम्प्युटर लाइब्रेरी तथा डिजीटल पुस्तकालयको माध्यमबाट दृष्टिविहीन तथा सुनाइ क्षमता कमजोर भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी दृष्य तथा श्रव्य सामग्रीहरूको उचित प्रवन्ध र प्रयोग गर्ने ।

४.७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. विद्यालयमासूचनातथासञ्चारप्रविधिको विकास र विस्तारलेप्रभावकारी ढंगवाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुनेछ ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगवाट विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ ।

नतिजा

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६

१	Internet connectivity भएका विद्यालयको सँख्या	१५	१५	१			
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालयसँख्या	१	१	३	४	२	६
३	मुख्य विषयहरूमाडिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	३	१	२	३
४	व्यवस्थापकीयकार्यमासूचनातथासञ्चारप्रविधिकोप्रयोगगर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	३	२	३	२
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालयसँख्या	१६	१६				

४.७.५ प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचनाविस्तार गरी ईलाइब्रेरी स्थापना	पटक	२	३	२	१	१	९		संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity कोव्यवस्था	निरन्तर								संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	शिक्षकहरूकोक्षमताविकास	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	प्रत्येकविद्यालमाअन्तरक्रियात्मकडिजिटलसामग्रीकोउपलब्धता	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
५	IEMIS व्यवस्थापन	निरन्तर								संघ,प्रदेश र स्थानीय

परिच्छेद५:सुशासनतथाव्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारीबोधवा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्नर पारदर्शितातथा विधिको सर्वोच्चता कायमगर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूव्यवस्थितगरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ।नेपालकोसंविधानमासंघ,प्रदेशरस्थानीयतहगरीतीनतहकासरकारकाएकलरसाझाअधिकारकासूचीसहितशिक्षाकोशासकीयप्रबन्धतथाव्यवस्थापनहुनेव्यवस्थाछ।विद्यालयशिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारीसहितको व्यबस्थापकीयप्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।यस परिच्छेदमा समावेश गरिएका क्षेत्रहरुलाई पनि अरु परिच्छेदमा जस्तै परिचय, वर्तमान अवस्था, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, उपलब्धिहरु, नतिजाहरु र मुख्य क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण गरि ७ वटा उपशिर्षकहरुमा विभाजन गरि विश्लेषण गरिएको छ ।

५.१.२उद्देश्य

१. स्थानीतहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. जनशक्तिको लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.१.३रणनीति

१. स्थानीयतहमाशिक्षाकोव्यवस्थापनलाईप्रभावकारीबनाउनआवश्यकनीतितर्जुमागर्ने ।
२. संस्थागतसंरचनाअनुसारजनशक्तिकोव्यवस्थागर्ने ।
३. कार्यरतजनशक्तिकोक्षमताविकासगर्ने ।
४. स्थानीयतहमाशिक्षकपेसागतसहयोगप्रणालीस्थापनागर्ने।

५. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाईथपजिम्मेवारबनाईक्षमताविकासगर्ने।
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगवाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।

५.१.४उपलब्धि,नतिजा,प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

उपलब्धि

१. स्थानीयतहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भै उत्तरदायित्व तथा जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुनेछ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भै प्रभावकारी रुपमा कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।

प्रमुखनतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सँख्या	२	२	३			
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सँख्या	०	०	३	३	२	३
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सँख्या	१६					
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सँख्या	८	८	८			
५	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सँख्या	०					
६							

प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	आवश्यककानूनीप्रबन्धतथामापदण्डविकास	१	१							संघ,प्रदेश र स्थानीय
२	संस्थागतसंरचनानिर्माणतथाक्षमताविकास	१	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
३	प्रतिवेदनतथातथ्याङ्कप्रणालीकोसुदृढीकरण	१	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
४	कार्यसम्पादनकरारगरीनतिजाप्रतिजिम्मेवारबनाउने	१	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय
५	विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्यांकन गर्ने, गराउने	१	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश र स्थानीय

५..२ स्थानीयशिक्षायोजनाकार्यान्वयनकोप्रबन्ध

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धअन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति,प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउनआवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ।

५.२.१वर्तमानअवस्था

मुलुक संहिया संरचनाको ढाचामा रुपान्तर भएसंगै नया चिराबाट योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नु पर्ने कानुनी ब्यबस्था छ ।शिक्षा खेत्रमा पनि यसै अनुसार संरचनात्मक रुपान्त्र गर्नु पर्ने हुन्छ ।संघमा रहेका शिक्षाअर्थ ,रास्ट्रीय योजना आयोग , बिज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा, बिकाश साझेदारहरुसंग सम्बन्य तथा सहक,बिषयगत मन्त्रालय,मन्त्रालय तथा अन्य ार्य गर्दछ ।स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा रहेको छ, बिधालयमा बिधालय ब्यबस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षक मध्य एक जना प्रधानाध्यापक नियुक्त गरि बिधालय संचालनको जिम्मेबारी दिएको छ ।स्थानीय तहमा कार्यसम्पादन गर्नक लागि परिवर्तन गरिएको उलेखित संगठन संरचना तथा जनसक्ति ब्यपस्थान बिधालय शिक्षामा सुशासन कायम गरि कुशल ब्यबस्थापक लाही पर्याप्त नदेखिएको सन्दर्भलाइ विचार गर्दा यस योजनको प्रभाबकारी र कुशल कार्यान्बयनका लागि बर्तमान प्रबन्धमा परिमार्जन तथ सुधार आवशयक देखिएको ।

हालको संरचनमा देखिएका समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार छन् ।

१ स्थानीय सुक्षक सहयता पद्धति बिकाश नहुनु ।

२ शिक्षक तालिमको क्षमताको विस्तार नगर्नु

३ स्थानीय तहमा जनसक्ति आभाबले बिधालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन ब्यबस्थित गर्न र संगठन तथ दरबन्दी पुर्नाब्लोकन गर्नु
४ संघ,प्रादेश र स्थानीय तह बिच सम्बन्य र सहकार्य नहुनु

५.२.२उद्देश्य

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.३रणनीति

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने।
९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूकालागिसाक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिकशिक्षातथाआयआर्जनरसिपविकासकाकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्दैआजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेतकार्य गर्ने ।

५.२.४उपलब्धि, नतिजा, प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

उपलब्धि

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुखनतिजा

१ शिक्षाकासबैनिकायतथाविद्यालयमासुशासनप्रबर्द्धनभईबालबालिकाकोसिकाइप्रतिउत्तरदायीप्रणालीकोविकासहुनेछ ।

प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	१	१	१	१	१	१	५		स्थानीय
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	१	१	१	१	१	१	५		स्थानीय
३	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	१	१	१	१	१	१	५		स्थानीय

परिच्छेद६:लगानीरस्रोतव्यवस्थापन

संवैधानिक एवम् कानुनी प्रावधानअनुसार विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच सहितको गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु तीनै तहका सरकारको साझा दायित्व रहेको छ। यसका लागि आवश्यक स्रोतको पहिचान, प्राथमिकीकरण,स्रोतको उचित विनियोजन,प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदनसम्बन्धी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ ।संवैधानिक व्यवस्थाबमोजिम विद्यालय शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझेदारी आवश्यक छ । नेपालको संविधानअनुसार स्थानीय तहको वित्तीय स्रोतका लागि संघीय स्रोतबाट सशर्त अनुदान,समानीकरण अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदानको प्रबन्ध गरिएको छ । समानीकरण अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान संघीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ भने सशर्त अनुदान सम्बन्धित संघीय विषयगत मन्त्रालयले तयार गरेका मापदण्डका आधारमा निर्धारित उद्देश्य वा कार्यक्रमको प्रयोजनको लागि खर्च गर्ने गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ। स्थानीय तथा प्रदेश तहलेसंघीय सरकारबाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदानबाहेक आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट तथा राजस्व बाँडफाटबाट प्राप्त हुने बजेटबाट पनि शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने गर्दछन् ।स्थानीय तहले स्रोत प्रबन्धका लागि आन्तरिक ऋण समेत उठाउन पाउने व्यवस्था पनि रहेको छ । शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत कहाँबाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह कसरी गर्ने र उपलब्ध स्रोतको उपयोग कुन ढङ्गबाट गर्ने भन्ने विषयलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गर्नुपर्दछ।

यस परिच्छेदमा परिच्छेद ३, ४ र ५ मा निर्धारण गरिएका प्रस्तावित क्रियाकलापहरुको लागि बजेट अनुमान, विश्लेषण, स्रोतहरुको पहिचान र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । स्रोतहरुको पहिचान र विश्लेषण गर्दा संङ्घिय सरकार प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार र अन्य संघ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने बजेटको अनुमान गरी कार्यान्वयन हुन सक्ने कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकीकरण गर्नुपर्दछ ।

६.१वर्तमानअवस्था

आ.व. २०८०/८१ मा कुल बजेटको ...प्रतिशत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यक्रम तथा परीयोजन अन्तर्गत बिनियोजन गरेको छ ।शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने बिषयमा सैधान्तिक रुपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्ताबेजहरुमा सहमति देखिन्छ ।सबैको धारणा लगानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लगानी वृद्धि गर्ने प्रयासको महत्पूर्ण आधार मान्न सकिन्छ।
उल्लेखित जानकरी र बिश्लेशनको आधारमा देहाय बमोजिमका चुनौतिहरु पहिचान भएको छन ।

१. संघिय संरचनानुसार संघ,प्रदेश र स्थानीय तह बिच शिक्षाको लगानी मापदण्ड र बित्तिय श्रोत हस्तान्तरको उपयुक्त माध्यम निर्धारण नहुन्नु
२. संविधानिक मार्गदर्शन तथ नीति अनुरुप निजि क्षेत्रबाट शिक्षाम गरिने लगानीको ब्यबस्थापन र स्वरुप निर्धारण गरि सार्बजनिक सेवा,समाजिक दयित्व वा सेवामुलक ब्यबसयक रुपमा बिकाश नहुनु ।

३. आधुनिक प्रविधि बिशेष गरि सुचना तथा संचार प्रबिधिमैत्री शिक्षण सिकाइ संचालन गर्न आवश्यक श्रोतको सुनिश्चित नहुनु ।
४. गैरसरकारी क्षेत्रको लगन्नी , सामुदायिक सहभागिता र अभिभाबकको लगानीलाई अभिलेखिकरण र प्रोत्साहन नगर्नु
५. बित्तिय ब्यबथापन कार्यकुशल बनाउनालाई व्यक्ति, संस्ठा र पद्धतिको बिकाश नहुनु

६.२उद्देश्य

१. शिक्षाक्षेत्रमाआवश्यकस्रोतकोप्रक्षेपणगर्नु ।
२. योजनामा समावेश भएकाकार्यक्रमकार्यान्वयनकालागिआवश्यकवित्तीयस्रोतपहिचानगर्नु।
३. उपलब्धस्रोतकोआधारमाकार्यक्रमकोप्राथमिकतानिर्धारणगरीकार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु।

६.३ रणनीति

१. सङ्घीयरप्रदेशसरकारकोलगानीकोअनुपातमास्थानीयसरकारलेआफ्नोस्रोतबाटलगानीमा वृद्धि गर्ने ।
२. विद्यालय शिक्षामापहुँच, सहभागिताएवम्गुस्तरसुनिश्चितगर्नलगानीप्रभावकारीताबढाउने ।
३. वार्षिकरूपमाकुलबजेटको११ प्रतिशतबजेटशिक्षाक्षेत्रकाकार्यक्रमकालागिव्यवस्थागर्ने ।
४. शिक्षामानिजीतथागैरसरकारीक्षेत्रकोलगानीलाईप्रोत्साहनतथाप्रबर्द्धनगर्ने ।
५. मापदण्डकाआधारमाखर्चरप्रतिवेदनपद्धतिअवलम्बनगर्ने ।
६. वित्तीयव्यवस्थापनक्षमतामासुधारल्याईवित्तीयकार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारीरउत्तरदायित्वलाईसबलबनाउने ।
७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

६.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. शैक्षिकपहुँच,समता,गुणस्तररक्षमताविकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएकोहुने
२. वित्तीयकार्यकुशलता,पारदर्शिता,जिम्मेवारीरउत्तरदायित्वसुदृढभएको हुनेछ।

६.५ प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क। सङ्घीयसरकारबाटविद्यालय शिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतकाक्रियाकलापमाप्राप्तहुनेअनुमानितबजेट

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्ष को जम्मा	१० वर्ष को जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
वालविकास र शिक्षा								

१	सहयोगी कार्यकर्ता पारिश्रमिक	१८२००००	२००००००	२१०००००	२२०००००	२५०००००		
२	प्रति विद्यार्थी लागत	१९५५.६१	२१९२	२३०२	२४१२	२७४१		
आधारभुत शिक्षा								
१	शिक्षक तलबभत्ता	२९०४७०००	२९०४७०००	२९०४७०००	२९०४७०००	२९०४७०००		
२	छात्रवृत्ति	८७१०००	८७१०००	८७१०००	८७१०००	८७१०००		

ख। प्रदेशसरकारबाटशिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतकाक्रियाकलापमाप्राप्तहुनेअनुमानितबजेट

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्ष को जम्मा	१० वर्ष को जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	वालविकास केन्द्र व्यवस्थापन सुधार							
२								
३								
४								
५								

ग। स्थानीयतहबाटशिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतकाक्रियाकलापका लागि प्राप्तहुनेअनुमानितबजेट

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
वालविकास र शिक्षा								
१	नयाँवालविकास केन्द्र स्थापना	३६००००	४०००००	४५००००	५०००००	५२५०००		
२	सहयोगि कार्यकर्ता क्षमता विकास	०	२०००००	३०००००	४०००००	५०००००		

घ। अन्य संघसंस्थाहरुबाटशिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतकाक्रियाकलापमाप्राप्तहुनेअनुमानितबजेट

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	शैक्षिक सामाग्री वितरण							
२	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन							
३								
४								
५								

उपरोक्त बमोजिम बजेट अनुमान गरिसकेपछि विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु जस्तैः बालविकास र शिक्षामा हरेक आवको जम्मा बजेट कति, आगामी ५ वर्षको जम्मा बजेट कति र वजेटको सुनिश्चितता संघवाट, प्रदेशबाट, स्थानीय तहवाट र अन्य संघसंस्थावाट कति भनि सो को समेत विश्लेषण गर्नुपर्दछ ।

परिच्छेद७ :अनुगमनतथामूल्याङ्कन

परिचय :

शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत साधनको विनियोजन र वितरण के कसरी भइरहेको छ, लगानीको प्रवाह समुचित ढङ्गले भएको छ वा छैन, कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रियामा त्रुटीहरू छन् वा छैनन्, शैक्षिक क्रियाकलापहरू निर्धारित कार्यतालिकाअनुसार समयमै कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्तितर्फ उन्मुख भएका छन् वा छैन भन्ने कुरा निश्चित गर्न व्यवस्थापनबाट कार्यक्रम कार्यान्वयनको लक्ष्य र प्रगति बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी, निरीक्षण, पुनर्निरीक्षण, पर्यवेक्षण एवम् जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनुगमन हो । यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउँदछ ।शैक्षिक कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, दक्षता र प्रभावकारिताको सन्दर्भमा सुव्यवस्थित एवम् उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गर्ने कार्य मूल्याङ्कन हो । मूल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ । अनुगमन सामान्यतया कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भएपश्चात् पनि गरिन्छ । अनुगमन र मूल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन् ।

७.१वर्तमानअवस्था

शैक्षिक अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्य संघिय तहमा शिक्षा,बिज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानब श्रोत बिकाश केन्द्र लगायतका निकायहरुबाट , प्रदेश तहमा सक्ष हेर्ने मन्त्रालय र शिक्षा शिक्षा बिकाश निर्देशनालयबाट , जिल्लामा स्तरमा शिक्षा बिकाश तथा सम्बन्य इकाईबाट र स्थानीय स्तरमा स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुदै आएको छ।दिगो बिकासको शिक्षा सम्बन्धि लक्ष्य नुम्बर ४ कार्यान्वयन लागि तयार गरिएको कार्य ढाचा, बिधालय क्षेत्र योजना, चालु आवधिक योजान, नेपाल सरकारको नीति कार्यक्रम तथा बजेटको लक्ष्य मापनको लागि बिकास गरिएका सूचक , बसबरिया गाउपालिका शिक्षा सम्बन्धि नीति,योजन तथा कार्यक्रमक आधारमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गरिने गरिएको छ।बिधालय र पलिअकको लागि शैक्षिक ब्यबस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ।यसमा लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणाली सुधार गरि एकिकृत सुचना प्रणालीका मध्यमाबाट स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न गरेको छ।अनुगरम तथा मूल्यांकनका नयिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई ब्यबस्थित गर्नु उत्तिकै आवश्यक छ ।

उल्लेखित बिश्लेशनका आधारमा आनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धि निम्नउल्लेखित चुनौतिहरु पहिचान गरिएको छ ।

१ शैक्षिकअनुगमन तथा मुल्यांकनका लागि स्थानीय मापदण्डको बिकाश गरि मापनयोग्य सुचाकहरु निर्धारण र निर्माण गर्ने दक्ष जनसक्ति तथा अनुगमनकर्ता बिकाश

२ अनुगमन र मुल्यांकन कार्यलाई निस्पक्ष भरपर्दो र बिश्वश्रिया बनाउनु,

३ सामाहिक अनुगमन तथा मुल्यांकनमा सहकार्य र सम्बन्य गरि एकिकृत प्रतिबेदन ब्यबस्थित गर्नु

४ शासकीय संरचना फेरिएसंगै बिधालय निरिक्षण र सुपरिबेक्षणको काम संगठित गर्नु

७.२उद्देश्य

१. अनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिसमन्वयात्मकतथाएकत्रितप्रणाली विकास गर्नु ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामाआधारित बनाउनु ।
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु ।

७.३रणनीति

१. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
२. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
३. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने
४. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।
५. योजनाअन्तर्गतसञ्चालितकार्यक्रम तथा परियोजनावाक्रियाकलापहरूकोनियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।
६. अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले तोके बमोजिम अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरी पालिकामा पेश गर्ने ।

७.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. अनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिसमन्वयात्मकतथाएकत्रितप्रणाली विकास भएको हुनेछ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुनेछ ।
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुनेछ।

नतिजा

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

७.५ प्रमुखक्रियाकलापरलक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन तथा मुल्याकंन संयन्त्र निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू तयार तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय

३	स्थानीय तहले आफूले कार्यान्वियन गरेका कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने	निरन्तर								स्थानीय
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने	निरन्तर								स्थानीय
५	कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	निरन्तर								स्थानीय
६	अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन	निरन्तर								स्थानीय

७.६ योजनाको लेखाजोखा

योजनाको लेखाजोखा

क) परिचय

नेपालको सङ्घीय शासन प्रणाली अन्तर्गतबिद्यालयशिक्षाको व्यवस्थापनका लागि तीनवटै सरकारको साझा दाईत्व रहेता पनि व्यवहारिक रुपमा बिद्यालयशिक्षाको सन्चालनको समग्र जिम्मेवारी भनेस्थनीयसरकारको रहेको छ । मुलुकमा संचालित सामुदायिक बिद्यालयहरूको व्यवस्थापन र संचलनार्थ प्रायः सबै प्रकारका स्रोतहरू अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका माध्यमबाट सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय सरकारको कोषमा जाने गर्दछ र तोकिएका सर्त र आधारहरु अनुसार स्थनीयसरकारले सो कोषको व्यवस्थापन र परिचालन गरी बिद्यालयशिक्षाको सन्चालन गर्नेगर्दछ । यसका लागि मुलकको संबिधान र सोका आधारमा तयभएकातीनै तहका सरकारका सम्बन्धित नीति, ऐन, कानून र नियमावली तथानिर्देशिकाहरुले तीनैवटै तहका सरकारहरूले आ-आफ्नो तहकोशिक्षाक्षेत्रको योजना निर्माण गरी नेपालको संबिधानका प्रावधानहरू रअन्तराष्ट्रियस्तरमा नेपाल सरकारले जनाएका प्रतिबद्धताहरूलाई पुरा गर्नेगरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने रहेको छ । यसैले तीनै तहका सरकारका तहमा शिक्षा क्षेत्र योजनाको निर्माण/विकास पहिलोप्राथमिकतामा रहेको छ।शिक्षा क्षेत्रको योजनाले एकातर्फ राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीयतहको शिक्षा सुधारकालागि नीति र रणनीतिहरू प्रस्तुत गर्दछ भने अर्कोतर्फ योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न साझेदारहरूसँग समन्वय र थप आन्तरिक र बाह्य स्रोतहरू परिचालन गर्नका लागि महत्वपूर्णमाध्यमको रूपमा रहेकोहुन्छ।शिक्षा क्षेत्रको योजना सबै सम्भावित लगानीकर्ताहरूलाई योजनालेअबलम्बन गरेका कार्यक्रम, रणनितिर कार्यनीतिहरू विश्वसनीय, दिगो र लगानी योग्य छन् भनी सङ्केत गर्न सम्बन्धित सरकारका लागि महत्वपूर्ण साधनको रुपमा उपयोगगरिन्छ।

ख)योजनाको लेखाजोखा किन र केहो?

-पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रकोयोजनामा प्रस्ताब गरिएका कार्यक्रमहरूको विभिन्न पक्ष र सम्भाव्यताहरूको समीक्षा सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण छ।
-योजनाको लेखाजोखा शिक्षा क्षेत्रकायोजनाकाकार्यक्रममा केन्द्रित मात्रात्मक र गुणात्मक संयोजन हो।
-शिक्षा क्षेत्रकोयोजनाको लेखाजोखा एक प्रक्रिया हो, जसको माध्यमबाट पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजना के? किन? कसरी? कस्कालागी?, आदि जस्ता प्रश्नहरुको उत्तर खोजिन्छ । जसमाः

- शिक्षा क्षेत्रकोयोजना प्राविधिक रूपमा उपयुक्त छ छैन भनी मूल्यांकन गरिन्छ ।
- शिक्षा क्षेत्रकोयोजना आर्थिक रूपमा व्यवहारिकर न्यायोचित छ छैन भनी मूल्यांकन गरिन्छ ।
- शिक्षा क्षेत्रकोयोजनाको कार्यन्वयन प्रशासनिक रूपमा सम्भव छ /छैन भनी मूल्यांकन गरिन्छ ।

ग)योजनाको लेखाजोखाका उद्देश्यहरू

- पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रस्तावित कार्यक्रमका सबै पक्ष र ,सन्दर्भ ,अङ्गहरूको विस्तृत समीक्षा गर्न।
- शिक्षा क्षेत्रका अंगहरूमा (**Sub-Sectors**)सङ्घीय राष्ट्रिय/र प्रदेशतहका योजना र पालिकाको योजनाहरू बीचको अन्तरसम्बन्धहरू मूल्याङ्कन गर्न।
- प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र वित्तीय सम्भाव्यताको दृष्टिकोणबाट प्रत्येक कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गर्न।
- पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको सबल र कमजोर तथासुधार्नु पर्ने पक्षहरूको समग्र मूल्याङ्कन गर्न ।
- योजनाकार्यान्वयनमापालिका तहको तयारीको मूल्याङ्कन गर्न, र
- प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्न र योजना अनुमोदन गर्न निर्णयकर्ताहरूलाई सहजीकरण गर्न।

घ)योजनाको लेखाजोखाका महत्त्वपूर्ण पक्षहरू

योजनाकोलेखाजोखामा समेटिनु पर्ने महत्त्वपूर्ण पक्षहरू निम्न छन् र लेखाजोखा समितिले यी प्रत्येक पक्षको सावधानीपूर्वक मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछः

- योजना निर्माणप्रक्रिया
- योजना निर्माणप्रक्रियामासरोकारवालाहरु अर्थपूर्ण सहभागी रअभ्यासहरू
- योजना निर्माणप्रक्रियामा आधारभूत तथ्याङ्क र जानकारीहरूकोवास्तविकता,गुणस्तर , सान्दर्भिकता, स्रोत, र उपयोग बिधि
- योजना निर्माण विधि
- योजना कार्यान्वयनको समीक्षा
- लागत अनुमान र प्रस्तावित वित्त व्यवस्थापन
- योजना कार्यान्वयनका लागि संगठनात्मक र व्यवस्थापन
- प्रस्तावित योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित शैक्षिक, आर्थिक र सामाजिक लाभहरूको वैधता

त्यसैले,पालिका तहको योजनानिर्माणगरिसकेपछि विश्वसनीय, दिगो र लगानी योग्यछ या छैन भन्नकालागी योजनाको बिभिद पक्षहरू समेटेर लेखाजोखा गरिनु पर्दछ, जुनयोजना कार्यान्वयन गर्नु पूर्व गरिने महत्वपूर्ण कार्य तथा योजनाकोअभिन्नअङ्ग हो । निर्माणभएको योजनाकोलेखालोखा कार्यलाई पालिकाले आन्तरिकर बाहिरका बिभिन्न बिषय क्षेत्रका बिज्ञहरूको समिति निर्माण गरीसो समितिको कार्य बिबरण तोकीसम्पन्नगर्नु पर्दछ ।

यसनिर्देशिकाको उद्देश्य सम्बन्धित पालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको लेखाजोखा गर्न सहयोग गर्नु हो, जसमा योजनाको सबलता,प्रासंगिकता, सुसंगतता रविश्वसनीयता, आदि पक्षहरु हेरिन्छन्।योजनाकोलेखाजोखाप्रक्रिया पालिकाकोनीतिर प्राविधिक संवादमा आधारित रसरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक हुनुपर्छ।यो प्रक्रिया योजनामा तय गरिएका प्रमुख सूचकहरूमा आधारित भई बिभिन्नपरामर्श (योजना निर्मार्ण समिति, प्राबिधिक समितिहरूसँग बैठक....), प्रमुख सरोकारवालाहरूसँगको

अन्तर्वार्ता, र खासखास मुद्दा तथा समस्या रहेका वडा, गाउँ, समुदाय तथा बिद्यालयकोभ्रमणहरू, शिक्षा क्षेत्रको योजनार अन्य सान्दर्भिक कागजातहरूको डेस्क समीक्षा, भरपर्दो जानकारीहरुको विश्लेषण (जसलाई विज्ञहरूले प्रमाणित र क्रस-चेक गर्न आवश्यक छ)समावेश हुनुपर्दछ। लेखाजोखा प्रक्रिया सकेपछि सोबाट प्राप्त पृष्टपोषण तथानिष्कर्षहरूलाई योजनालाई अन्तिम रूप दिनउपयोग गर्नु पर्दछ । यस अतिरिक्तयोजनालाई अन्तिम रूप दिनुपूर्व लेखाजोखाबाट प्राप्त सिफारिसहरूको प्रमाणीकरण कार्यशाला आयोजना गर्नु राम्रो हुन्छ।

ङ)योजनाको लेखाजोखाको बिधिः

योजनालेखाजोखाप्रक्रियाको बिधिमानिम्न चरणहरू/क्रियाकलापहरू समावेश हुनुपर्दछः

- प्रारम्भिक छलफल(Birifing)
- मूल्याङ्कन टोलीको बैठक
- अध्ययनको लागि कागजातहरूकोउपलब्धता
- फिल्ड भ्रमण गर्नु अघि कागजातहरूको अध्ययन
- बिभिन्नक्षेत्रहरुकोभ्रमण
- सरोकारवाला समुदाय सदस्यहरु संग /अन्तरक्रिया
- बिभिन्नसङ्घ-संस्थाहरु संग अन्तरक्रिया
- मूल्याङ्कन मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गर्ने
- निर्णयकर्ताहरूसँग मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतगर्ने
- प्रतिवेदनलाई परिमार्जन र अन्तिम रूप दिने
- अन्तिम समापन बैठक

च) योजनालेखाजोखाका विषयगत क्षेत्रहरू

पालिकातहकोशिक्षाक्षेत्रकोयोजनाको मूल्याङ्कन गर्दा लेखाजोखा/मूल्याङ्कनकर्ताहरूले योजनामा निम्नउदाहरण अनुसारकाविषयगतक्षेत्रहरूहेर्नुपर्छः

- पालिकातहको शिक्षा प्रोफाइल
- योजना प्रक्रिया र पद्धति
- योजनाको लागि तथ्यांकको बिबरणरव्यवस्थापनसाथैउपयोग
- ECEDविकासर विस्तार गर्दै
- पहुँच र निरन्तरता
- बालबालिकाको सिकाइ आवश्यकताहरू
- शिक्षा प्रणालीको आन्तरिक दक्षता
- EMIS र अनुगमन
- कार्यान्वयनको लागि योजना
- वयस्क निरक्षरता घटाउने
- आधारभूत शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्ने
- क्षमता निर्माण
- लागत र बजेट आवश्यकत

अनुसूची १

२. करुणा कुमार यादव
३. सीता देवी जा.प्र.

शिक्षण व्यवस्थापन तथा पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन

१ मनोज कुमार राय
२. चन्द्र किशोर राय
३. राजेन्द्र प्र. साह जा.प्र.

अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ

१ राजीव कुमार यादव अ.
२. राम लोचन महतो
३. जशोदा राम यादव

सुशासन तथा व्यवस्थापन समीति

१ उपेन्द्र राय
२ राम पुजन राय
३ नागेन्द्र प्र. साह जा.प्र.

अनुगमन मूल्याङ्कन / लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

१. पुजा कुमारी
२. सुजित कुमार कर्ण
३ प्रदिप यादव

माथी उल्लेखित कार्य दल गठन गरियो।

नि.नं. ४ प्र.नं. ३ माथि योजना उत्थान तथा निष्कर्षार्थ छलफल गर्दा यस कार्यदलले उपलब्ध गरे बमोजिम तिरुता रूपमा अनुगमन गर्ने सर्वसम्मत निर्णय गरी समापन गरियो।

अ १

PAGE NO.............
DATE / /

क्र.सं.	नामथर	पद	ठेगाना	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
२६	चिरञ्जीवि जोशी	का.वि.ई.	पिपिली	९८४८९५५०४८	Goody

प्रस्तावहरु

प्र.नं.१. विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण सम्बन्धमा,
प्र.नं.२. कार्यदल गठन सम्बन्धमा,
प्र.नं.३. योजना सञ्चालन तथा जिम्मेवारी सम्बन्धमा,

निर्णयहरु

नि.नं.१ प्र.नं.१ माथि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्ने सम्बन्धमा छलफल गर्दा यस बेलकोट्टा गाउँपालिकाका विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्न आवश्यक रहेकोले २१ सदस्यीय कार्य समिति गठन गरी अघि बढ्ने सर्व सम्मतले निर्णय गरियो।

नि.नं.२ प्र.नं.२ माथि कार्यदल गठन गर्ने सम्बन्धमा छलफल गर्दा ८ वटै समिति को कार्यदल गठन गरियो जुन निम्नानुसार रहेका छन्।

कार्यदल

प्रारम्भिक बाल विकास क्षेत्र

१. प्रमोद कुमार राय
२. कमला कुमारी पौडेल
३. राम भजन राय जि.प्र.

प्रारम्भिक तथा आधारभूत

१ भोग राज पोखरेल
२. धिरेन्द्र महतो
३. विन्देश्वर राय जि.प्र.

माध्यमिक विद्यालय क्षेत्र

१ रेखा यादव

Scanned with CamScanner